

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Kínai irodalom

2013
2

Csender Levente prózája | Fecske Csaba,
Kőríz Imre, Szijj Ferenc versei | Beszélgetés
a hazai e-könyv-piacról | Kritikák Colum McCann,
Jonathan Franzen, Peter Waterhouse, Herta Müller,
Ljudmila Ulickaja, Vaszilij Grosszmann könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Szerkesztők:

Pápay György (*főszerkesztő*), Vincze Ferenc (*Kritika*),
Zsávolya Zoltán (*Szemle*), Zsolnai György (*Közügy*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Micskei-Körös Kata

Olvasószerkesztő:

Szilágyi Emőke Rita

Szerkesztőségi titkár:

Katz Szabina

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1462 Budapest, Pf.: 629.

Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu

www.szepirodalmifigyelo.hu

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Megjelenik minden második hónap 15-én

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

2000, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Beszélő, Confessio, Credo,
Duna-part, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Hid, Hitel, Holmi, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Ozon, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, PoLiSz,
Prae, Sikoly, Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Tekintet, Tempevölgy,
Tiszatáj, Új Dunatáj, Új Forrás, Üzenet, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely,
Vigilia, A Vörös Postakocsi, Zempléni Múzsza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu, Lázy Kft. • Budapest

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke

ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Halmai Tamás: <i>Rezervátum</i> (Új Forrás, 2013/1.)	3
Halász Margit: <i>Vidróczki-kódex</i> (Alföld, 2013/1.)	5
Konczek József: <i>A kert hangulata</i> (Ezredvég, 2013/1.)	14
Szijj Ferenc: <i>Fényleírás / Napfény (2)</i> (Élet és Irodalom, 2013. január 11.)	15
Fecske Csaba: <i>Árnyékok</i> (Liget, 2013/1.)	18
Csender Levente: <i>Egyszer majd el kell mondani...</i> (Magyar Napló, 2013/1.)	19
Macsovszky Péter: <i>Régi lakásban</i> (Irodalmi Szemle, 2013/1.)	23
Kőríz Imre: <i>A végtelen és a sok</i> (2000, 2013/1.)	24

■ KÍNAI IRODALOM

Salát Gergely: <i>A sebkől a webnovelláig</i>	27
Major Kornélia: <i>Valóra vált álom?</i>	40
Nagy Mariann: <i>Kígyók vagy emberek?</i>	52
Csibra Zsuzsanna: <i>A kortárs kínai költészetéről: Zhai Yongming versei</i>	61

■ KÖZÜGY

„Az e-könyvet olvasó közösség kissé megbélyegzett minoritás” Beszélgetés az e-könyvekről	69
---	----

■ KRITIKA

Takács Éva: <i>„A világ forog. Mi meg botorkálunk tovább”</i> (Colum McCann: <i>Hadd forogjon a nagyvilág</i>)	84
Varga Betti: <i>A család tragédiája</i> (Jonathan Franzen: <i>Javítások</i>)	89
Mezey Alexa: <i>Szavak háborúja a világgal</i> (Peter Waterhouse: <i>Háború és világ</i>)	93
Mechiat Zina: <i>Képeslapok Romániából Németországba</i> (Herta Müller: <i>Fácán az ember, semmi több</i>)	98
Gorove Eszter: <i>Mindenről és semmiről</i> (Ljudmila Ullickaja: <i>A mi Urunk népe</i>)	103

Koncz Tamás: *Az ember sorsa*
(Vaszilij Grosszmann: *Élet és sors*) 107

■ **BIBLIOGRÁFIA**

2013. január–február (Micskei-Kőrös Kata) 112

Számunk szerzői 134

Lapszámunk borítóján P. Szathmáry István grafikája látható.

Lapunk megjelenését támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap

dunafin

Dunafin Kft.

aLap Kft.

SZEMLE

Halmi Tamás

REZERVÁTUM

„Tudja a bőrünk,
az igazság puskagolyó”
(Vasadi Péter)

Leszünk-e újra indiánok
rézbőrű őszben titkos hősök
képregényből görbén kivágott
kisemmizett teremtesőrök
szolgálni szabad ég alatt
holdban lakó hatalmakat
áldozatát a totemállat
megtalálsz-e ha megtalállak
leszünk-e újra indiánok
erdők ezüst lélegzetét
belélegezni elcsigázott
tájban sziklák leszünk-e még
fejünkre kitűzve a vérdíj
fegyverünk boldog vadaké
békepipára elcserélt íj
por és kaktusz és agapé
törvényen kívüli öröm
fény a vízen fű a kövön
búvópatak hegyekre fel
folyhat-e vissza az idő
álomnak álom felesel
és tábort üt a temető
mészárszéké a bölénycsorda
az angol erőd hamu lett
a vadászmezők megrabolva
a nap kihunyó amulett

mexikói fejevadász bűzös
bandáját hírel a szél
a sápadtarcú halál üldöz
s a forgótáras szenvedély
de nyomolvasó démonoknak
nyomából rólad olvasok
s a kanyonból elődobognak
a láthatatlan lovasok
folyik az idő visszaárad
sodródik benne ezer fátum
a gázlón túl is megtalállak
ha megtalálsz a szerelem
a legutolsó rezervátum
kelj át velem
ott nem áll lesben szürkemedve
nem portyáznak veszett hiúzok
bújj ki mokaszinodból vesd le
hímes szoknyád szarvasbőr blúzod
prérifarkasok aranyásók
törzsfőnök lánya füstjelek
elásni csatabárdot
inni tüzes vizet
belélegezni indiánok
erdők ezüst lélegzetét
kisemmizett és elcsigázott
boldog vadak leszünk-e még?

Új Forrás, 2013/1.

Halász Margit

VIDRÓCZKI-KÓDEX

(1.) A tornádó a Mátra vadregényes völgyei és hasadécai között rejtőzött napok óta. Mint egy cégéres haramia, akit hét vármegye is keres, úgy settenkedett egyik fától a másikig. Már délelőtt eldöntötte, hogy szerteszórja a szénégetők félig rakott boksáit. Sőt még az is megfordult a fejében, hogy halálra döngöl egyet-kettőt közülük. Valahogy idegesítette őt ez a kormos-szorgos népség. Hányszor, de hányszor nézegette őket boksarakás közben. Úgy dolgoztak, úgy cipelték a terhüket, mint nagyra nőtt fekete hangyák. Mosolyogva, szótlanul, öntudatosan. Nem irtózott semmitől sem jobban, mint ettől a fenenyagy lelkiismerettől. Neki a szabadság volt a mindene, a pusztítás, az öldöklés.

Nem is tévovázott sokat, magára öltötte rojtos-sallangos subáját, pörgött-forgott, kettőt jobbra, kettőt balra és elindult egyenesen a völgy felé. Mentében, amúgy bemelegítésként, a sok vért látott szekercéjével kidöntött néhány gyengébb idegzetű fát. Repültek a madárfészkek, sirtak-rítottak a madarak. Ezzz azzz, zúgta, és kegyetlen pofával vigyorgott, ezzz azzz, azt akarom, hogy minden sírjon. Zokogott a bükk, bőgött a gyertyán, bömbölt a mohos tölgy, üvöltött a cserfa. A fagyalbokrok, a húsos somok és a csíkos kecskerágók egymásba kapaszkodva pityeregtek. Könnybe lábadt a szeme a nagy szirti sasnak, potyogtak a könnyei a kerecsensólyomnak. Az erdei szürkebegy mit sem sejtve a patak parton, a bokrok között csicsérgélt. Egy lepkét bámult épp, s arra gondolt, de jó, hogy nem pillangónak született. A pillangót egy nagyobb légáramlat leterítheti, de ő, igen, ő sokkal többet is kibír.

Gacsályi Matyi szénégető az ebéd utáni röpké pihenőben mindig gombászni indult. Valósággal bolondult a gombákért, pontosabban azért az ábrándért, hogy rálel egy különleges, kihaltnak hitt gombafajra, amit az ő nevééről jegyeznek majd. A szurdok felé vette az irányt, s azon morfondírozott most is, milyen új nevet adna annak a bizonyos gombának. Abban egyetértett önmagával, hogy nem lenne szerencsés lematyizni, nem vennék akkor komolyan. Inkább valamilyen mátyásos szót kellene találnia, de persze csak akkor, ha nagyméretű gombáról van szó. A kisebb fajtának mégis csak illendőbb lenne a Matyi. A vadszőlőn túl találta mindig a legszebb, leghúsosabb gombákat. Jó fél kilométerre járhatott a szénégető völgytől, amikor furcsa zajra lett figyelmes. Oldalra

nézett, a magasles irányába, s földbe gyökerezett a lába. A magasles léceit egy láthatatlan, tébolyult balta aprítani, szaggatni kezdte. Repkedtek a fadarabok, aztán nagy recsegéssel-ropogással földre dőlt a szerelmi búvóhely. Matyi Gecse Vicára gondolt volna, ha nem rémül meg olyannyira. Vicával hetente kétszer találkoztak a magaslesen. Volt ott ágy is, meg annyi vadméh, hogy Matyi nem győzte hajkurászni őket. Mert Vica mézédés meztelen testére jobban jöttek, mint a plafonról lógó ferdén lenyisszantott kólásflakonra, melynek alján csillogott a mézes mérgezett víz. Egyszer Vicuska fenekébe csipett egy dongó, Matyi próbálta kiszívni a mérget, mire a lány olyan visításba kezdett, hogy jobbnak látta, ha hozzá sem ér a vöröslő duzzanathoz.

De ilyen pusztítást, amilyen a magaslessel történt, még nem látott soha. Egy keskeny irtás utat engedett a tekintetének, így leláthatott a hegyekkel ölelt kis völgybe, ahol a két rozszant lakókocsi állott. Az apja épp indult egy szálfával a félig rakott boksa felé, de a vihar kitépte a kezéből a fát, és a földre teperte. Matyi ereiben megfagyott a vér, vacogott félelmében és futásnak eredt. Átvágott a kimélyített úton, az egyik lába beleakadt egy kimosott gyökerű fa szövevényes bogába. Hasra esett, de egy pillanat alatt talpon volt, és mentette, ami menthető, az életét. A tornádó pedig szemmel láthatóan közeledett. Sőt az volt Matyi érzése, hogy egyenesen őt szemelte ki magának. Nem volt mese, találnia kellett egy védett helyet, de sehol semmi sem mutatkozott. Már a patakot is elhagyta, amikor szemébe tűnt az öreg bánya vágata. Csak azt érje el, ha oda bebújik, akkor egészen biztos, megmenekült. Két őz keresztezte az útját, mintha a semmiből toppantak volna eléje. Barna kőszoborként, időtlenül álltak, nyakukat egymáshoz tapasztva erősítették egymást. Ketten voltak. Kettőnek még a veszedelem is könnyebb, gondolta Matyi, de egyedül, egyedül néha még az öröm is milyen nehéz. Szegény Matyi végre elérte a bányavágot. Önszántából be nem bújhatna oda, de most, most más volt a helyzet. Derékszögbe hajolt, és beugrott a nagy sötét szájba. De itt sem lett nyugodalma, a tornádó könyörtelen, sebhelyes pofájával még ide is utánafigyorgott. Tovább kellett hát mennie a hajdani bánya sötét gyomra felé. Amikor megpihent, s kifújta magát, egyszerre úgy érezte, hogy figyelik. Na de hát kicsoda? Ebben a barlangban holtbiztos, hogy nincs egyetlen teremtett lélek sem. Vagy mégis? A vájat csarnokának mennyezetéről ezer apró szem bámult rá. A földalatti ravatalozó boltozatán fekete csipkefüggönyként szabályos mintákba rendeződve lógtak a hosszúszárnnyú denevérek. Ilyen sok szempár még nem szegeződött rá soha életében.

Matyi kihúzta magát, jobb az, ha nem látja senki és semmi a félelmét. Jobb az, ha nem mutatja ki az ember a gyengeségét, mert akkor rögtön sebezhetővé válik.

Igen, a félelem. Gacsályi Mátyás huszonhat éves fiatalember életét a félelem irányította. Gyermekkorában félt a sötétől, a holdtól, a meggybefőttől és a kesztyűtől. Később a macskáktól, a kutyáktól. Aztán az iskolától, a tanároktól, a kilences számtól és a várostól. De legjobban rettegett a gyíkoktól és a békáktól. Csoda hát, ha a barlangban araszolva olyan velőtrázóan felordított? Ahogy tapogatózott az érdes sziklafalon, egyszerre valami puha, hideg anyaghoz ért a keze. Amikor az öngyújtójával fényt csinált, akkor látta, hogy egy gyíkfészekbe nyúlt. Félelmében egy oldalra nyíló, öblös vájatba mászott, amelyen túl, messze túl, szabad ég fénye mutatkozott. A hasas vájat kifejezetten kellemes helynek tűnt. Mintha emberkéz alkotta volna a berendezését, egy nagy malomkőszérű asztal állott középen, körötte pedig kőülőkék sorakoztak. Alig tett pár lépést, amikor kintről férfihangok hallatszottak. Matyi az asztal alá bújt. Majd bolond lesz elárulni, hogy félelmében bemene-kült a barlangba. Hallgathatná egész nyáron a többiek heccelődését. Mert ősszel már tényleg muszáj lesz valamit kezdenie az életével. Ősz-től már csak látogatóba szeretne kijönni a völgybe, jó, maximum azért, hogy az apjának enni- meg innivalót hozzon. Hátha adódik valami jó munka a faluban, mert az igazat megvallva, a háta közepe sem kívánja a várost. Miskolcra járt ipariba, épp elég volt az a városból. Matyi, gyere elő, elállt a vihar, szólított a nagybátyja. De Matyi nem mozdult. Még jobban összekuporodott, s amikor már nem hallatszott mozgás, kikászálódott az asztal alól. Valami koppant a kövön, az öngyújtója esett ki a zsebéből. Ahogy a földön kotorászott, az egyik ülőke lábánál rést fedezett fel. Meggyújtotta a gyújtóját, és egy keményfedelű könyvecskét húzott elő a lyukból. Matyi átlépett egy fényesebb vájatba, s kinyitotta. Illetve a könyv magától kinyílt középtájt, és egy nyolcrészt hajtott levél csúszott ki belőle. Matyinak a torkában dobogott a szíve az izgalmtól, mert mindig is erről ábrándozott, hogy egyszer talál majd valami titkos írást, amely akár még híressé is teheti. Ezért szeretett gombászni is. De a gombászások után sajnálattal kellett tapasztalnia, hogy nem talált semmilyen különleges fajt, csupán róka-gombát, vargányát, tojás-gombát, csiperkét, őzlábgombát, keserűgombát vagy épp trombitagombát. De ezzel a levéllel most más a helyzet. Ezzel akár még szerencséje is lehet.

(2.) Semmi kétség, Matyi egy titkos kódexre lelt. Ahogy vitte a fény felé, egyre jobban kiábrázolódott a könyvecske fedőlapja. Leporolta és a szürkésbarna réteg alatt egy vérpíros szó mutatta magát. Nem akart hinni a szemének, mert a szó nem volt más, mint az ő neve: MATYI. Ez valami rossz vicc, dadogta, szemfényvesztés, mi ez az egész, Istenem, mibe keveredtem? De pár másodperc múlva be kellett látnia, hogy tévedett. Az idő foga megharapdálta itt-ott a fedelet, apró bemélyedések vezették hamis irányba a betűk kacskaringóit. Amikor a fényes napra ért, akkor döbönt rá, hogy a könyvön szereplő név nem más, mint a MARCZI. Matyi a csodálkozástól eltátotta a száját, s egy tornádóban edződött rettenthetetlen légy repült bele. Matyi meglepettségében nagyot nyelt, lenyelte a legyet, s ettől annyira megrémült, hogy elkezdett futni a patak felé. Letérdelt és úgy ivott a friss vízből, mint egy szomjas állat. A patak túloldalán egy szürkebegy tetemét sodorta a víz, megtépázott tollai csapzottan, csomókban fityegve lógtak a semmi kis testen. Egy lepke szállt a patakparti gallyra, melyen fennakadt a szürkebegy. A hegyi fehérlepke szájalommal teli sajnálkozással nézte a szerencsétlenül járt madárkát, s arra gondolt, milyen jó neki, ő éppen pihe-puha szárnyai miatt tudott megmenekülni a veszedelemből. Matyi leült egy korhadt tuskóra, a patak nagy, lapos kövein hegyi szitakötők lábadoztak, sárga-fekete színük most valahogy még jobban tündökölt, mint máskor. Vagy csak az izgalom miatt érzékelt mindent erősebben? Nem tudni. A négy szitakötő feltöltődött a nap egyre élénkülő melegével, és elindult arra, ahol az erdő a patak fölött összezárt. Matyi kezét égette a kis kódex és a benne heverő levél. De úgy volt vele, mint gyermekkorában, amikor csokit kapott. Zsebbe tette és elment játszani az utcabeli gyerekekkel. És a játék olyan édesen izgalmas volt, a csoki íze valahogy átjárta az egészet. Nem beszélve arról, ami a játék végén várt rá. Hát így érzett most is. Az például eszébe sem jutott, hogy esetleg már aggódnak érte a többiek, türelmetlenül várják viszszerkeztését.

Úgy döntött, pihen egy kicsit a fatönkén, mert nagyon fáradtnak érezte magát. Egy vízirigó reppent egészen közel a lábához, s oldalra fordított fejjel, kihívóan nézett szembe vele, majd elkezdett csúfondárosan fütyülni. Matyi nem volt babonás, csak egy kicsit, s határozottan az az érzése támadt, hogy ez a kis madár tud valamit. Igen, pontosan úgy mozdította parányi fejét, mint aki közölni óhajt valamit, mint akit felhatalmaztak, sőt megbíztak, hogy vigye el az üzenetet. Matyi egy kavicsot dobott a patakba, gondolván, hátha a csobbanás elrettentí a

kotnyeles jószágot. De a madárka helyett, hogy elszállt volna, felrepent a kódexre, mely a tönkön hevert Matyi mellett, és farktollait enyhén megemelve elegánsan rápiszkított. Matyi mérgében elhessentette, még kiabált is utána valami gorombaságot. Aztán a patak friss vizében lemosta a fedelet. A víz azonban nemcsak a pimasz jószág csinálmányát mosta le, de elősejtett egy másik szó is a göcsörtös, repedezett fedélen. VID-RO CZ-KI, szótagolta. Ez nem lehet igaz, ez az a nagy betyár, akiről már annyit hallottam? De most már nem volt pardon, nem tudott parancsolni magának, kivette a levelet a könyvből, kiterítette, kisimította és olvasni kezdte. „Tisztelt megtaláló Emberi Status. Érzem, hogy azok az én durva és rossz tselekedeteim, melyekről a Nemes Sziv és Vér iszonyodik valósággal megérdemítik a kemény és gyalázatos büntetést, ahogy halálom lelem.” Hú, hát Matyinak össze kellett szednie minden szövegértési tapasztalatát, amit az iskolában tanult, hogy felfogja a szavak értelmét. Nem nagyon rajongott soha az irodalomért, különösen a verselemzésórák idegesítették. Maga sem tudta, miért, de nagyon felment a pumpája a rímelő soroktól. Megjátszásnak, mesterkéltnak érezte a hétköznapi beszédétől eltérő kifejezésmódot. Az zavarta, hogy az osztályt is kasztokra osztotta: egyesek értették, mások úgy tettek, mintha értenék, a maradék, s ő ehhez a harmadik csoporthoz tartozott, a maradék meg idegesen dobolt a lábával a pad alatt, s alig várta, hogy a kicsengetés véget vessen a rémálomnak.

Matyi emlékezete szerint Vidróczkit a saját haverjai kaszabolták le szekercékkel Mátraverebély határában valahol a Zagyva-hídhoz közel. A mátrai keresztapa utólag elfogott cimborái szerint azon szólalkoztak össze, hogy melyik városban, Gyöngyösön vagy Egerben adják fel magukat, a vezérnek meg nem igazán fűlt a foga az önfeladáshoz, hát ezért verték agyba-főbe. „Mert véget akartunk vetni az orozó életvitelünknek, és semmi mást nem akartunk, csak élni, mint az összes többi jó magyar ember, makulátlanul és tisztességesen”, vallotta Pintér Pista a bíróságon.

Matyinak a Status szó okozott némi fejtörést, de szerencsére a szövegösszefüggésből hibátlanul kikövetkeztette. Az viszont nem fért a fejében, hogy a leírtak szerint Vidróczki előre tudta, vagy inkább érezte saját halálát, mégsem tett ellene semmit. Hogy is van ez?, ráncolta a homlokát, de egyáltalán nem boldogult a megfjéttéssel. Tovább olvasott hát: „Köztünk legyen szólv a törvénysértés mind a mái napig olthatatlan szenvedélyem. Nem Te választottál engem Nemes Emberi Status, én választottalak Téged, a Sorsunk mától öszvefonódik.” Matyi ijedté-

ben háromszor felcsuklott, s azt vette észre, hogy reszket a lába. Nagyokat nyelt, a lábát leszorította a mohás kőre, és már bánta, hogy bebújt abba a nyavalyás barlangba. Még csak az kellene, hogy egy ilyen alakhoz köze legyen! De nem bírt mást tenni, olvasta tovább: „Ki vagyok én? Egy bagarja csizmás, gesztenye szín hajú, kőkény szemű, hosszas arcú, 641/2 hüvelyk, fájin pofabőrű, béklyotalan; vakmerő, mulatozó, magyarul beszélő fekete bárány. Mániákusan kegymélem az idomzatos állatokat és a csecse nőket.” Mi közöm nekem ehhez a nagyképű, beképzelt betyárhoz?, húzta fel a szemöldökét Matyi. De nem tudott ellenállni, muszáj volt olvasnia: „Mi végre születtem? Mindig is tartózkodtam az erőszaktól, czimboráimat is arra buzdítottam, hogy senkit sem szabad megölni, csak ha nagyon muszáj. A vármegye és a néprajzosok szerint három embert iktattam el a láb alól, de bevallom: tizenharmadfelet. Egyszer két fertály óra alatt hatszor is rablottam.” Egy vércse vjjogott nem messze a fák között, Matyi libabőrös lett a félelemtől, s majd kiejtette kezéből a papirost. „Fiam, a világ nem ér véget a Mátrában, itt kezdődik. Nyelveket kell tanulnod, látni kell a világot, de legalábbis Európát. Már a székesfőváros is mennyire tsábitó, én is tartok ott egy Janka nevű tüzes cziczát. Menj először Te is oda, hogy a nyomorúságoknak ne legyen rajtad öszvetódulása itt. Én mindig is Charlestownba vágytam. (Hamburgon át.) De már minden hejjában. De most már Rollad essék szó. Semmit ne féljél, olly erőssen segít majd a könyvecském. Hord magaddal, de tsak szükség esetén nézz bele. Ezek után maradok Hazám disze, Famíliám öröme, Embertársam segítője. Vidróczki Márton. Tsak bennem bizz, tegyél jót, és szerencsélő Emberré leszesz.”

Még az is oda volt firkantva a lap hátoldalára, meglehetősen girbe-gurba betűkkel, hogy mindezt a holdfénynél íratta a „nép fekete báránnya” egy szegény deákkal, akit aztán kénytelen volt „kiiktatni a láb alól”. De hát ez egy kegyetlen, szadista állat, gondolta Matyi, hogy lehetett ennyire lelketlen, hogy az írnokával a saját kivégzését papírra vettesse. Aztán a nap felé fordította a levelet, hogy jobban lássa, nem hagyott-e szegény írnok valami jelzést, valami segélykiáltást, valami jajszót. De nem talált semmi mást a levélen, és az vetődött fel benne, hogy ez az egész utolsó mondat vagy egy mesteri reklámfogás, vagy egy oltári nagy primitívség. Egyik se jobb a másiknál, sóhajtott nagyot, és összehajtogatta a levelet. Két óz érkezett az iszamos part felől, egyiküknek vérzett a háta. Biztos a viharban sérült meg, gondolta Matyi, ez a vihar mindenkiben mély nyomot hagy.

A lába még mindig remegett. Felállt a fatörzsről, kezébe vette a kódexet, és elindult vissza, a barlanghoz. Elhatározta, hogy visszateszi a résbe, mintha mi sem történt volna, hisz nem látta egy teremtet lélek sem, hogy elhozta onnét. Nem történt semmi, nem történt semmi, nyugi, mondogatta mentében. Félúton sem járt, amikor két szénégető társát pillantotta meg. A patakmederben jöttek felfelé, őt kajtatták, s amikor meglátták, hangos hóha-hó-val adtak jelt. Matyi nem félt, hisz az elmúlt órában a félelem és a rettegés minden fokozatát végigpróbálta magán. Higgadtan belecsúsztotta a kódexet a reklámszatyorba, s indult, hogy levegye a közelében lévő őzlábgomba szépen pettyezett kucsomáját.

(3.) A lakókocsikkal a tornádó szerencsére nem bánt el, az egyik legurult ugyan, de a vizesgödör töltése megállította. A boksák széthajigált fáit viszont az erdőből kellett apránként összegyűjtögetniük. Négy szénégető dolgozott a völgyben, Matyi, az édesapja, az édesapja testvére és Misi. Misi egy árva falubeli fiú volt, aki mindennél jobban szeretett dolgozni. Amellett, hogy csinálta mindazt, amit a többiek, még főzött, mosogatott, bevásárolt, és el nem múló szenvedéllyel domesztosozta a lakókocsikat. Mondogatták is neki, hogy olyan kórházzsag van mindenütt, amely kibírhatalan, hagyja már a fenébe a fertőtlenítést. De minden hiába, neki a tisztaság volt a hobbija. Kemény nézésű fiú volt, s ha nem tetszett neki valami, azt mondta, B...m a picin kalapos Jézusát, kiontom a beleteket. De ezt nem gondolta komolyan, a légynek se tudott volna ártani. Esténként még arra is volt ideje és ereje, hogy fabaltákat farigcsáljon. Ezeket a szekercéket a lakókocsijában állította ki az ágya felett amolyan falvédőként. Hét osztály elvégzéséről volt bizonyítványa, de ez semmiben sem korlátozta. Szorgalma és kitarása, valamint ügyes keze miatt mindig volt munkája, sőt egyik helyről a másikra csábították. Azt sem titkolta, hogy Angliára gyűjt. Hogy lássam a világ legjobb nőjét, Kate hercegnőt, mondta csillogó szemmel, amikor megkérdezték tőle, miért éppen oda vágyik. Volt egy kismotorja, és mivel nem ivott alkoholt egyáltalán, mindig el lehetett szalajtani bárhová, ha a szükség úgy hozta. Egyszóval Misi valóságos kincs volt a völgyben.

Három teljes napba tellett, amíg visszaállt a rend, s ez alatt a három nap alatt Matyi szolgált némi meglepetéssel. Hát először is, nem kellett noszogatni, tette a dolgát, rakta, hozta, tette, vitte. Ebéd után pedig megkérdezte Misit, hogy segíthet-e neki a mosogatásban. B...m a picin kalapos Jézusát, felelte Misi, ne látatlankodj itt nekem, mert

kiontom a beled, indíts inkább gombászni. De Matyi nem ment. Azt mondta, úgysem talál semmit, ő nem bóklászgat feleslegesen, itt több hasznát veszik. Na, az apja ekkor egymás után két sört is lehúzott. Csak nem érte valami baj a fiát, csak nem vágta fejbe valami lehasadt ág? Mintha az agyának esett volna gyengesége, zavartan és kifürkészhetetlenül mosolygott. Aztán egyszerre olyan udvarias lett mindenki-vel, ami komoly aggodalomra adott okot. Parancsolsz?, kérdezte Misit, ha nem értett valamit, jó, legyen úgy, ahogy te akarod, kiskomám. Ilyen szavakat nem hallottam tőle soha, panasolta az apja, honnan szedhette vajon ezeket?

Matyi egész lényét összezavarta a kódex. Igaz, nem olvasott még bele, mert félt. Félt, hogy olyasfélét talál majd benne, amit azonnal teljesítenie kell. És ő időre vágyott, még egy kis nyugalmas időre a völgyben. Ha magára maradt, szavak, mondatfoszlányok visszhangoztak a fejében. Még hogy Budapestre? Dehogyan megy ő oda! Megmondta a szomszéd fiú is kerek perccel, hogy ott mindenki idegbeteg, és csak magával van elfoglalva. Anyázzák, szidják egymást mocskosabb szájjal, mint a falubeliek, majd bolond lesz odamenni. Jó neki itt az erdőben meg a faluban. Egy üde légáramlat kúszott le a hegyről, s kigyózza kavarta fel a megrekedt, szénporos levegőt. Matyi beleszipantott, lehunyta szemét, és olyan boldognak érezte magát, mint még soha. Könnybe lábadt a szeme. Nem is értette, hogy nem tűnt fel neki mindez eddig? Hogy nem jött rá, milyen mázlista? Hogy lesik a kedvét és mindent elnéznek neki. De miért is? Tényleg nem értette. Csak ellágyult a szíve és azt érezte, hogy mindezt vissza kell adnia valakinek. Szolgálni szeretett volna hirtelen mindezekért. Semmi másra nem vágyott, csak arra, hogy mások kedvében járjon, hogy megfeleljen másoknak. Milyen felszabadító érzés is az! Lapátolta a szénport, s észrevette, hogy egy porcelánfehér lepke száll a kormos kezére. Erről valamiért Vidróczki Jan-ka nevű pesti szeretője jutott az eszébe, a tüzes cica. Elmosolyodott. Vicára gondolt, aztán arra, milyen is lehet vajon egy pesti nő. Mi van, ha tényleg kinyílik ott egy világ, mely éppoly rejtélyes és csábító, mint a kódex? Egy bögöly csípett izzadó homlokába, Matyi rácsapott, észhez tért, aztán tovább dolgozott.

Szenet égetni a Mátrában cseppet sem könnyű mesterség. Legelőszőr is keresni kell a hegyek oldalbordái között egy sziklarepedések nélküli csinos kis völgyet. Csákánnyal, lapáttal keményre kell döngölni a földjét, aztán jöhet a boksahelyek kijelölése cölöpökkel. A cölöpökre madzagot kell kötni, és szép, szabályos köröket rajzolni. Ja, igen, fontos,

hogy legyen a völgyben egy jó mély vizesgödör, hogy ha valami meggyúl, kiolthassák. Nem tanítják ezt a mesterséget semmilyen iskolában, apáról fiúra száll. Jobban mondván átlesik a gyerek a szülőjétől a fogásokat. Egy szezon alatt hipp-hopp, játszva meg lehet tanulni.

Matyi is kitanulta. Amikor először jött a völgybe, éppen zsákoltak. A nagy szabályos fekete köralapok ott éktelenkedtek a gyönyörű gyapjas zöld völgyben. Úgy néztek ki, mintha három nagy és két kis ufó szállt volna le, s visszaindulásukkor felégették volna maguk alatt a talajt. Most a tornádó miatt újra kellett alapozni mind a két nagyboksát. Felhúzták az ölet, s a méteres cserfákat egymásra rakták. Az oldalához fahasábokat támasztottak, sátorosan, negyvenöt fokos szögben. Középen, alul, a boksa lábánál kivezető lyukat hagytak. Ide dugják majd be az olajos rongyokkal körbetekert hosszú rudat. Matyi még nem gyűjtött soha. Nem szerette, mert hasra kellett feküdni, bele a szénporba, és az égő rudat be kellett tolni a résbe, a boksa méhének kellős közepébe. Most én szeretnék gyűjtani, kiabálta Matyi a vizesgödör mellől, lehet? Misi nagyot nézett, B...m a picin kalapos Jézusát, mi történt teveled, beléd csapott a villám? Sőt még azt is felajánlotta Matyi, hogy ha majd ég a boksa, éjjel szívesen vigyázná. Miért vállalta mindezt? Talán azért, mert érezte, vagy inkább tudta, hogy ez lesz az utolsó égetése. Amikor bezsákolnak, szedi a sátorfáját, és meg sem áll Budapestig. Mit fog ott csinálni? Részletkérdés. Nem tudja. De azt igen, hogy el kell mennie innen, itt kell hagynia a gyapjas zöld völgyet, a patakat, a sóletfőzelékes ebédeket, a zseblámpás éjszakákat és a porcelánfehér lepkéket. És persze az apját, az anyját és Vicát. Új életet kell kezdenie. Nem véletlenül jött a helyükbe a tornádó. Nem véletlenül volt ott az a barlang. Nem véletlenül bújt a kőasztal alá. Mindez azért történt, hogy hátizsákjába tegye Vidróczki Marci kódexét, felkerekedjen és szerencsét próbáljon Európában. Ahogy meg van írva.

Alföld, 2013/1.

Konczek József

A KERT HANGULATA

... beszállingózunk az öntéshomokos utcáról,
és csendesen sétálgatunk a régóta ismerősnek tűnő
bokrok, odébb paradicsom-öklöcskék, élénk csillagvirágok
s más gondatlan – mert hiszen jól gondozott – növények közt,
és azt gondolom, hogy olyan ez a kert, mint
valami befogadóhely, ahol a kéz talál munkát, ha keres,
például mindjárt a karók közt, amelyek körbe vannak letűzdelve,
s köztük uborka, tök, mint egy kis gyermekjárókában,
lám, a kacsok hogyan kapaszkodnak, teremnek ezt-azt...

Nézegetünk. A kerítésen aranysárgára beérett szőlőfürtök,
idébb hamvas szilvaszemek dagadoznak igen kedvesen,
kínálgatjuk egymást, ízlelgetjük, egymást is,
mutatom a szarvasünő állású asszonynak, aki ellép aztán,
jön a gazda illatozó cseresznyegally-gyűjtőssel,
összerendezi a tűz pásztorsátrát, piramisforma,
ebből fakadnak majd a meleghullámok...

Marokkal diót próbál feltörni egyikünk,
valami ügyes kés is jól pattintaná fel,
összeborul ez a két félkoponya, ez a dióhéj,
valami agyműtét gondolata adódik ilyenkor,
s lám, a szavak összeakaszkodnak, szóval, hogy „agyműtéten
töröm talán a fejem?”
Így nyújt nyelvet a képek beszéde, amit jó elrendezni értően.

Én szeretem a képeket, ha nem volnának, élni sem volna jó.
Erre figyelmeztet a kert, a szőlő, az uborka, a tök meg a dió,
gondolom én, miközben nézegetjük a letermett bokrokat.

Ezredvég, 2013/1.

Konczek József 1942-ben született Magyaránádon. Verset és prózát egyaránt ír, műfordítással foglalkozik.

Szijj Ferenc

FÉNYLEÍRÁS / NAPFÉNY (2)

(1)

Árnyékok és madárhangok átlói reggel
A falusi kertben. Finom jelzések,
hogy nem tartozunk ide, csak vendégek vagyunk.
Nem zavarunk, most még talán annyira nem,
hogy négyünk még alszik, és az az egy,
aki fent van, mit kezdjen magával, üldögdél
és figyel.

Átsurran átlósan egy madárcsapat (seregélyek?).
Rövid füttyök balról. Jobbról tyúk kárál
fulladozva. Messzebből néha galambbúgás.
Közelebből és mindenhol állandó
csiripelés, egybefolyó alapritmus, ehhez
keveredik hozzá a galamb-szinkópa,
a tyúk-tizenhatod és a többi negyed és nyolcad.
A kerítésre röppen, benéz egy kisebb madár,
cserren, továbbrepül. Halk kukorékolás távolról.
Motorzaj erősödik az utcáról, aztán elhalkul.
„Nem baj”, ezt kiáltja egy női hang,
valami nincs a helyén, de nem baj. A fecskéknel
a gyorsaság a hang, és a gyorsaság közepén
egy rövid „csivit”, talán az is „nem baj”.

Az árnyékoknak nem kell megszólalniuk,
közvetlen kapcsolatban állnak az éggel
és azon túl a kozmikus terekkel. Ők tervezik meg
az egész napot mindenkinek, mindegy,
hogy idegennek vagy itthoninak. Oszlopok,
tetők, tetőlábak, széklábak, lombok árnyéka,
minden számít, ma lesz megint az év
legmelegebb napja, vagy talán holnap,
de a „talán” is terv.

Jön a semmiből, elzönög egy légy, neki most még nincs szerepe ennyi madárhang között.

Könnyű tánclépések felettem az ereszcatornában.

(2)

Folyóvizes, egykor mocsaras vidék, a madarak még a magukénak érzik, csodálkoznak az egyenes folyókon, a nagyobb szénatárolókon, az utakat elfoglaló, széles gépeken, a pénzért való kereskedésen, a vakmerő pályázatokon, melyek nyomán „kistérségi központok” épülnek, de vagy igény nincs rájuk, vagy további pénz, hogy működtessék őket, ott állnak üresen.

(3)

Az autó lámpaüvegének erős csillogása, az egyszerű szerszámokkal szemben a bonyolult gép fölényes csillogása. Az ereszcatorna lefolyócsövén a redős hajlatok tompa hengercsillogása, egy fényesebb rögzítópánton a vonalka-csillogás. A kék, műanyag cefrëshordón a nejlonfólia tört csillogása. Egy diófán két sárga levél egy lehajló ágon.

(4)

Csupa néma hangszer: hárfaszékek, hárfalétrák, hárfavesszőkerítés, futónövényeknek hárfadrótok, hárfalugas, szárítókötél, hárfahinta, lábtörlőrács a lépcső aljában, szúnyogháló-ajtó. Padlás, üsthöz való lemezkályha, udvari kemence, a fészkerben a pumpás kút. Egy régi, megőrzésre félretett takarmánydaráló. Mennyi megőrzőhely

egy ilyen kertben. A megőrzésben bízni lehet, az a legegyszerűbb bizakodás, a legcsendesebb örület.

(5)

Madárlábak neszezése felettem, a terasztető ereszcatornájában vagy a csatorna peremén. Fészek van ott, vagy az is megfigyelési pont, egyike a számtalannak, mert szinte csak repülés van, és rövid megfigyelés, mintha az evés nem is lenne olyan fontos, hanem inkább a világ, előbb annak birtokbavétele repüléssel és megfigyeléssel, nem ragaszkodó birtokbavétel, hanem osztozkodó, jönnek majd más madarak, aztán megint mások, és egyszerre csak a világ összeáll egészé egy véletlen madárközösség ezer szemében, majd rögtön újra megosztódik.

Kis elmozdulások a kertben. Egy vödör máshol áll, mint tegnap reggel, egy éretlenül lepottyant dió, egy piros gumilabda. Az árnyékok hossza, ahogy újabb reggel telt el a nyárból.

Élet és Irodalom, 2013. január 11.

Fecske Csaba

ÁRNYÉKOK

már nem tűzi cipőd sarka
 a tóparthoz árnyékodat
 vízben tükröződő arcod helyén
 a fuldokló délutáni nap
 jelenléted minden bizonyítéka
 odalett a közeli erdő neszezését hallani
 talán egy őz nemrég még szemünkbe
 bámuló szelíd őz szagolgatja nyomunkat
 de csak a szél kotorászik az avarban
 mintha lihegésünket hallanám amikor
 a megállóhoz rohanunk hogy elérd
 az utolsó buszt amely oly közömbösen távolított el
 mint sebész az elüszkösödött végtagot
 s én árnyékommal véreztem össze
 a buszmegálló betonját

Liget, 2013/1.

Csender Levente

EGYSZER MAJD EL KELL MONDANI...

Ha a kisfiam rákérdez, hogy nagypapa hol van, akkor hogyan magyarázom el, hogy ő is... Azért nincs köztünk, mert..., és meg kell majd mondani neki, hogy... akkor milyen mesét találok ki? Egy ideig elhisi, hogy fent lakik az égben, onnan vigyáz ránk, meg ilyenek, de aztán meg kell neki mondani az igazságot. Azt pedig letuszkoltam valamikor jó mélyre, s nem foglalkoztam vele, de tudom, hogy ott van, azt is, hogy ki fog jönni. Úgy csinállok, mintha nem befolyásolná a minden napjaimat, mintha nem irányítaná minden lépésem. Mintha nem érezném most is, amikor az ablakon át az utcát bámulom: túloldalán drogcsok hívják a futárt az utcai fülkéből, és várják a kapualjban az anyagot. A sapkás, napszemüveges gyerek idegesen nyújtogatja a nyakát és nézi az érkező autókat, néha szól a másikhoz valamit, le inkább csak néz a függők idegességével, és rángatózik. A százéves bérház legfelső emeletén a playboy-nyuszis függöny mögött filmet forgatnak, néha kiszéleznek, kihajol egy-egy lengén öltözött nő vagy éppen férfi, máskor a függönyön át csak a sziluettjük látszik. Olyankor az osztályban az összes gyerek tekintete az ablakra szegeződik, kuncogni, sugdolózni kezdenek, és akkor véget is ér az óra, akkor beül fejükbe a látvány, és nem érdekli őket többé Ady szerelmi lírája.

Ülök a könyvtárban, munkahelyi sziget. A kedd a fegyelmi tárgyalások napja. Ilyenkor sokáig bent vagyok. Felmegyek, ha érintett valamelyik gyerek az osztályomból. Cigaretta, fű, lógás, ezek a slágertémák. Ha végeztem, visszatérek a helyemre. A könyvtárban délután ritkán nyitják rám az ajtót, de most egy anyukát várok a lányával. A fegyelmi tárgyaláson én is ott voltam, de velük még külön akart beszélni az igazgatónő, amihez rám nem volt szükség. Addig lementem a helyemre. Az anyuka óvatosan nyitja ki az ajtót, mintha nem tudná, mi van mögötte. Két széket odahúzó az asztalomhoz. Leülünk egymással szemben. Anya, lánya és az osztályfőnök. Tudom, hogy a lány gyűlöl engem, nem beszél hozzám, én egy idegen vagyok a szemében, aki nem tud róla semmit, csak baszogatja, követelőzik, én vagyok neki a köcsög, aki év elején beszólogattam, hogy hol a felszerelés, miért nem jár be rendszeren, miért nem kezd el tanulni, miért alszik órán – anélkül, hogy bármit tudtam volna róla. Minden az arcára van írva.

Elmondom nekik, hogy sajnálom az egészet, de vannak nekem is kötelességeim, „be” kell védenem magam, kell jelezzem „felfele” a lány mulasztásait. Én csak egy babszem vagyok a főzelékben, nekem se hiányzik az egész cirkusz, de meg kellett lépnem, mert különben engem vesznek elő, ha bármi történik a gyerekekkel. Én nem akartam, hogy megvonják a családi pótlékot, ez már a jegyző hatásköre, értsék meg. Nem értem el az anyát a megadott számon, a levelek sorra visszajöttek, ezért van ez az egész.

Az anyuka mosolyogva hallgat, néz a nagy szemével. Fiatalos, nem látszik rajta, hogy hat gyermeket szült.

– Most voltam öngyilkos – kezdi a monológot valahonnan egészen messziről –, háromszor élesztettek újra, egyszer a lakásban, egyszer a mentőben, egyszer a kórházban. De minék? Az anyósom, aki ezer évben egyszer jön föl, benézett és megtalálta dobozokat. Nyolcvan andaxint vettem be. Aludni akartam, nagyon fáradt voltam. Állandó éjszakás vagyok, nappal szülői értekezletek, valamelyik gyerekért állandóan rohanni kell, az apjuk nem csinál semmit. Húszéves kora óta rokkant, tavalyig még eljárt takarítani velem, de egy éve azt mondta, hogy ő ennyi pénzért nem. És akkor én? Maradtam egyedül családfenntartó. Havi hatvanötezerért, minden éjjel, hétvége sincs. Irodaházakat takarítunk. Én csinálom, mert nem akarom, hogy hajléktalanok legyünk. Kifizetem a számlákat, és vége. A gyerekek ösztöndíját is elveszem, de így se tudok mindennap kenyeret adni nekik. Ez letaglóz. Ha előre nézek húsz évre, azt látom, hogy nyomorognak, mint én. Kár volt megszülni őket... Az apjuk soha nem segített, az égőcserétől a motorjavításig mindent én csináltam. Egész nap csak olvas, még maga körül sem takarít ki. Ilyen volt mindig. Amúgy jól megvagyunk, harminc éve élünk együtt, nincs semmi baj, mindig én vittem fel a babakocsikat a harmadikra. Volt, hogy hármat cipeltem egyszerre, mert egymás után jöttek a gyerekek. Ma nem szülnék egyet se. Amikor elkezdtük, még utaltak ki lakást, de jött a rendszer-váltás, és vége volt. Harminc négyzetméteren laktunk nyolcan. Kijött egy pali az önkormányzattól, meglátta, hogy élünk, megsajnálta. Azt mondta, ha aznap átköltöznék, adja a kulcsot. Költöztünk. Hatvanöt négyzetméterre. Ma is ott lakunk. Nem fűtünk, tizennégy fok van. Kabátban alszom a gyerekek szobájában. Az hideg, de legalább csendes... az egyik gyerek süket, és egyik szemére vak. Egymillió-nyolcszázezer van a fülében. Ha betölti a tizennyolcat, tíz százalékát ki kell fizetni. Miből? Elment a gyerekek diákmunkára, de azt mondták,

hogy tizenhat éves koráig nem dolgozhat. Nyaralni még soha nem voltunk...

Három gyerek után segélyt se kapok, mert nem volt már erőm összeszedni az igazolásokat, hivatalokat járni... azt mondták, hogy nem elég barna a bőröm. Csak azt sajnálom, hogy fölébresztettek. De ha már visszahoztak, megpróbálom továbbcsinálni. Kell járjak pszichiáterhez, hogy kiderítsék, hol csuklottam meg.

A lánya nézi, mintha lenne benne valami részvét, de nem szól, csak hallgatja az anyját. Az anyja beszél helyette. Azt is ő mondja el, hogy a lánya azért hiányzott, mert a barátnője terhes lett, abortusza volt, és ő segített neki a talpra állásban.

Az anya még mindig mosolyog, s ez nagyon furcsa. Ennyi tragédiát mosolyogva előadni lehetetlen. Aztán rájövök, hogy ez a gyógyszer hatása. Az anyuka be van gyógyszerelve. Ezért ilyen nyugodt, mosolygós. Megbeszéljük, hogy elintézem a lánynak a kollégiumot, hátha a nyugodtabb körülmények segítenek, és akkor otthon is nem hat, hanem csak öt gyereket kell etetni. Nem sok, de ennyit meg tudok tenni.

A lány megígéri, hogy megpróbál visszarázódni az iskolai életbe, ahonnan azért kezdett hiányozni, mert nem volt német könyve, sorra kapta az egyeseket felszerelési hiány miatt. Az iskola visszafizette volna, de nem volt pénzüik megvenni. Aztán ezen az úton már nem tudott visszafordulni. Hát így. Ennyi.

Egy-két telefont elintéztek. Átsétálunk a kollégiumba, ahol épp felszabadult egy hely. Kis, kopasz, energikus igazgató fogad. Leül, kikérdez. Jelzi: érzi ám, hogy a lány dohányzik, mert ő bárkin megérzi, mert ő sosem, és elég éles a szaglása, amit annak köszönhet, hogy ő sosem, de azt ott nem lehet, de majd meglátja, jó lesz neki. Fölveszi a lányt, beírja, odahívát egy fiatal nőt, hogy ő lesz a nevelője, mindjárt viszik is megmutatni, hogy melyik lesz a szobája, ki lesz a szobatársa, másnaptól költözhet be. Tartja is a szavát. És jó lehetne. Minden jól alakulhatna. Viszik őket állandóan színházba, múzeumba, sportversenyekre, kirándulni, de a lány nem jön ki a szobatársával, nem tud beilleszkedni. Nem tudja hova tenni, hogy annyit foglalkoznak vele, hogy szabályok szerint kell élnie. Este kilencig vissza kell érni bárhol. Egy idő után elege lesz a sok törődésből, és hazamegy a megszokott környezetbe. Az iskolából is újra kimaradozik.

A lány harmadszor elsős. Papíron, mert most sem jár be. Jön az új osztályfőnöke, hogy az anyukának sikerült. Zavar a közöny, ahogy

ezt közli, mintha egy csésze kávéról mondaná, hogy kiömlött. Vagy egy joghurtos pohárról, hogy kidobta, mert elrepedt.

Várok a könyvtárban, mert leszóltak a titkárságról, hogy jön a lány. Lassan nyitja az ajtót, mint az anyja egykor. Szépen gömbölyödik a hasa. A kilépőpapírját hozza aláíratni, hogy nincs könyvtári tartozása. Átiratkozik inkább estire, ott elnézőbbek, ha nem jár be. Tizenhét éves. Szép kismama lesz. Fiatal, felkészületlen. Eszembe jut: neki is el kell majd magyaráznia a gyerekének, hogy miért nincs neki nagymamája, egy ideig megy a mese, hogy felköltözött az égbe, onnan vigyáz rájuk, de aztán eljön a nap, amikor el kell mondania, hogy hat gyereket egyedül nevelni éjszakai munka mellett sok, és hogy nagymama elfáradt, kimerült, és aznap épp nem nyitotta rá az ajtót senki.

Magyar Napló, 2013/1.

Macsovszky Péter

RÉGI LAKÁSBAN

Régi lakásban is újra kell. Az üresben is. Újra az üresben mozogni, nem csak egy dologra gondolni. Nem csak arra, ami éppen szem előtt. Hanem arra is, ami amott, a másik szobában.

Régi lakásban újra. Rendet. Használatlanul, használva, majdnem elégedetten. Rakni. Az újban? Ott mindenkinek könnyű: lehet egy darabig botorkálni. Új lakásban minden fordulás felfedezést jelent. A régiben viszont

nincs nagyon mit. Ezért kell újra. Alkonyt várni, a jól ismert megvilágítást, azt, ami az újban is újra régi. Új mozdulatok nélkül, mégis másképp. Régi lakásban újféléképpen. Újra tájékozódni. Nem csak reggel.

Irodalmi Szemle, 2013/1.

Kőríz Imre

A VÉGTELEN ÉS A SOK

Wisława Szymborska emlékének

Nincs létezés, csak létesülés:
 minden mindig
 – a szakadatlanul mozgó világegyetemnek
 egyszer sem ugyanazon a pontján –
 csak újra létrejön.
 Idő sincs,
 csak a dolgok létesülései keltik
 melléktermékként ezt a képzetet
 (nem a nyár érleli a gyümölcsöt,
 hanem ezen a délkörön
 gyümölcséréskor mondjuk: nyár van),
 és a tér is csak a dolgok csomagolása:
 nélkülük mi, mekkora és miféle lenne a tér?

Minden más többnyire csak hasonlat,
 képlet, modell, tudomány.

Lehet ütköztetni a hadront, keresni a Higgs-bozont,
 de amikor valaki háromszázszor pattintja ki és be
 egy gyümölcslésdoboz műanyag kupakját,
 csak a pattintás kedvéért,
 akkor is történik valami a világban,
 még hozzá valószínűleg először.

Ahogy akkor is ilyen kis semmi kis valami történik,
 amikor az év egyik leghosszabb napján
 – amikor a felkelő és a lenyugvó nap is
 besüt a szobába
 (a lenyugvó rövid ideig
 és szinte csak annyira, hogy a besütés megtörténjen) –,
 este, a hipermarketből hazafelé,
 ahogy a lapos árnyékon látszik,

váratlanul átsüt a ferde fény
 a tizenhatos csomag vécépapírok közepén.

A végtelen kéznél van,
 ezért nem is az kell,
 hanem a sok vagy a szép.

*

Aki meghalt,
 nem vesz részt többé a létesülésben,
 hanem már csak van.

2000, 2013/1.

Amikor 2012-ben a kínai Mo Yan kapta az irodalmi Nobel-díjat, a hírről tudósító magyar sajtó érezhetően nem volt könnyű helyzetben. Ismét bebizonyosodott, milyen keveset tud a hazai közvélemény e hatalmas és a nemzetközi porondon is egyre inkább meghatározó ország irodalmáról, annak történetéről és kortárs alkotóiról. Tematikus rovataink ebben a tekintetben akár hiánypótlónak is mondható, vagy kevésbé fellengzősen kedvcsinálónak: egyfelől rövid, de alapos áttekintést nyújt a kínai irodalomról, különös tekintettel a kulturális forradalom lezárultát követő fejleményekre, másfelől egyes alkotók, illetve műveik bemutatása révén kínál közelebbi betekintést e gazdag irodalmi hagyományba. A rovat összeállításában nyújtott segítségéért SALÁT GERGELYnek tartozunk köszönettel.

Salát Gergely

A SEBEKTŐL A WEBNOVELLÁKIG

Vázlat a kortárs kínai irodalomról

A legalább három évezredes történelemre visszatekintő, hosszú időn keresztül szervesen fejlődő kínai irodalom a 20. század első felében gyökeresen megújult. Változott a nyelv: az 1910–20-as évek modernizációs mozgalmainak köszönhetően a csak egy szűk elit által érthető klasszikus nyelv helyett az írók modern köznyelven kezdtek alkotni. Változtak a műfajok: megjelentek a nyugati típusú regények, novellák, versek, drámák. Változott az irodalom szerepe: a művészek a hagyományok őrzőiből a társadalmi-politikai változások szószólói, a nemzetépítés élharcosai vagy – magukba fordulva – saját egyéniségük kiteljesítői lettek. A köztársasági korban (1912–1949) a modern kínai irodalom nálunk is ismert első nemzedéke – Lu Xun, Lao She, Guo Moruo, Cao Yu stb. – máig megkerülhetetlen műveket hozott létre.

A kommunista párt 1949-es hatalomátvétele után az irodalom hamarosan a politika szolgátlányává vált: Mao nyíltan kimondta, hogy a művészetnek csak politikai célja lehet, nevezetesen a párt mindenkori irányvonalát kell támogatnia. A szocialista realizmus rövid egyeduralmát követően az 1966–1976 közötti kulturális forradalom alatt gyakorlatilag teljesen megszűnt az irodalmi élet.¹ A könyvek, folyóiratok kiadása szünetelt, sok korábbi könyvet megsemmisítettek, az írókat – és az olvasókat, vagyis a teljes értelmiséget (a párthoz mindig hűségeseket is) – megalázták, meghurcolták, vidéki kényszermunkára küldték, öngyilkosságba kergették, megölték. Kimondott cél volt az addigi kultúra megsemmisítése.

Mao 1976-os halála után, amikor a '70-es évek végén megindult a „reform és nyitás” folyamata, a kínai kulturális életet alapjaitól kellett újjáépíteni. A Deng Xiaoping nevével fémjelzett új vezetés felismerte, hogy teljesen értelmetlen szembefordítani magával a kínai értelmiséget, és az általa megálmodott új Kínához a kínai kultúra felvirágoztatása is hozzátartozik. Ezért az alkotóknak – legalábbis a korábbiakhoz ké-

1 A kínai irodalom történetéről egyetlen magyar nyelvű összefoglalás született: TÖKÉI Ferenc – MIKLÓS Pál, *A kínai irodalom rövid története*, Gondolat, Budapest, 1960. E munka a kezdetektől 1959-ig ad képet a témáról, de erőteljesen ideologikus megközelítése miatt ma már aligha használható.

pest – széleskörű szabadságot biztosítottak, és kialakult a művészetek új infrastruktúrája. Az addig meghurcolt írókat és egyéb művészeket rehabilitálták, valamint biztosították megélhetésükhöz és alkotómunkájukhoz az alapvető feltételeket. Megkezdődött az, amit az irodalomtörténetben egyszerűen csak „új korszaknak” (*xin shiqi*) neveznek – s ez az új korszak a kínai irodalom új virágkorát hozta.

Változás, változás

Az 1970-es évek vége óta eltelt bő három évtizedben Kínában olyan mértékű, mélységű és sebességű változások zajlottak le, amelyek valószínűleg példátlanok a világtörténelemben. Kína elmaradt, koldusszegény, elzárt országból a világ második legnagyobb gazdaságává, a világ legnagyobb kereskedőnemzetévé, elismert nagyhatalommá vált. A kollektivista alapokon álló tervgazdaságot felváltotta egyfajta furcsa állam-vadkapitalizmus. A történelem során először Kína megszűnt mezőgazdasági ország lenni: míg 1980-ban a lakosság 80%-a vidéken élő paraszt volt, ma már a kínaiak több mint fele városban lakik, s a szélsőes urbanizáció tovább folyik. Évezredes minták tűntek el, hipermodern metropoliszok nőttek ki a földből, kialakult egy több százmilliós középosztály. A gazdagodásnak és a születésszabályozási politikának köszönhetően felborult a hagyományos, sok fiúgyermeket idealizáló családmodell, s új, hiperindividualista nemzedékek nőttek fel, miközben a férfiak városba költözése miatt több százmillió család szétszakítva él, a nők előtt viszont sosem látott lehetőségek nyíltak meg.

A kínaiak előtt kitarult a világ: követhetetlen mennyiségben áramlanak az országba a külföldi magas- és populáris kultúra termékei, a legkülönbözőbb eszmék, gondolatok, mozgalmak, s maguk a külföldiek is; miközben a kínaiak is tízmilliószám utaznak külföldre. Az internet megteremtette a társadalmon belüli horizontális kommunikáció lehetőségét, vagyis az információk, vélemények, gondolatok terjesztését már nem monopolizálhatja néhány kiválasztott. A különböző kínai területek közötti határok elmosódtak: szárazföldi írók Taiwanon publikálnak, taiwaniak Hongkongban, hongkongiak az USA-ban, a külföldi kolóniák alkotói a szárazföldön. A politika az élet legtöbb területéről visszavonult, s bár a pártállam még áll, a helyi fejleményeket sokkal inkább a helyi káderek személyisége – vagy akár pillanatnyi hangulata – határozza meg, mint a pekingi direktívák.

Az emberi ésszel szinte felfoghatatlanul gyors változások egyfajta torlódással járnak együtt, ami a mai Kína talán legszembetűnőbb jellegzetessége. A kínaiak egy része szuperexpresszsel, másik része szármárháton jár; a felhőkarcolók árnyékában még ott állnak a lebontani elfelejtett viskók; egyes nőkből szingli topmenedzserek lesznek, másoknak még mindig a szüleiik választanak férjet gyerekkorukban a szomszéd faluból (vagy még magzatkorukban megölik őket). Kínában kel el a legtöbb luxusautó (luxustelefon, luxusékszer, luxusruha), miközben tízmilliók élnek mélyszegénységben. A nagyszülők még a kommunizmus előtti hagyományos világban szocializálódtak; a szülők végigélték és -csinálták a nagy ugrást, a kulturális forradalmat és a többi örült kampányt; a gyerekek már a fogyasztói társadalomba születtek bele. Minden elképzelhető mértéket túlszárnyal a társadalom pénzközpon-túsága és materializmusa, miközben reneszánszukat élik a vallások. A politika sem egységes: amiért az egyik városban azonnali letartóztatás jár, az a másikban gond nélkül művelhető, teljesen nyíltan; s ami az egyik nap nyíltan folytatható, azért a másikon elvisz a rendőr. Harmadnap meg újra szabad lesz.

Nyilvánvaló, hogy ilyen változatos körülmények között a kortárs kínai irodalom is rendkívül sokszínű. Az ideológiai kontroll, ha meg nem is szűnt, jelentősen fellazult, így mindenki viszonylag szabadon kibontakoztathatja írói egyéniségét. Persze senki sem tudja függetleníteni magát az őt körülvevő valóságtól; ha kísérletet tesz erre, az már önmagában is egyfajta reflexió. Eltérő az írók egyéni sorsa, családi háttere, neveltetése, érdeklődése, látásmódja, stílusa és szerencséje. Van, aki milliomos lett közülük, van, aki börtönben ül; van, aki afféle média-celebbé vált, s van, akiről szinte senki sem tudja, hogy létezik (amíg Nobel-díjat nem kap, mint Gao Xingjian). A '80-as évek műveit, még ha nehezen is, de be lehet sorolni különböző irányzatokba, a '90-es évektől azonban már a kategorizálás is csaknem lehetetlenné válik, nemhogy valamiféle egységes fejlődési irány felvázolása. Így az alábbiakban csupán egyfajta mozaikkép darabkáiként mutatunk be bizonyos irányzatokat, írói csoportosulásokat. Amelyik említett szerzőnek van magyarul is hozzáférhető műve, azt lábjegyzetben jelezzük.

Sebek, gyökerek, avantgárd

Az új korszak elején publikálni kezdő (vagy újratekintő) írók alapélménye a kulturális forradalom, illetve az azt megelőző, akkor végtelennek tűnő kampánysorozat volt. Aki már korábban is írt, azt gyakorlatilag kivétel nélkül meghurcolták; aki ekkor kezdett alkotni, annak gyerek- és fiatakorát határozta meg az állandó politikai felfordulás, az agymosás, illetve az az általános gyakorlat, hogy az „értelmiségi fiatalokat” (e címhez elég volt az alsó középiskola elvégzése) vidéki fizikai munkára küldték sok-sok évre. Nem csoda, hogy az első, a ’70-es évek végétől körvonalazódó irányzatot a „sebek irodalma” (*shanghen wenxue*) jelentette, amelyben az alkotók az őket ért megpróbáltatásokat kívánták feldolgozni. Az irányzat első műve és névadója Lu Xinhua *Sebek* (*Shanghen*) című 1978-as elbeszélése volt; ezt sorra követték a kényszermunkatáborok, börtönök, bíráló-ülések, falusi átnevelések nyomasztó hangulatát megidéző művek. Bár a fő témákat ma már más adja, mostanában is születnek ilyen művek. A meghatározó élményt mindig az egyén kiszolgáltatottsága jelenti a történelem – Kínában különösen hatalmas és embertelen – erőivel szemben. A művek alkotói mintha rémálmaikból felriadva kérdeznék: Mi történt? Hogy történhetett ez meg? Mi volt az én szerepem benne?² Nem csoda, hogy a korban divatba jöttek az emlékiratok, amelyek közül a legnagyobb hatása a már az 1920-as években is aktív, rendkívül tekintélyes Ba Jin *Rendezetlen gondolatok* (*Suixiang lu*, 1978–1986) című esszéorozatának volt.

A műtfeldolgozás mellett a ’80-as évek kulcsfogalma az író-olvasó kínai értelmiség körében az identitásválság volt. Mi Kína? Kik vagyunk mi, kínaiak? Honnan jöttünk, hová megyünk? Mi az irodalom szerepe az új korban? – tették fel sokan a kérdést. A hagyományos mintákat évtizedeken keresztül irtották, a régi kínai kultúrát igyekeztek megsemmisíteni, helyette azonban nem épült új, a maói korszak sematikus művészetét leszámítva. Az új időszakban az állam és a társadalom az anyagi gyarapodásra összpontosított, ideológiai vákuum alakult ki, mind a hagyományos, mind a maói korszakban létezett fogódzók elenyésztek.

Az új kínai azonosságtudat egyik fő irányzatát a gyökerkeresők irodalma (*xungen wenxue*) jelentette. Az ide tartozó alkotók identitá-

2 A magyarul is hozzáférhető művek közül ide tartozik például Gu Hua *Hibiszkusz-báza* (*Furong zhen*, 1981) című regénye. Ku Hua, *Hibiszkusz-báza*, ford. POLONYI Péter, Európa, Budapest, 1987.

sukat a kínai vidéken próbálták megtalálni, ahol az évezredek hagyományok nyomai még fellelhetőek voltak. A gyökerkereső művek jellemzően falun játszódnak, szereplőik egyszerű parasztok (pásztorok, falu bölcsei és bolondjai, a vidéki élet egyéb figurái), sorsuk Kína sorsát tükrözi. A kép, amelyet ezek a művek adnak, gyakran meglehetősen nyomasztó, ugyanakkor legalább némely biztos pontok megvannak. A gyökerkeresők egyik képviselője Ah Cheng, akinek *Sakkirály* (*Qi wang*) című 1984-es írása az évtized egyik irodalmi szenzációja volt.³ Az irányzat másik híres követője Han Shaogong, az ő legjelentősebb műve, a *Maqiao szótár* (*Maqiao cidian*) már az 1990-es években jelent meg (1995).⁴ Ez utóbbi szótárszerűen mutatja be egy eldugott falu szokásait, hiedelmeit, legendáit, szóhasználatát (meg is vádolták azzal, hogy az ötletet a *Kazár szótár*-ból lopta). A gyökerkeresőkhöz szokták még sorolni a nemzeti kisebbségi területeken, elsősorban Tibetben játszódó történeteket: többek között Ma Yuan, Ma Jian és Zhaxi Dawa egyes művei említhetők itt.⁵ Mellettük gyökerkeresőként kezdte pályafutását – és sok szempontból így is folytatta – Mo Yan, a 2012-es irodalmi Nobel-díjas.⁶ Ő első nagy sikerét a *Vörös cirok* című ötrészes regényével aratta (*Hong gaoliang*, 1987), amely egy Shandong tartománybeli család három nemzedékének történetét meséli el az 1920-as évektől 1976-ig.

Az identitáskeresés másik irányzata a kínai avantgárd (*xianfeng wenxue*), amely szintén a ’80-as években alakult ki. A nyelvvel bátran kísérletező alkotók műveiből hiányzik bármiféle eszményben való hit, kapaszkodók nem léteznek, a külvilág csak a szubjektum kivetülése. A történetek gyakran szurreálisak, s a szövegek a furcsa átváltozások és történések, groteszk figurákat, titokzatos jelenségeket hideg

3 Ah Chengtől egy novella érhető el magyarul: *Szakterület* [*Zhuanyue*, 1990], ford. PAP Melinda = *Huszádik századi kínai novellák*, szerk. KALMÁR Éva, Noran, Budapest, 2008, 390–395.

4 Han Shaogongtól egy kisregény, a *Papapa* [*Bababa*, 1985] olvasható magyarul, lásd *Nők egy fedél alatt. Mai kínai kisregények*, vál., ford. ZOMBORY Klára, Európa, Budapest, 2003, 317–385.

5 Ma Yuannek egy tibeti témájú novellája olvasható magyarul, lásd *Kóbor lélek = Huszádik századi kínai novellák*, 432–457. Emellett egy kisregénye is megjelent: *Fabrikált történet* [*Xugou*, 1986] = *Nők egy fedél alatt*, 243–316. Ma Jiannek egy – nem tibeti témájú – regénye (*La mianzhe*, 1991) hozzáférhető: MA Jian, *A tollnok*, angolból ford. KÁLLAI Tibor, Partvonal, Budapest, 2005. Zhaxi Dawa (Tashi Dawa) két novellával szerepel az alábbi antológiában: MÁDARAS TAKÁCS Réka, *Ablak Tibetre. Kortárs tibeti elbeszélők*, Noran, Budapest, 2008, 5–42, 217–258.

6 Mo Yannek csupán a Nobel-díj odaítélése után jelent meg néhány novellája magyarul a Nagyvilág 2012/12., illetve 2013/2. számában.

tárgyilagossággal írják le. Az irodalmárok szerint ide tartozik többek közt Su Tong,⁷ Yu Hua,⁸ Ge Fei, Hong Feng, Can Xue és Sun Ganlu, továbbá sokan – jó okkal – ide sorolják Mo Yant és Ma Yuant is.

Az új irányzatok mellett újjáéledt a 20. század első felének uralkodó irányzata, a kritikai realizmus is (Liu Xinwu, Bai Hua, Xu Chi, Liu Binyan), feltámasztva a régi eszményt, amely szerint az író dolga a társadalmi változások elősegítése azáltal, hogy a valóságot eszményítés nélkül ábrázolja. Az ide tartozó szerzők hol élesebb, hol enyhébb társadalomkritikát fogalmaztak meg. Emellett a korszakkal kapcsolatban beszélnek még neorealizmusról (*xinxieshi zhuyi*), újhistoricizmusról (*xinlishi zhuyi*), mágiikus realizmusról és egy sor más irányzatról – ezek azonban már a kezdetekben sem váltak el élesen egymástól.

A gyökerkeresők egyfajta ellenpólusaként alakult ki az 1980-as évek második felében a „városi irodalom”, amely az 1990-es évektől teljesedett ki, és ma is nagyon jellemző vonulat. Ennek szerzői már a kulturális forradalom után születtek vagy szocializálódtak, városi környezetben, jó körülmények között nőttek fel. Témájuk a nagyvárosi fiatalok élete és problémái – szerelmi és szexuális kalandjaik, szorongásaik, lázadásaik, elidegenedetségek. E művekből teljesen hiányoznak a nemzeti sorskérdések, történelmi allegóriák, hagyományos motívumok. A korai városi irodalom jellemző művei Liu Suola *Nincs választásod* (*Ni biewu xuanze*, 1985), Chen Cun *Fiatal férfiak, fiatal lányok, összesen heten* (*Shaonian shaonü, yipong qige*, 1985) és Xu Xing *Változatok téma nélkül* (*Wuzhuti bianzou*, 1989) című novellái.

Az 1980-as években összehasonlíthatatlanul szabadabb légkörben dolgozhattak az alkotók, mint korábban. Ugyanakkor a kultúrpolitika egyfajta „húzd meg – ereszd meg” módon működött, attól függően, hogy a pártvezetésen belül éppen mekkora befolyásra tettek szert a konzervatív elemek. A művészeti életet érintette többek között a „szellemi szennyezés” vagy a „burzsoá liberalizáció” elleni kampány (1983–1984,

7 Su Tongtól magyarul lásd *Nők egy fedél alatt* [*Qiqie chenggun*, 1989] = *Nők egy fedél alatt*, 7–94; *Káró dáma* [*Hongtao Q*, 1996], ford. Kiss Marcell = *Huszdik századi kínai novellák*, 417–427; illetve Szü Tung, *Így éltém császárok korában* [*Wo de diwan shengya*, 2005], angolból ford. JUHÁSZ Viktor, Ulpius-ház, Budapest, 2007.

8 Yu Huától lásd *Az élet, mint a füst* [*Shishi ru yan*, 1994] = *Nők egy fedél alatt*, 95–156; *Tízennyolc évesen útnak indultam* [*Shiba sui chumen yuanxing*, 1987], ford. ZOMBORY Klára = HAMAR Imre – SALÁT Gergely, *Modern kínai elbeszélők. Tanulmányok és fordítások Galla Endre 80. születésnapjára*, Balassi, Budapest, 2007, 174–180; *A sors rendelése* [*Mingzhong zhuding*, 1993], ford. ZOMBORY Klára = *Huszdik századi kínai novellák*, 408–416; Jü Hua, *Testvérek*, angolból ford. SZÉKY János, Magvető, Budapest, 2010.

illetve 1987); ezek alatt több alkotót szilenciumra ítélték, nyilvánosan megbíráltak, meghurcoltak. Mivel sose lehetett tudni, hogy nem következnek-e be valamelyik pillanatban neomaoista fordulat, a művészek állandó bizonytalanságban éltek, többen emigráltak (így tett például 1987-ben a későbbi Nobel-díjas Gao Xingjian is).⁹ Ugyanakkor a kampányok sokkal enyhébbek voltak, mint a maói időszak mozgalmi, a művészek élete már nem forgott veszélyben.

Ködös, újszülött és klasszikus költészet

A költészetbe az underground megjelenése hozott új színt. 1978-ban sok költő először az ún. „demokrácia falra” ragasztotta ki verseit (a Peking központjában található falon több ezer falragasz jelent meg, leginkább politikai témában), s hamarosan hivatalos és underground költészeti újságok is indultak. Ez utóbbiak közül a legismertebb a *Ma* (*Jintian*) című lett, melyet Bei Dao és Mang Ke – két igen jelentős költő – alapítottak.¹⁰ A folyóirat kilenc szám után megszűnt, de a körülötte csoportosuló szerzők a '80-as évek meghatározó egyéniségei lettek a költészetben. Sokan közülük az ún. „ködös költészet” (*menglong shi*) irányzatához tartoztak, melyet homályos megfogalmazások, sokértelmű, súlyos nyelvezet, történelmi és misztikus témák jellemeztek. Emiatt (is) számos támadás érte őket. A '80-as évek második felében lépett színre a költészet „harmadik nemzedéke” (*disan dai*), más néven az „újszülött nemzedék” (*xinsheng dai*), amelynek képviselői jórészt fiatal, egyetemet végzett, a kortárs nyugati (elsősorban amerikai) költészetet is ismerő alkotók voltak. Ők élesen szembefordultak a „ködös” irodalommal, s könnyedebb, a városi fiatalság élményeit megfogalmazó, köznyelven írt, gyakran ironikus versekkel álltak elő, ugyanakkor személyesebbek is voltak, mint elődeik.

9 A 2000-ben irodalmi Nobel-díjat kapott Gao Xingjian volt az első kínai nyelven író szerző, aki elnyerte az elismerést – igaz, francia állampolgárként. Főműve (*Lingshan*, 1989) magyarul is megjelent: GAO Xingjian, *Lélek-hegy*, ford. Kiss Marcell, Noran, Budapest, 2008. Emellett két novellája olvasható magyarul: *Horgászbótot veszek öregapámnak* [*Gei wo laoye mai yugan*, 1986], ford. KALMÁR Éva = *Huszdik századi kínai novellák*, 267–292; *A barát* [*Pengyou*, 1981], ford. POLONYI Péter, Nagyvilág 2001/1; továbbá egy drámája is elérhető: *A buszmegálló* [*Chezhan*, 1983], ford. POLONYI Péter, Nagyvilág 1984/3. Emellett megjelent még egy verse: *Mondom sündiszón* [*Wo shuo ciwei*, 1991], ford. LACKFI János, Nagyvilág 2001/1.

10 Bei Daónak egy novellája jelent meg: *Hazatérő idegen* [*Guilai de mosheng ren*, 1986], ford. Kiss Marcell = *Huszdik századi kínai novellák*, 360–379.

Mindemellett a költőknek szembe kellett nézniük azzal a ténnyel, hogy a költészet szerepe alapvetően megváltozott. Míg a hagyományos Kínában a versírás az elit legmagasabb rendű tevékenységei közé tartozott, s hatalmas presztízsnak örvendett, az elmúlt évtizedekben értelmiségiek szűk körének elfoglaltságává vált, jelentős társadalmi hatás vagy megbecsültség nélkül. A kisebb olvasótábor és a csekélyebb terjedelemmel járó könnyebb terjeszthetőség azonban azt is jelenti, hogy a költészet sokkal kevésbé áll politikai ellenőrzés alatt, mint a több emberhez eljutó műfajok: a cenzorok nem törődnek annyira a pár száz vagy ezer példányban házilag kinyomtatott költészeti folyóiratok tartalmával, így ez a legszabadabb irodalmi ág.

A modern irányzatok mellett feléledt a klasszikus költészet is, újra divatba jött klasszikus kínai nyelvű, hagyományos verseket írni. Országszerte számtalan klasszikus költészeti társaság alakult, az évezredek szabályokat követő művek nyomtatásban, illetve ma már az interneten is terjednek. A versíró társaságok hivatalosan elismert szervezetek, gyakran állami támogatást is kapnak – a dicső kínai hagyományokhoz való visszanyúlás, a régi Kína értékeinek újrafelfedezése ugyanis az állami politika része.

Nézzük a pénzt!

Az 1980-as évek rendkívül élénk társadalmi-politikai-művészeti vitáinak, az erőteljes idealista-utópikus vonulatnak és a mindenre kiterjedő megújulásba vetett hitnek az 1989-es Tiananmen téri események vetettek véget. A demokráciát követelő diáktüntetőket számos író és költő támogatta, s amikor a hatalom a demonstrációk véres felszámolása mellett döntött, az a művészeti életben is fordulatot hozott. Számos szerző emigrált és kiesett a kínai kulturális vérkeringésből; az otthon maradtak jelentős részének művei bekerültek a *Betiltott könyvek és időszaki kiadványok listája* című háromkötetes belső kiadványba, sokan egyetemi állásukat is elvesztették. Az irodalom néhány évre egyfajta tetszhalott állapotba került (ahogy a gazdasági reformok is leálltak).

1992-ben kezdődött megint új korszak, amikor a legfejlettebb déli tartományokba tett körútján a már visszavonult, de még mindig hatalmas tekintéllyel rendelkező Deng Xiaoping felszólította az országot a reformok folytatására. Az ez évi pártkongresszus fogadta el azt az irányelvet, amely szerint Kína a „szocialista piacgazdaságot” építi,

akármit is jelentsen ez. Tulajdonképpen ekkor rögzült az az alku, amelyet a vezetés a társadalomnak kínált: mi hagyunk titeket gazdagodni, ti pedig nem kérdőjelezték meg a politikai rendszer alapjait. Az új jelszó, ahogy sokan gúnyosan megfogalmazták, a „Nézzük a pénzt!” (*xiang qian kan*) lett, ami szójáték a régi szlogennel, miszerint „Nézzünk előre!” (szintén *xiang qian kan*, más írásjeggyel írva). A „reform és nyitás” újraindult, s azóta egészen a legújabb világgazdasági válság kitöréséig a kínai gazdaság minden évben kétszámjegyű növekedést produkált, az emberek átlagos életszínvonala pedig példátlan mértékben emelkedett. 1989 óta a kínai rendszer egyszer sem ingott meg, a krízishelyzetekre rendkívül rugalmasan és hatékonyan reagált, a kínaiak önbizalma pedig másfél évszázad után kezd visszatérni.

A Tiananmen tér utáni illúzióvesztés és kiábrándulás, illetve a három évvel későbbi reformpárti fordulat új korszakot hozott a kínai irodalomban is. A művészeti élet – beleértve a könyvkiadást is – jelentős mértékben kommercializálódott, az állami finanszírozás minden szinten visszaszorult. Sokan abbahagyták az írást, és vállalkozásba fogtak. Voltak, akik a versírás helyett áttértek a jobban jövedelmező prózára; több prózaíró pedig a még jövedelmezőbb forgatókönyv- vagy reklámszövegírás felé fordult. A fogyasztói igények is változtak, mindent eluraltak a populáris kultúra termékei, a pletykalapok, videojátékok, tévésorozatok, mozifilmek, verekedős és romantikus ponyvák. Ugyanakkor jelentős fizetőképes kereslet alakult ki a komolyabb művekre is, így a népszerűbb szerzők a könyveik eladásából is megélnék, sokan nem is rosszul. A korábbi irányzatok tovább virágoznak, a köztük lévő különbségek még jobban elmosódtak, és a populáris és magasirodalom sem választható el egymástól élesen.

Az 1990-es évek új jelensége több meglehetősen közönséges (vagy annak tűnő) irányzat megjelenése. Az „altesti” (*xiabanshen*) irodalom képviselői – elsősorban költők – elvetik a „felsőtest” megnyilvánulásait (szellem, érzelem, hagyomány), és kizárólag testi vágyaikkal foglalkoznak. Ennél valamivel kevésbé vulgáris a „testirodalom” (*shenti xiezuo*), amelyben a szex és a drogok szintén fontos, de nem kizárólagos szerepet játszanak. Ez utóbbi irányzat legismertebb művei Wei Hui *Shanghai baby* (*Shanghai baobei*, 1999), illetve Mian Mian *Selyemcukor* (*Tang*, 2000) című regénye.¹¹ Bár e két könyv irodalmi értéke megkérdőjelezhető, óriási hatásuk semmiképpen. A két író műmunkássága a szintén

11 WEI Hui, *Sanghaj baby*, angolból ford. PORDÁN Ferenc, Bestline Édesvíz, Budapest, 2001; MIAN Mian, *Selyemcukor*, angolból ford. PAP Vera Ágnes, Gabo, Budapest, 2005.

az 1990-es években felvirágzó feminista irodalom részének is tekinthető. Korábról is ismerünk ugyan írónőket, az irodalom azonban hagyományosan férfiközpontú volt, s a női témákkal és vágyakkal foglalkozó művek új szint hoztak a kínai irodalomba. Egy másik új jelenség a korszakból az úgynevezett „huligán irodalom” (*pizi wenxue*) megjelenése, amely Wang Shuo nevéhez köthető. Wang a '90-es években Kína legbefolyásosabb írója volt, s a 2000-es évek második felétől újra aktívává vált. Sok pekingi szlenget tartalmazó, szatirikus írásainak főhősei trendi fiatalok, akik a legkevésbé sem törődnek a társadalmi normákkal. Húsz regényéből tíz film készült, könyveinek bevételei minden rekordot megdöntöttek.

A '90-es évektől a kínai írók alapélménye környezetük folyamatos változása: az elmúlt húsz évben Kína gyakorlatilag egyetlen hatalmas építési területté alakult, ősi városok tűnnek el, hogy helyet adjanak az újaknak, s még az egy-két évtizedes negyedeket is ledózerolják, hogy még modernebbeket építsenek helyettük. A hagyományos élőhely vidéken is egyik napról a másikra átalakult. Nem csoda, hogy sok író egyfajta nosztalgiával fordul a régi, eltűnőben lévő helyszínek, városok, tájak felé, a gyökérkeresők útját folytatva. Jia Pingwa *Elhagyott főváros* (*Fei du*, 1993) című – pornográf tartalma miatt sokáig betiltott – regényének helyszíne a mai Xi'an, amely valaha a legnagyobb császári dinasztiák fővárosa volt; *Qin-beli opera* (*Qin qiang*, 2005) című műve az író szülőhelyére, Shaanxi tartomány falvaiba visz vissza, egy nemzedékkal korábbra.¹² Egy másik ősi főváros, Nanjing a főszereplője Ye Zhaoyan *1937-es szerelem* (*Yijiusanqi de aiqing*, 1996) című regényének, amely egy szerelmi történetet dolgoz fel a nanjingi megszárlás idejéből. Wang Anyi *Ének az örök bánatról* (*Changhen ge*, 1999) című műve Shanghaiban követi végig egy nő életét az 1946-os helyi szépségverseny megnyerésétől 1980-as évekbeli haláláig. A meghatározott helyhez kötődő cselekmények rendkívül népszerűek, mert minden kínait rendkívül szoros kötelék fűz a szülőföldjéhez, a származási hely az identitás alapja. Az egzotikum iránti igényt elégítik ki a kínai periférián, a nemzeti kisebbségek által lakott vidékeken játszódó történetek. Jiang Rong magyarul is megjelent *Farkastoteme* (*Lang tuteng*, 2004), amely a belső-mongóliai mongolok hagyományos életét ábrázolja, az utóbbi évtized egyik legnagyobb könyvsikere volt Kínában.¹³

12 Jia Pingwától egy novella jelent meg magyarul: *A fa bangja* [Zhizao shengyin, 1996], ford. SALÁT Gergely = *Huszedik századi kínai novellák*, 380–389.

13 JIANG Rong, *Farkastotem*, ford. ZOMBORY Klára, Magvető, Budapest, 2007.

Tárguló határok

Kínában az irodalmi élet alapvetően üzleti alapon zajlik, az állami beavatkozás visszaszorult. Állami juttatásban csak a szerzők szűk köre részesül; a nagy kiadókat állami tulajdonúak ugyan, de piaci alapon működnek, tehát profitot kell termelniük. A könyvkereskedések jórészt magánvállalkozások. A kontrollt szolgálja, hogy ISBN-szám nélküli kiadvány nem hozható forgalomba, s az illetékes hatóság számot csak a hivatalos kiadóknak utal ki, ezek azonban a kiskapukat kihasználva az ISBN-számokat gyakran továbbértékesítik magánkiadóknak. Ezt nevezik „második csatornának”. Az előzetes hivatalos cenzúra ritka, a kiadókat utólag büntetik meg, ha egy művet nem megfelelőnek minősítenek. Ez aztán mind az írókat, mind a kiadói szerkesztőket öncenzúrára kényszeríti, s az érzékenyebb megfogalmazásokat maguktól kerülnek. A kiadóknak éppen arra a képességre van a legnagyobb szükségük, hogy ügyesen tudják mérlegelni az egy-egy keményebb szöveg publikálásával járó büntetési kockázatot és a várható médiafigyelmet. A cenzori rendszer széttagolt, így amit egy helyen betiltanak, az máshol megjelenhet; nem ritka, hogy egy könyv azáltal válik bestsellerre és írója dúsgazdaggá, hogy valahol betiltják, a pakliban azonban az is benne van, hogy a szerző börtönbe kerül. Összességében az a jellemző, hogy az írók hajlandók végrehajtani kiadójuk szövegmodosítási javaslatait, hiszen ők is az eladásokból élnek. Ma már az is járható – és gyakran járt – út, hogy egyes műveket Taiwanon vagy máshol publikálnak, ahol semmiféle cenzúra nincs.

Valódi forradalmat jelentett a kínai irodalomban az internet elterjedése. Az ősidőktől a 2000-es évek elejéig az irodalom művelése és olvasása kiválasztott írástudók elit tevékenysége volt, s a kiadvány ma is ellenőrzött – és költséges – tevékenység. A több mint félmilliárd felhasználóval rendelkező kínai interneten azonban mindenki előtt megnyílt a publikálás lehetősége. A legújabb írónemzedék sok tagja az interneten futott be, többen sokmillió olvasótáborral rendelkeznek. A kínai „internetes irodalom” (*wangluo wenxue*) lényegét tekintve nem különbözik a nyomtatott változattól, nemigen használ hipertextet vagy multimédiás elemeket, csupán első megjelenésének helye miatt tartják külön műfajnak. Ugyanakkor a webirodalom annyiban újszerű, hogy a Kínában hihetetlenül népszerű netes fórumoknak (*luntan*) köszönhetően közvetlen érintkezési lehetőséget nyújt az olvasóknak és az íróknak. Érdekesség, hogy sok világhálón publikált mű később nyom-

tatásban is megjelenik, s a hagyományos könyvesboltokban külön polcokat szentelnek az „internetes irodalomnak”. A netes szerzők munkáját számos kifejezetten számukra meghirdetett irodalmi díj, verseny, pályázat ösztönzi. Az új korszak hőse az 1982-ben született Han Han. Ő sokáig Kína – s valószínűleg az egész világ – legnépszerűbb bloggere volt, emellett milliós példányszámban elkelt könyvek szerzője, hivatásos autóversenyző, énekes, zenész, folyóirat-szerkesztő, akit 2010-ben a Time és a New Statesman beválogatott a világ legbefolyásosabb személyiségei közé.

A kínai írók előtt álló lehetőségeket néhány adattal szemléltetjük. A hagyományos könyvkiadás a virágkorát éli, bár a digitális művek piaca itt is egyre bővül. 2010-ben a hivatalos könyvkiadók 328 ezer címet adtak ki (189 ezer új könyvet és 139 ezer utánnomást, második kiadást) 7,1 milliárd példányban; ugyanebben az évben 9884 időszaki kiadvány jelent meg. A megjelent könyvek 9,1%-a volt szépirodalmi jellegű.¹⁴ 2011-ben 580 (220 országos és 360 helyi) könyvkiadótól 369 ezer cím látott napvilágot (207 ezer új, 162 ezer utánnomás), az összpéldányszám 7,7 milliárd volt. A 2011-ben megjelent könyvek 8,7%-a (32 ezer cím) volt irodalmi mű, ebből 23 ezer új alkotás. Ugyanebben az évben 9849 időszaki kiadvány jelent meg az országban, ebből 629 volt irodalmi-művészeti jellegű; ez utóbbiak megjelenésenként összesen 15,5 millió példányban lettek kinyomtatva.¹⁵ 2011-ben 48 könyv kelt el egymillió feletti példányban: az első helyezést Zhu Rongji egykori miniszterelnök érte el válogatott beszédeivel, a második Gabriel García Márquez *Száz év magánya* lett, a harmadik egy Steve Jobs-életrajz, s a negyedik lett a legjobban szereplő kínai szépirodalmi mű, *A vörös szoba álma folytatása* Li Xinwutól – ez utóbbi mű a 18. századi klasszikus regény 28 fejezetnyi kiegészítése.¹⁶ A fenti adatokban nem szerepel az internetes irodalom, a digitális kiadások, illetve a kalózkidadások – ez utóbbiak a hivatalos számok többszörösét teszik ki.

A számok azt mutatják, hogy ma Kínában jelentős tere van az irodalomnak, s a mennyiségi jellemzőkön túl elmondható, hogy a kínai irodalom soha nem volt olyan gazdag és sokszínű, mint manapság. Új virágkorukat élik a császárkorban és 20. század első felében született

klasszikusok. Tovább élnek a '80-as évben létrejött irányzatok (a ma is rendkívül termékeny Mo Yant például a gyökérkeresők közé szokták sorolni), beérték a '90-es évek reménységei és tündökölnek a 2000-es évek sztárjai. A nemzetközi figyelem is egyre inkább Kína felé fordul, amit nemcsak a díjak jeleznek, hanem az egyre szaporodó fordítások is. Reméljük, hogy a nemzetközi trendekhez előbb-utóbb a magyar kiadók is igazodni fognak.

14 Forrás: a kínai Sajtó- és Könyvkiadásügyi Általános Hatóság honlapja, www.gapp.gov.cn/cms/html/21/493/201109/722877.html.

15 Forrás: a kínai Sajtó- és Könyvkiadásügyi Általános Hatóság honlapja, www.gapp.gov.cn/cms/html/21/1392/201208/762198.html.

16 *Xin Jingbao 2011 niandu baoshu changxiaoshu paibang bangdan*, www.chinawriter.com.cn/2011/2011-12-21/110199.html.

Major Kornélia

VALÓRA VÁLT ÁLOM?*A jelen mint jövő három kínai tudományos-fantasztikus regényben*

A kínai tudományos-fantasztikus irodalom egyre nagyobb kritikai figyelmet kap az utóbbi években. Erőteljes jelenléte a kortárs kínai irodalomban annál is inkább feltűnő, mivel a 20. században két rövid időszaktól eltekintve sci-fi gyakorlatilag nem létezett Kínában. Pontosabban fogalmazva, sci-fit az 1950–1960-as években didaktikus gyerek-irodalomként lehetett csak művelni. A kulturális forradalmat követő enyhülés időszakában 1978-tól megjelentek felnőtt tudományos-fantasztikus regények is, de a műfaj 1983-ban a kommunista párt „spirituális szennyezés” elleni kampányának egyik célpontjává vált, s műveit elhallgattatták.

Lassú változás az 1990-es években kezdődött, majd az ezredfordulótól kezdve felgyorsult: az interneten publikálni kezdő, hamar népszerűvé váló kínai sci-fi szerzők (Liu Cixin, Han Song és társaik) mára Kína legismertebb írói közé tartoznak, s különösen a fiatalok körében hatalmas a rajongótáboruk. Műveik tematikailag igen változatosak: a nemzeti sorskérdések, az emberiség jövője, a tudományos-technikai fejlődés hatásai és határai, a közelmúlt történelmének át- és újraértelmezése egyaránt foglalkoztatják őket, s gyakorlatilag a sci-fi összes alfajában alkotnak. A kortárs kínai sci-fi írók társadalmilag és politikailag meglehetősen öntudatosak, kritikájukat a tudományról szóló diskurzusba csomagolják: „a technológia hatalmáról, illetve a hatalom technológiájáról”¹ szóló történetekbe. A tudományos-fantasztikus irodalom eszközeivel úgy jelenítik meg Kínát, hogy a tudományos utópia folyton átvált disztópiába, a nemzeti büszkeségbe folyton kétség és aggodalom keveredik. Kétségeiket olyan képekkel fejezik ki, mint az agyátültetés után folyamatosan növekvő test, amelyet saját hatalmas súlya öl meg, vagy a soha meg nem álló, a végtelenbe rohanó szuper expresszvonat, amelyen az ott ragadt emberekből emberevő fajok fejlődnek ki. Az emberevés motívuma a 20. századi kínai irodalom egyik

1 Lásd SONG Mingwei, *Preface*, Renditions 2012, 9.

visszatérő toposza, amely a kínai kultúra önpusztító voltának allegóriája. Feltűnik több kortárs szerző (például Yu Hua és Mo Yan) műveiben is, de legnevezetesebb alkalmazója Lu Xun (1881–1936) volt, akit a kínaiak a modern kínai irodalom atyjának tartanak.

*

A modern kínai irodalom, melynek létrejöttét az 1910-es évek végére szokás tenni, a realizmus jegyében született; a realista stílustól, amely legkésőbb az 1940-es évektől követendő normává vált, a 20. század végéig nem tudott elszakadni. Az irodalmi kánonba az ettől eltérő stílusú művek nem kerülhettek be, az irodalmi köztudat megfeledezett róluk. Lu Xun egy olyan kultúrpolitika tette a korszak jelképévé, amelynek irodalmi eszménye a szocialista realizmus volt. Ez nemcsak annak fényében ironikus, hogy Lu Xun élete során folyamatosan harcolt mindenféle dogmatizmus ellen, hanem életművének ismeretében is: egyáltalán nem állt tőle távol a szürrealizmus, de a líraiság és a melankólia sem. És ami ennek a tanulmánynak a szempontjából még fontosabb: Lu Xun az elsők között volt, akik a tudományos-fantasztikus irodalmat Kínában népszerűsítették. Összesen hét tudományos-fantasztikus művet fordított kínaira, többek között két Verne-regényt is.

A tudományos-fantasztikus irodalom első virágzása Kínában nagyjából a 20. század első évtizedére tehető; mint tematika teljesen új jelenség volt, de támaszkodhatott a klasszikus kínai fantasztikus hagyományra. A régi kínai irodalmi művekben bőven találunk fantasztikus és természetfeletti elemeket, ilyenekkel vannak tele például a *Zhuangzi* (Kr. e. 3–4. század), a *Shanhaijing* (Kr. e. 3. század), a *zhigui*ok (3–4. század), a Tang-kori (618–907) *chuanqi* történetek és Pu Songling (1640–1715) furcsa históriái. Ezek a művek a fantasztikumra vagy a transzcendentális élményre épülnek, az általuk ábrázolt világhoz a tudománynak és a technikai fejlődésnek semmi köze nincs.²

A régi kínai fantasztikus művek másik szembevetendő jellegzetessége, hogy nincs bennük szó a jövőről, sőt az egész régi kínai irodalomban

2 Például a *Shanhaijing* (*Hegyek és tengerek könyve*), amely a szó szoros értelmében nem szépirodalmi mű, inkább mitikus földrajzi katalógus, említést tesz az Egykarúak országról, ahol az embereknek egy karjuk és három szemük van. Egy 4. századi kommentár (Guo Pu) ehhez azt is hozzát teszi, hogy az egykarúak építettek egy repülő kocsi, és Tang király (Shang Tang, Kr. e. 17. sz.) idején ellátogattak Kínába is. A repülés, a repülő gépezetek motívuma más klasszikus kínai irodalmi művekben is felbukkan. Nyilvánvaló azonban, hogy a csodás eszköz csupán ötlet, a cselekmény nem ezekből bontakozik ki, a tudománynak a társadalomra semmi hatása nincs, tehát a sci-fihez semmi köze.

nemigen találunk a jövőt felvázoló víziókat. Időutazás egy utópikus világba előfordul például a *Taohuayuan ji* (*A Barackvívág-forrás története*) című műben (5. század), de ott a főszereplő a múltba kerül. A hagyományos kínai ciklikus idő- és történelemszemléletben nincs fejlődés, a jövő nem lényeges, hiszen az már „előre elrendezett”. A múlt viszont annál fontosabb: az írók előszeretettel hivatkoznak neves elődökre, régvolt eseményekre, hogy magukat hitelesítsék, mondanivalójukat legitimálják.³

*

Lu Xun 1903-ban fordította kínaira Verne *Utazás a Holdba* című regényét. A fordításhoz mellékelte előszavában a következőket írta: „[a tudományos irodalom⁴ képes] megtörni a régi babonákat, tökéletesíteni a gondolkodást, és terjeszteni a műveltséget, ezek azon dolgok, amelyek [az ország és a nép] erejét adják! [...] Ha a kínai tömegeket a fejlődés útjára akarjuk vezetni, [a fordítást] a tudományos regényekkel kell kezdeni.”⁵ Ebben a rövid idézetben szerepel két kifejezés, melyek meghatározták a 19–20. század fordulójának értelmiségi közgondolkodását: tudomány és fejlődés. Kína akkori válságos helyzetéből a haladó szellemű értelmiség reformok azonnali bevezetésével próbált kiutat találni. Az alkotmányos reformok kudarca után (1898)⁶ kénytelenek voltak belátni, hogy törekvéseikhez a társadalom szélesebb rétegeit kell megnyerniük. De ahhoz, hogy meggyőzzék az embereket, vonzó perspektívát kellett kínálniuk: egy dicsőséges jövőt vázoltak fel, amelyben Kína újra erős és hatalmas, sőt a világ vezető nagyhatalma. A szép jövő eléréséhez pedig alkalmas eszközt találtak a tudományban és a technikában: úgy vélték, ezek fejlődése az egész társadalom fejlődését magával hozza, általános jólétet és virágzást garantál. A fejlődés kulcsát tehát a tudomány művelésében látták.⁷ Igen ám, de az üzenetet valahogy el

- 3 A témáról bővebben: WANG Xiaoming, *From petitions to fiction. Visions of the future propagated in early modern China = Translation and creation*, szerk. David POLLARD, Benjamins, Amsterdam–Philadelphia, 1998, 43–56; Henry Y. H. ZHAO, *A fearful symmetry: the novel of the future in twentieth-century China*, BSOAS 66. (2003), 456–471.
- 4 A ma használatos *kehuán* (tudományos-fantasztikus) kifejezés csak az 1950-es években terjedt el.
- 5 Lu Xun, *Yueqiu luxing bianyan* [*Utazás a holdba, Előszó*] = Lu Xun *Quanji*, X., Renmin Chubanshe, Beijing, 1987, 152.
- 6 A mandzsu származású utolsó császári dinasztia, a Qing-dinasztia hanyatlását felgyorsította a nyugati hatalmak egyre erőszakosabb terjeszkedése Kínában. A császárság képtelen volt a behatolást megállítani, s közben belső polgárháborúk is gyengítették az országot, amely a 19. század végére általános politikai, gazdasági és társadalmi válságba süllyedt.
- 7 A Nyugat technikai színvonala, a tudományos ismeretek és elképzelések igen nagy hatást tettek a kínai értelmiségre. A nyugati tudományosságot nagyrészt fordításból

is kellett juttatni a tömegekhez. Az akkoriban fejlődésnek induló kínai sajtó tele volt reformpropagandával, de ahogy Lu Xun az említett előszóban megállapította, a tudomány önmagában unalmas és száraz, megfelelően be kell csomagolni, hogy hatása legyen: „a tudomány legyen a lánc-, az irodalom pedig vetülékfonal [amelyek így együtt adják ki a szöveget]”.⁸ Követendő példát és mintát pedig a nyugati tudományos-fantasztikus irodalomban találtak.

A 19. század végi reformmozgalom legnagyobb hatású személyisége Liang Qichao (1873–1924) volt. Nemcsak politikusként, de újságíróként és irodalomszervezőként is jelentős tevékenységet végzett. Az elsők között fordult a szépirodalom felé.⁹ 1902-ben irodalmi folyóiratot alapított nézetei népszerűsítésére. A folyóiratban folytatásokban közölni kezdett három regényt, kettő közülük fordítás volt. Az egyik Verne *Nemo kapitány* című műve (az első kínai Verne-fordítás), a másik Camille Flammarion *A világ vége* című apokaliptikus regénye volt.¹⁰ A harmadik a saját műve volt, amelynek *Az új Kína jövője* címet adta. Ez a regény jelentette a kínai tudományos-fantasztikus irodalom kezdetét. Az ezt követő szűk húsz esztendőben több mint nyolcvan, a tágas értelmezett tudományos-fantasztikus műfajba sorolható irodalmi művet adtak ki Kínában: eredeti regényeket és elbeszéléseket, valamint nyugati művek fordításait. Az eredeti művek szinte mindegyike közvetve vagy közvetlenül a nemzet sorsával foglalkozik. Verne, akinek a 20. század első két évtizedében tizenkilenc regényét fordították le kínaira (nagyrészt japánból), igen nagy hatást gyakorolt a kínaiak fantáziájára: sorban születtek a holdutazásról, a hőlégballonnal vagy tengeralattjáróról tett utazásról szóló történetek. A korai kínai sci-fi legjelleg-

ismerték meg: a kor fordításirodalma messze nem csak művelődéstörténeti jelentőségű. 1900 előtt főként műszaki és természettudományos műveket, 1900 után pedig nagyrészt társadalomtudományi és szépirodalmi műveket ültettek át kínaira. A legnagyobb hatást a darwini fejlődésemélet, illetve a szociáldarwinizmus tette, melyet ugyan a kínaiak némiképp felületesen értelmeztek, de a fejlődés fogalmát innen ismerték meg. A jövővel kapcsolatban egészen új perspektíva, új lehetőségek tárultak fel előttük. Elképzeléseiket a tudományban való feltétlen hit, az optimizmus jellemezte. A pozitívista felfogás, amely a 19. sz. második felében a nyugati tudomány szemléletben uralkodott, más okból és más formában ugyan, de a kínai értelmiségre is jellemző volt.

8 Lu, *I. m.*, 151–152.

9 Az irodalomról úgy gondolta, hogy annak politikai célokat kell szolgálnia, s a politikai regény a legmegfelelőbb eszköz a nép felvilágosítására és nevelésére. LIANG Qichao, *Yiyin zhengzhi xiaoshuo xu* [Bevezető a politikai regények fordítása és kiadása elé], Qing yi bao 1, 1898; LIANG Qichao, *Lun xiaoshuo yu qunzhi zhi guanxi* [A regény és a tömegek kormányzásának kapcsolatáról] = *Xin xiaoshuo*, XC, 1902.

10 *La fin du monde*, 1894.

zetesebb témája mégis a jövőnek – Kína dicsőséges jövőjének – a felvázolása, körülbelül harminc ilyen regény vagy elbeszélés ismert.¹¹ A művek egy része álneven jelent meg, szerzőik kiléte ismeretlen. Többet a kor neves reformer-írástudói (politikuskai) írtak, de volt a szerzők között néhány professzionális író is, tudós vagy kutató azonban egy sem.

A 20. század eleji kínai tudományos-fantasztikus regények elsősorban politikai célokat szolgáltak, céljuk nem a gyönyörködtetés, hanem a felvilágosítás és a mozgósítás volt. A jövő idealizált képének megrajzolásakor a szerzők saját politikai és társadalmi reformelképzeléseiket, egy alapvetően optimista menetrendet dramatizáltak. Szigorúbb kritikai megközelítésben ezek a művek inkább a spekulatív irodalom körébe sorolhatók, mivel rendszerint jövőbeli utópiákat vázolnak fel. Érdekes és nem véletlen, hogy nagyon sok mű címében szerepel az *új* vagy a *megújít* szó, mint például az említett *Az új Kína jövője*, vagy az *Új Kína* és az *Új kor*, melyekről a későbbiekben lesz szó. Ezeknek az utópiáknak az az ideológiai kiindulópontjuk, hogy Kínában pozitív változások, egy általános megújulás zajlik le, amelynek kulcsa és gerjesztője a tudományos fejlődés. A művekben a magas tudományos-technikai színvonal a nemzeti büszkeség tárgya, a ragyogó jövő záloga. A szerzők egyfajta etikai dimenziót is adtak elképzeléseiknek: a tudomány (a spirituális erények) gyakorlása anyagi jólétet eredményez, a spirituális és materiális tökéletesedés egymást föltételezik.¹² Ez a magyarázata annak, hogy a korai kínai utópiák kivétel nélkül mind nagyon optimisták a jövőt illetően. Ugyanakkor árnyalja az optimizmusról alkotott képet, hogy a regények nagy része befejezetlen maradt. Ennek csak egyik oka lehet az írói kvalitások hiánya. A másik egy mélyebben rejtőző ok, amelyre hamarosan visszatérek.

*

Az új Kína jövője című regényben Liang Qichao bevallotta az irodalomról vallott meglehetősen haszonelvű nézeteit akarta a gyakorlatba ültetni. Konceptiójának problémájával azonban alighanem maga is tisztában volt, mivel rögtön az előszóban mentegetőzött: „ha [egy regényben] politikai véleményt akarunk kifejtteni, vagy a nemzet politikáját

11 Lásd Helena HEROLDOVÁ, *Glass submarines and electric balloons: creating scientific and technical vocabulary in Chinese science fiction = Mapping meanings*, szerk. M. LAKNER – N. VILTINGHOF, Brill, Leiden, 2004, 538; ZHAO, I. m., 457.

12 Lásd David D. WANG, *Fin-de-siècle splendor: repressed modernities of late Qing fiction, 1848–1911*, Stanford UP, Stanford, 1997, 252–313.

akarjuk megvitatni, akkor az a regény szükségképpen kissé különbözni fog egy átlagos regénytől. Művemben gyakran idézek törvényeket, szabályokat, beszédeket, esszéket, ezek hosszúak és fárasztóak, egyáltalán nem érdekesek”.¹³ Az, hogy ennek ellenére belefogott az írásba, mutatja, hogy Liang, a változások egyik fő teoretikusa lényegében a hagyományos konfucianus írástudó legfőbb kötelességét és erényét gyakorolja: tollával az országot szolgálja.

A regény első fejezetében a narrátor elmondja, hogy 1962. január elsején volt a kínai alkotmányos reformok ötvenedik évfordulója, s a jubileumi ünnepeken a nagyhatalmak legfőbb közjogi méltóságai (köztük a magyar államfő és neje) vettek részt. Az ünnepekkel egy időben rendezték Nanjingban a Nemzetközi Békekonferenciát, ahol a világ országai éppen egy békeszerződés feltételeit tárgyalták meg. Shanghaiban ugyanekkor vilákiállítás rendeztek, de nem egy megszokott termékiállítást, hanem a tudományok és vallások seregszemléjét, amelyen a világ minden részéből több ezer tudós, illetve több tízezer egyetemista gyűlt össze. Ezen tartottak egy nagyszabású konferenciát, melyen az ország történelmének, gazdaságának és kultúrájának fejlődését akarták bemutatni az összegyűlt külföldieknek. A konferencián a díszbeszédet Konfuciusz leszármazottja, Kong Hongdao tartotta, melynek témája az elmúlt hatvan év története volt, a reformmozgalom kezdetétől a reformok bevezetésén át egészen a jelenig (vagyis az 1902–1962 közötti időszakról van szó). A regény a továbbiakban ezt a retrospektív történeti áttekintést közli.

Már a rövid bevezető is nagyon beszédes: kiderül, hogy a szerző a jövő hatalmas Kínáját nagyjából a korabeli nyugati nagyhatalmak mintájára képzele el, amely ugyanakkor szervesen épít saját konfucianus hagyományaira. Ennek jelképe, hogy éppen Konfuciusz leszármazottja tartja a díszbeszédet, aki korábban az alkotmányos reformok egyik előkészítője volt, most pedig a nép nevelését célul kitűző Oktatási Társaság elnöke. Kína tudományos nagyhatalom, a világ legkiválóbb egyetemeivel, ahova özönlenek a külföldi kutatók és diákok. A díszelőadás hat fejlődési korszakot különböztet meg, de a szerző a regényben csak az első, az előkészítő korszak végéig jutott (vagyis a regény megírásának idejéig), az ötödik fejezet után a mű befejezetlen maradt. A regény vázlatából, amit Liang korábban publikált, kiderül, hogy az egyes fejlődési korszakok alapvetően bel- és külpolitikai küzdelmekkel

13 LIANG Qichao, *Xin Zhongguo weilai ji* [Yokohama, 1902] = *Xin xiashuo* 1,2,3,7, 1902–1903, 2.

telnek, és az utolsó korszak végén a békekonferencia (amellyel egyidőben Kong mester beszéde elhangzik) a fehér és sárga fajok háborúját zárja le. Az, hogy az író csak a saját jelenét volt képes megrajzolni, illetve hogy a fejlődést, a nagysághoz vezető utat pusztán politikai harc-ként vázolta, azt mutatja, hogy érvényes és megvalósítható víziója neki sem volt a jövőről, csupán vágyálmai a jövőbe kivetítve. Ez egy író esetében még betudható a koncepció hiányának, de Liang Qichao politikus volt, s ennek fényében egészen más értelmezést kaphat nemcsak regényének befejezetlensége, hanem az egész elbukott, sikertelen reformmozgalom is. Liang személyiségét és tevékenységét illetően tovább árnyalja a képet David Wang észrevétele a befejezett jövő idejű narratíváról: eszerint a regény visszatekintés a jövőből a kezdetekre.¹⁴ De a kezdet, amire visszatekint, az éppen a jelen, s a jövő, amelyet Liang elképzelt, már valahol másutt megvalósult, szintén a jelenben. Ezért nem volt képes összekötni a kettőt, sem a regényben, sem az életében.

Befejezetlen regény az ismeretlen szerzőjű *Új kor*¹⁵ (1908) is, amely 1999-be röpit minket: Kína alkotmányos monarchia, a világ vezető hatalma, amelytől minden ország tart. Ez is jövőregény, a szerző azonban nem kíván nagyívű történelmi visszatekintést adni a dicsőséges útról; azzal sem igen vesződik, hogy az új berendezkedést bemutassa.¹⁶ A regény egy világháborút ír le, amelynek révén Kína a fél világra kiterjeszti érdekszféráját. A küzdelem a sárga és a fehér faj között folyik (mintha Liang elképzéseit visszahangozná).¹⁷ A konfliktust Kína terjeszkedése okozza: a sárga fajok lakta területeken 2000-től mindenütt be akarja vezet(tet)ni a kínai időszámítást, a Sárga Császár naptárát.¹⁸ Ez sérti

14 Lásd WANG, I. m.

15 *Xin jiyuan*. A könyv Biheguan zhuren (A Smaragd lótuszt fogadó gazdája) álnéven jelent meg (Xiaoshuo Lin, Shanghai).

16 Annyi derül ki, hogy van parlament, vannak tartományi gyűlések, politikai pártok, civil szervezetek, a lakosság lélekszáma évmilliárd. Az ország éves költségvetése nagyjából 2300 milliárd (yuan?), amelynek egyharmada katonai kiadás, a hadsereg létszáma 2,5 millió fő, tartalékosokkal együtt 6 millió fő, s a legmodernebb haditechnikát alkalmazza.

17 A regényben szerepel a „sárga veszedelem” (*huanghuo*) kifejezés. Valószínű, hogy Liang és a szerző is ismerték e rasszista terminust, mely a korabeli nyugati, különösen az amerikai közbeszédben terjedt, a kínai munkások egyre növekvő mértékű bevándorlása láttán. (A félelmet már 1873-ban megfogalmazta H. J. West *The Chinese Invasion* című könyve.)

18 A kínai naptár elfogadása a „barbár” vazallus államok részéről évszázadokon át a Kínának való behódolás jelképes aktusa volt. Ezután Kína a védelme alá vette a behódolt államot, amely abban a megtiszteltetésben részesült még, hogy évente elküldhette az adóját a császárnak, aki a külföldi uralkodóház egy tagját is tisztelettel vendégül látta. A császárkori Kína külkapcsolataiban az egyenrangúság ismeretlen volt.

a fehérek érdekeit, atrocitások érik a sárga faj Nyugaton élő képviselőit, akik Kínához fordulnak védelemért. A császár úgy dönt, hogy hadsereget küld a megsegítésükre. Az európai hatalmak egyesítik erőiket, és szembeszállnak a kínai sereggel. A háború folyik szárazföldön is, de leginkább vízen és levegőben. Mindkét fél a legmodernebb haditechnikát veti be, a háború eldöntője a felek tudományos és technikai színvonala. Amint az egyik fél bevet egy új eszközt, válaszul a másik azonnal egy még hatékonyabbat kreál. A kínai hadvezér eredetileg fizikát tanult, bátyja, felesége, mestere mind kiváló természettudósok, akik legújabb felfedezéseikkel járulnak hozzá a sikerhez. A regényben több tucatnyi eszközzel találkozhatunk, a már az abban a korban is ismertektől (torpedónaszádok, tengeralattjárók, hőlégballonok) kezdve az olyanokon át, amelyeknek az elve volt ismert (radioaktív por, torpedódetektor) az olyan fegyverekig és módszerekig, amelyeknek semmilyen tudományos alapjuk nem volt (vízbontó folyadék, áramelnyelő folyadék, földből élelmiszert előállító módszer).

*

A korai kínai sci-fi regények egyik fő problémája az, hogy inkább fantasztikusak, mint tudományosak: az utóbbi elem ritkán válik a történet mozgatórugójává, és a tudományos pontossággal is bajok vannak. Ha van egyáltalán, *Az új Kína jövőjében* az a fantasztikus elem, hogy nem tudni, milyen csodás úton érte el nagyhatalmi státusát 1962-re Kína. Liang Qichao eredeti szándéka szerint az oktatás magas színvonala és a tudományok fejlettsége lett volna ennek a záloga, de ennek kifejtésével (is) adós maradt. *Az Új korban* a cselekmény kulcsa és mozgatója a találmányok és felfedezések csatája: az újabb és újabb, mind csodásabb találmányok és fegyverek bevetése a háborúban. Amikor azonban azt olvassuk, hogy az egyiptomi tengeralattjárókat aligátorok húzzák, hogy postagalambokat használnak a levelezésre, vagy hogy a titokzatos, egy tenger mélyén található városban élő halásznép halászhalókat kifeszítve ejt fogságba egy hadihajót, az az érzésünk, hogy nem is egy magát modernnek mutatni szándékozó művet, hanem egy csodás elemekkel tűzdelt régi kínai regényt tartunk a kezünkben. Ezt a benyomásunkat erősíti az is, hogy több olyan nagyszabású csatajelenet is van a műben, amelyeket például a *Három királyság regényes története* vagy a *Vízparti történet* című klasszikus regényekben olvashatunk (egyébként ezek a legeleveníbb, legélvezetesebb részek, melyeket a szerző nagy képzelettel festett meg). A Sárga Császár naptárának bevezetése a szerző

részéről nem véletlen anakronizmus. Amikor a 20. század végén a „sárga fajú államokkal” be akarják vezetetni a kínai időszámítást, az a realitások tudatos figyelmen kívül hagyásáról tanúskodik: már a 20. század elején sem lehetett azokat a módszereket alkalmazni a külkapcsolatokban, amelyek korábban megszokottak voltak, egy évszázaddal később pedig valószínűleg még kevésbé. A szerző tehát tudatosan vissza akarja pörgetni az idő kerekét, s a régvolt dicsőséget vetíti a jövőbe. A címmel ellentétben nincs itt új Kína, sem új kor: a Közép Birodalma nyeri vissza régi fényét.

Az *Új korban* a szerző a maga eszközeivel elégtételt vesz az összes sérelemért, amit Kína a nyugati hatalmaktól elszenvedett a 19. század folyamán. A regényben Kína az európai hatalmakkal vívott háborújában sorra aratja a győzelmeket, fokozatosan nyomul előre a kínai felségvizektől Délkelet-Ázsián, az Indiai-óceánon és a Vörös-tengeren keresztül föl a Szuzei-csatornáig, útközben minden ország behódol neki. Itt sor kerül a döntő ütközetre, ezután szabaddá válik az út a Földközi-tengerre Európa felé. Az európai hatalmak a határaikat fenyegető veszély láttán követeket küldenek a kínai hadvezérhez, és békéért könyörögnek. A békeszerződés tizenkét pontjában megismétlődnek a 19. században az európai hatalmak által Kínára kényszerített egyenlőtlen szerződések feltételei. Csakhogy ezúttal Kína diktál: kártérítés fizetése, kikötők megnyitása, koncessziós területek átadása, a konfucianizmus terjesztésének a joga, kínai csapatok állomásozhatnak Kína befolyási övezetében, hadihajói cirkálhatnak a Földközi-tengeren stb. A harc azért még nem dőlt el végleg: „A szerződést az európai országok közül csak Amerika [sic!] és Oroszország nem voltak hajlandók aláírni, a fehér és sárga faj közötti háború továbbra is fenyeget.” A regény ezzel a mondattal félbeszakad, és ki tudja, megismerjük-e a történet végét.

*

A három említett regény közül irodalmilag az *Új Kína* (1910) a legkiérleltebb, ez abban is megmutatkozik, hogy az előző kettővel ellentétben beféjezett.¹⁹ Az utópia narratív keretét egy álom adja. A főhős, Lu Yunxiang (egy shanghai-i újságíró) a holdujév éjjelét magányos iddogálással tölti, s mikor másnap felébred, negyvenegy évvel később, 1950-ben találja magát. Kína teljesen megváltozott: alkotmányos monarchia, erős és gazdag, minden tekintetben a világ vezető hatalma. A hőst barátnője

19 Lu Shi'e, *Xin Zhongguo*, Gailiang Xiaoshuo She, Shanghai.

vezeti körbe Shanghaiban, amelyre alig lehet ráismerni.²⁰ A szerző törekszik arra, hogy részletes és átfogó képet nyújtson a fejlettség összetevőiről, hogy egy hihető, meggyőző utópiát tárjon elénk. Arról sem feledkezik meg, hogy felvázolja, milyen út vezet(ett) a jövőbe. Először is széles nemzeti összefogással visszafizetik az államadósságot (népi mozgalom indul a pénz összegyűjtésére), a fejlesztésekhez a forrást az újonnan felfedezett ásványkincs és a bányák jelentik, a szükséges szakemberek pedig a külföldön tanult ösztöndíjas diákok közül kerülnek ki. Majd megteremtik a nemzeti ipart (lemásolják a külföldi árukat, eltörlik az export-, megemelik az importvámokat, ennek eredményeképpen „manapság mindent Kínában gyártanak”), megerősítik a hadsereget (hajógyárakat építenek, hatmillióra emelik a létszámot), végül visszaállítják az ország szuverenitását (megvonják a külföldiek kiváltságait, eltörlik a koncessziókat, amit a külföldiek a kínai hadiflotta ereje láttán kénytelenek elfogadni). Mindezek mellett a kezdetektől fogva figyelmet fordítanak az oktatásra: iskolákat alapítanak, ahol modern tudományt oktatnak; ennek eredményeképpen a külföldi diákok tódulnak Kínába tanulni, a kínai tanárok pedig külföldön keresett vendégprofesszorok.

A magas tudományos és technikai színvonalnak köszönhetően nagyon kényelmes az élet: elektromos autók, légi taxik és légi biciklik közlekednek, mindenütt vasúthálózat van, a városokban metró. Shanghai hatalmas várossá fejlődött, a környékbeli falvakat mind bekebelezte, új utak, hidak épültek, s 1928-ban világhiállítászt rendeztek. Az emberek udvariasak, nem szemtelenek, nem tolakodnak, erkölcsi színvonaluk messze a nyugati emberé fölött áll. Azért, hogy elkerüljék a szocialista eszmék térnyerését, a gyártulajdonosok önként lemondanak a haszon egy részéről, s azt szétosztják a munkások között. Mindenki gazdag, nincs munkanélküliség, se bűnözés, az ajtókon nincs zár. Lu a vezetőjével többek között látogatást tesz egy modern szögygyárban, találkozik egy halással, aki „halkémlő” segítségével fog halat (a csónakot vízen járó cipőben közelítik meg), elmegy egy százhuszezer férőhelyes színházba, melyet egy lóversenypálya helyén építettek, részt vesz egy hadgyakorlaton, ahol festékes lövedéket használnak, és előadást tart egy klubban a régmúlt történelméről, ahol a hallgatók szörnyülködnek a múltban uralkodó barbár állapotok hallatán. Végül megbotlik egy küszöbön, felébred, s rájön, hogy mindezt csak álmodta.

20 Ebben a regényben és *Az új Kína jövőjében* is felismerhető Edward Bellamy *Looking backward, 2000–1887* (1888, magyarul: *Visszapillantás*) című művének hatása, melyet már 1894-ben lefordítottak kínaira is.

Az álomban megvalósult utópia összhangban van mindazzal, amit a századforduló kínai reformerei felvázoltak, az ő elképzeléseiket, vágyaikat visszhangozza. Sok részletében nagyon hasonlít Liang Qichao *Az új Kína jövője* című regényére. Abban is, hogy a szerző fantáziájának határt szabott a valóság: ebben az új Kínában a civilizáció fejlettségi szintje a korabeli nyugati államokét nemigen haladja meg (eltekintve néhány csodálatos eszköztől, mint a vízen járó cipő, amelynek működési elvére nem derül fény). Ugyanakkor a többi utópiával ellentétben egy részletes, átgondolt és kidolgozott víziót tud elénk tárni. Avval, hogy az ideális Kínáról szóló elgondolásait egy álomba helyezi, a szerzőnek lehetősége nyílik egy kicsit eltávolítania magát saját korától: a főhős mindenre rácsodálkozhat, folyton összeveti a jelent (az álmot) a múlttal (a valósággal) – vagyis az elképzelt jövőt a kiábrándító jelennel. Ezzel a reformpropaganda mellett közvetetten társadalomkritikát is gyakorol. Ugyanakkor narratívájának érvényességét megkérdőjelezi az a rengeteg naiv mozzanat (az államadósság visszafizetése, a gyártulajdonosok altruizmusa, az ipar fejlettségét egy tű- és szöggyár szemlélteti stb.), amely egy cseppnyi öniróniáról sem tanúskodik. Ebben az új Kínában minden túlságosan idilli. Különösen elgondolkodtató az ok, amivel az új Kínában általános fejlettségüket magyarázzák: magasabb erkölcsi színvonalon állnak, mint a külföldiek. Csakhogy itt a morál nem belülről fakad: gyógyszerrel és terápiával érik el. Két gondolat vetődik fel: a biotechnológia akkori szintjét tekintve a hasonló gyógyszerek sikeres alkalmazása a taoisták labdacsaival egyenértékű csodát feltételez (ami valószínűtlen öniróniát mutatna: már a jó erkölcs-höz is csoda kell). Vagy az ötlet komolyan veendő, de ki szeretne olyan társadalomban élni, ahol a tetteit és gondolatait gyógyszerekkel manipulálják? Ellentmondásos tehát a kép, ami a regényből kirajzolódik.

*

Láttunk három 20. század eleji utópiát arról, hogy milyen lesz/lehet a 20. század közepén-végén Kína. A három vízió nagyjából azonos politikai ideológiából táplálkozott, és olykor részleteikben is egyeznek. Megegyeznek azonban abban is, hogy a regényekben leírt utópisztikus elképzelések érvénytelennek bizonyultak. Már az is beszédes, hogy kető közülük befejezetlen. A számos anakronisztikus vagy naiv motívum az olvasó számára azonnal idézőjelbe teszi, amit olvasott, de narratív szerkezetük önmagában is folyamatosan aláássa a szerzők eredeti szándékát. *Az új Kína jövője* esetében a visszatekintésben a kezdet és a vég

között űr tátong; az *Új korban* a legmodernebb haditechnológia és tudomány bevetése egy elavult állam- és társadalmi modell restaurálását szolgálja. A kép az *Új Kína* esetében a legellentmondásosabb: nehéz eldönteni, kritikája csupán saját korának társadalmá ellen irányul, vagy esetleg jelzi már az alkotmányos reformerek vízióiból való lassú kiábrándulást. Az álomból való felébredés mozzanatát értelmezhetjük úgy is, mint kijózanodást: mindez nem volt egyéb, mint vágyalom.

Az 1920-as évek után a tudományos-fantasztikus műfaj és vele az irodalmi utópia szinte teljesen eltűnt a kínai irodalomból, s ami korábban született, azt is elfelejtették. Ennek egyik oka az 1910-es években tapasztalható általános kiábrándulás a politikából, valamint a reformokban való csalódás lehetett, hiszen az áhított szép jövő nem következett be, de még a pozitív változások sem indultak el. Másrészt 1917–18-tól radikális paradigmaváltás zajlott le a kínai irodalomban: a szépirodalom fő áramlatát a társadalmat realista eszközökkel ábrázoló és vizsgáló művek képviselték. Ebben nem fértek bele a tudományos fantáziák, a valóságtól elrugaszkodó utópiák.²¹ Végül a 20. század közepén már nem is volt szükség többé irodalmi utópiára, szerepét a hivatalos ideológia töltötte be, amely az övétől eltérő víziókat egyáltalán nem tolerálta.²²

A 20. század elején született műveket nemcsak az eltelt egy évszázad távlatából érdekes és érdemes újraolvasni, hanem általuk a teljesen új alapokról indult kortárs kínai sci-fi is más megvilágításba kerül. Tudomány és fejlődés még mindig nagyon fontos, de már nem olyan egyértelműen pozitív töltetű szavak, mint száz évvel korábban. Evvel párhuzamosan, sőt ennek következményeképpen a mai kínai sci-fi jövőképe is jóval kevésbé optimista. Kína megújult, erős és hatalmas (ahogy az első nemzedék álmodta), a kortárs kínai sci-fi írók mégis kételyeket fogalmaznak meg jövőjével kapcsolatban. És talán éppen ezért annyira vonzó a mai kínai tudományos-fantasztikus szerzők: mert az ideológia terhét ledobva, saját fantáziájukat követve megannyi különböző, mégis egyaránt érvényes víziót fogalmaznak meg a jövőről.

21 Lao She *Macskaváros krónikája* című regénye (1932, magyarul: ford. GALLA Endre, Európa, Budapest, 1981) a kivételek közé tartozott, de ez egy satirikus antiutópia, melyet később be is tiltottak.

22 ZHAO, I. m., 459–460.

Nagy Mariann

KÍGYÓK VAGY EMBEREK?*Su Tong a kínai identitásról*

Az 1963-as születésű Tong Zhonggui, írói nevén Su Tong pályafutását a nyolcvanas évek elején kezdte meg, és ma már jelentős életművel rendelkezik. Írásai két csoportra oszthatók. Az elsőbe a történeti korokban játszódó művei tartoznak, melyeknek fő sajátossága, hogy a középpontban az egyéni sorsokat találjuk, a történelem személyes vetületét tárják tehát eléink. Műveinek másik csoportját a Su Tong saját környezetébe – dél-kínai városokba – ágyazott, a saját élményeivel összefüggésbe hozható mai történetek alkotják.

Su Tong akkor tett szert nemzetközi ismertségre, amikor Zhang Yimou, a híres rendező filmvászonra adaptálta a *Nők egy fedél alatt* címen magyar nyelven is megjelent kisregényét (*Qiqie chengqun*; a filmváltozat címe: *A vörös lámpások, Da hong denglong gaogao gua*). Magyarul elérhető még *Káró dáma (Hongtao Q)* című novellája, illetve *Így éltem császár koromban (Wo de diwang shengya)* című regénye.¹

Gyökérkeresés és avantgárd

Su Tong a kínai irodalom avantgárd irányzatának (*xianfeng pai*) egyik legnevesebb képviselője. A kínai avantgárd dél-amerikai és európai szerzők – többek között García Márquez, Borges és Calvino – mintáját követve alakult ki a nyolcvanas évek második felétől kezdve. Az avantgárd szerzők művei a valóságot elsősorban egyéni észleletek komplex rendszereként mutatják be; nagy hangsúlyt kap tehát az az elgondolás, amely szerint a valóság szubjektív élmény, és épp annyira lehetetlen az objektív értelmezése, mint a történelemnek. Nem véletlen ennek a gondolatnak a felbukkanása a nyolcvanas évek Kínájában.

1 *Nők egy fedél alatt. Mai kínai kisregények*, vál., ford. ZOMBORY Klára, Európa, Budapest, 2003, 7–94; Kiss Marcell fordításában lásd *Huszadik századi kínai novellák*, szerk. KALMÁR Éva, Noran, Budapest, 2008, 417–427; Szü Tung, *Így éltem császár koromban*, angolból fordította JUHÁSZ Viktor, Ulpius-ház, Budapest, 2007.

Az 1966 és 1976 között zajló kulturális forradalom értékpusztítása mély sebeket hagyott a kínai társadalomban. Az ezt a korszakot megelőző vagy éppen felnövő nemzedékek gondolkodására óhatatlanul nagy hatással volt a tíz éven keresztül sulykolt, a korábbi hagyományok ellen irányuló erőszakos propaganda. A Mao elnök halála (1976) után meghirdetett, Deng Xiaoping nevéhez fűződő „reform és nyitás” politika általános enyhülést hozott a nyolcvanas évekre, és a művészek is újból bizonyos mértékű teret kaptak a kibontakozáshoz. A kulturális rombolás hatásai azonban egészen mélyre érték, így a legfőbb megoldandó probléma az volt, hogy milyen gondolati alapokra helyezkedve folytatják avagy kezdhetik újra a kulturális építkezést.

A szintén a nyolcvanas években megjelenő „gyökérkeresők irodalma” (*xungen wenxue*) szerint ez az alap a hagyományokban keresendő. A kínai gondolkodás, szellemiség közös részét a kulturális örökség, a régműltből eredő értékrend adják. Az ezekhez a gyökerekhez történő visszakapcsolódás nyújthatná tehát a táptalajt a hagyományok továbbfejlesztéséhez mind az irodalomban, mind a társadalomban. A gyökérkeresők irodalma technikai szempontból sokat vesz át a nyitásnak köszönhetően nagy mennyiségben elérhetővé vált nyugati irodalomból, de témájában, szellemiségében kínai marad.

Az avantgárd szerzők azonban nem értenek egyet a gyökérkeresők által közvetített idealisztikus nemzeti képpel. A közös élmény számukra a közös identitásválság élménye, a hagyományos gondolkodás referenciáitól megfosztott egyén útkeresése, sodródása. Ebben az élményben pedig maga a valóság is relativizálódik, az egyén kapaszkodók nélkül marad, saját percepciói és magyarázatai határozzák meg a világot. Nagyon lesarkítva tehát: ami közös, az a közös hiánya.

Repülő kígyók

2002-ben megjelent *Miért tudnak repülni a kígyók? (She weishenme hui fei)* című regényében Su Tong a mai kínai társadalom alsó rétegeibe kalauzolja az olvasót. A felvonultatott szereplőkön keresztül jól megfigyelhetővé válik, hogy milyen értékek, értékrendek mentén kapcsolódik össze a közösség, illetve ezzel párhuzamosan milyen gondolatok, elvárások, ideálok alapján alakul ki az egyéni identitás.

A regény egy nem nevesített dél-kínai nagyvárosban játszódik. A történet 2000 júniusában kezdődik, és szilveszter éjszakáig tart. A város-

ban lázas készülődés zajlik az új évezred első évének fogadására. A vasútállomás előtti téren felépített toronyóra a terv szerint kétezer-egyszer fog kongatni az újév tiszteletére; a szerkezet azonban sajnos teljesen kiszámíthatatlanul működik, hol késik, hol siet, hiába javítják meg újra és újra, nem tűnik valószínűnek, hogy a szilveszteri attrakció zökkenőmentesen zajlik majd.

A narrátor a város egyik mikroközösségébe vezeti be az olvasót. A vasútállomás környékéről származó és itt dolgozó emberek valaha mind egy szomszédságban laktak, az állomás mögötti sikátorokban, melyeket azóta majdnem teljesen ledózeroltak már a modern városfejlesztés jegyében, az egykori lakókat pedig beköltöztették a város más részeibe – vagyis beolvadtak a város többi lakója közé. Az elbeszélő bennfentes tagja ennek a közegnek; bár nem szereplője az eseményeknek, mégis mindenről értesül, és a szereplőket is mind ismerőseiként mutatja be az olvasónak.

A történet egy kívülálló megjelenésével kezdődik. Egy szőkére festett hajú fiatal nő érkezik vonattal a városba, és az állomással szemben lévő szállóban vesz ki szobát. A külsejével nagy feltűnést keltő nő az érdeklődés középpontjába kerül az állomás környékén; mindenki azt találgatja, hogy vajon ki lehet és miért jött. Aranyhajú Lányként emlegetik. Megjelenésével egybeesik egy különös szállítmány érkezése is: az egyik vonaton egy hatalmas ládából több száz élő kígyó bukkan elő, és lepi el a várost. Eközben egy Keyuan nevű negyvenes férfi – egykor a környék nehézfiúja – azzal szembesül, hogy a munka, amelyre fiatalkori cimborája felvette az újonnan alapított cégéhez, nem más, mint adósságbehajtás, a legelső kuncsaft pedig egy másik ifjúkori barátja, a teljesen eladósodott Liang Jian. Keyuan igyekszik teljesíteni a feladatot, de képtelen bántani Liang Jiant, aki végül maga vet véget mindennek: leugrik a toronyóráról.

Mint közben kiderül, Aranyhajú Lány eredetileg azért jött a városba, hogy egy rendezővel találkozzon, aki reklámfilm szerepet ajánlott neki. Mikor rájön, hogy az egész átverés volt, más munkát próbál találni, de nemigen akadnak lehetőségei. Eljut odáig, hogy prostitúcióra is hajlandó lenne. Erre mégsem kerül sor, és elhagyja a várost. Xiu Hong, a mindenki által jó embernek tartott szállodai alkalmazott megőrül. Az egyetlen szereplő Leng Yan, Liang Jian özvegye, aki folytatni tudja az életet a városban, méghozzá úgy, hogy megtanul kígyókkal táncolni. Azt végül nem tudjuk meg, hogy kongat-e a toronyóra kétezer-egyszer szilveszter éjjelén, mert a regény végén Su Tong a rendőr-

ség elől menekülő Keyuannel együtt az olvasót is felülteti egy Pekingbe tartó vonatra.

Közösség és tömeg

A közeg, amelyben a regény játszódik, a társadalom alsó rétege. A főbb szereplők – Aranyhajú Lány kivételével – mind a negyvenes éveikben járnak, életük szövevényes kapcsolatban áll, hiszen fiatalkoruktól kezdve ismerik egymást. Az állomás környéki emberek közösségén belül láthatóan gyorsan híre megy mindennek, mindenki sokat tud mindenkiről, mindenki bennfentes, még a legintimebb részletek is kitudódnak. Mindenhol figyelő szempárok leskelődnek, semmi nem marad rejtve. A zárt ajtó előtt hallgatóznak a kollégák a szállóban, mikor Leng Yan és a szeretője vitáznak egy szobában. A zárt ajtó előtt hallgatózik Xiu Hong, amikor Aranyhajú Lány telefonon keresi a rendezőt, aki munkával kecsegtette. Kíváncsi szemek és fülek mindenütt.

Amikor valami mégis rejtve marad, azt kipótolják. Amíg nem derül ki Aranyhajú Lány jöttének oka, a szálló dolgozói találgatásokba bocsátkoznak: talán a szerelméhez jött, talán a szeretőjéhez, talán kitarított nő, talán prostituált. Amikor Leng Yan, aki eredetileg a szálló recepciósja volt, munkát kap az elegáns kígyó-étteremben, azt kezdik terjeszteni róla, hogy lefeküdt az étterem tulajdonosával az állás miatt. A legrosszabbat feltételezik, majd a feltételezéseik alapján elítélik a másikat.

A tágabb értelemben vett közeg, a tömeg szintén fontos szerepet tölt be a regényben. A tömeg rengeteg figyelő szempár és hallgatózó fül, de a megfigyelésnél, ha nem muszáj, nem tesznek többet. Nem avatkoznak közbe, nem segítenek, részvétlenül bémészködnek csupán. Vagy taposnak. Amikor a kígyók szétszélednek a téren, az emberek vadászni kezdenek rájuk, tapossák, ütik őket. A gyerekeket is biztatják, hogy öljenek. Különösen drámaivá színezi a jelenetet, hogy miközben az emberek a kígyókat gyilkolják, az elbeszélő azokat emberekhez hasonlítja.

Amikor Aranyhajú Lány a fürdőben megijed egy kígyótól, és meztelenül kirohan a szálló folyosójára, a sikoltozásra a folyosóra szaladnak a többi szobából is, de senki sem lép közbe, csak bámulják a csupaszt.

Amikor Liang Jian arra készül, hogy leugorjon a toronyóráról, az emberek összeverődnek a téren, mert azt hiszik, ejtőernyős mutatványra készül; senki sem próbálja megállítani, bár hamar észreveszik, hogy

nincs nála ernyő. Amikor temetése során a gyásznép elől elállja az utat egy csoport idegen férfi, akik a családján akarják behajtani Liang Jian adósságát, Keyuan az egyetlen, aki szembeszáll velük. Amikor az özszeszölalkozás verekedésbe torkollik, a gyászolók közül senki sem avatkozik közbe, Keyuant így annyira megverik, hogy kórházba kerül.

Az újévi sorsjegyek kihúzásakor, amikor a téren összegyűlt tömegben lökdösődés alakul ki, majd kitör a pánik, többeket halálra taposnak. Xiu Hong is rátapos egy nőre, mire pedig kiér a tömegeből, azt veszi észre, hogy több helyen elszakították a ruháját, letépték róla még a melltartóját is, és félig lemeztelenítve áll az utcán. Ekkor elkéri egy idegen férfi esőköpenyét, de a férfi nem akarja odaadni neki; azzal utasítja el, hogy vegyen egyet magának. Xiu Hong ezt az epizódot követően örül meg.

Amikor szilveszterkor a félholtra vert Örült Dalin az utcán fekszik vérző fejjel, az emberek először hívnák a mentőket és a rendőrséget, de miután Dalin kiabálni kezd velük, inkább sorsára hagyják. A kígyóéletterem tulajdonosa is úgy dönt, jobb, ha nem hív mentőt vagy rendőrt, mert a sziréna hangja megzavarná az ünnepi hangulatot, ezért inkább az állomás kihelyezett őrségére telefonál be, mert ahogyan az elbeszélő mondja: „mindannyian tudjuk, az állomás kihelyezett őrségének rendőrei biciklivel járnak megoldani a problémákat”.

A közeg tehát figyel, hallgatózik, pletykálgodik – és ítélkezik. Az ítéletek, bélyegek ragadványnevek formájában is megjelennek. Aranyhajú Lány valódi nevét tulajdonképpen nem is tudja senki. Keyuan gúnyneve Harminc Másodperc, mert kiszivárog róla, hogy ennyi ideig tart az erekciója. Leng Yant Álruhás Ringyó néven emlegetik a háta mögött, mert azt beszélik róla, hogy több férfival is viszonyt folytat egyszerre. Xiu Hong is kap egyfajta gúnynevet, ő ugyanis a szálló fürdőjében szándékosan széthúzott függőnynél zuhanyozik, az érkező vonatokon utazók szeme láttára. Miután egy alkalommal a kedvenc éjszakai rádióműsorának vezetője meglátja őt a vonatról, egyedül Xiu Hong tudja, hogy ő az a nő, akit a rádiós Női Szatír néven említ az aznap esti műsorában. Ennek hallatán mérgében az utcára dobja a rádiókészülékét.

Harminc másodperc

A regény főszereplőjéről, Keyuanról Su Tong részletgazdag képet tár elénk: egészen a gyermekkoráig visszatekint, és bizonyos fokig elemzi

személyiségfejlődése hátterét. Keyuan a gyerekkorát az állomás mögötti sikátorokban töltötte, itt lakott a családjával egy pácolthús-bolt fölötti húsz négyzetméteres lakásban. A lakás két szobából állt, az egyikben Keyuan és a szülei, a másikban pedig Keyuan nővére élt a férjével és két gyermekükkel. A szűkös kis otthon közvetlenül a vasúti sínek mellett helyezkedett el, így Keyuan kedvenc elfoglaltságává vált, hogy az ablakban állva a vonatokat nézte.

Mint azt a narrátor kifejti, a vonatok szorosan összekapcsolódtak a környéken élők szexuális életével. A sikátor lakói számára ugyanis a vonatok minden egyéb neszt elnyomó zaja biztosította szexuális aktuális intimitását. Ugyanakkor az intimitás valójában csak a felszínen volt meg, hiszen mindenki tisztában volt vele, mi történt a zárt ajtók mögött, miközben elhaladt egy-egy vonat.

A házban, ahol Keyuanék laktak, nem volt áram, így a család sötétedéskor azonnal aludni tért, hiszen nem volt mit tenni a sötétben. Ennek okán pedig a serdülő fiú éjszakáinak csendjét a vonatszaj és a szomszéd szobából átszűrődő neszek töltötték meg, s a szexualitás és a vonatok olyannyira szétválaszthatatlanná váltak számára, hogy végül már csak annyi ideig került izgalomba, amíg egy vonat elszakatolt az ablakuk előtt – harminc másodpercig.

A regény szereplőinek közegeben a szexuális vágyak és ezek kielégítése a férfiaság fontos elemei. Az öngyilkosságot elkövető Liang Jiant példás férfinak tekintik, egyrészt vonzó külseje miatt – őt Szépfükiént emlegetik –, másrészt pedig mert törzsvendége a sikátorok „hajmosó szalonjainak”, melyek valójában bordélyházak. Keyuan maga is rendszeresen jár „haját mosatni”, de ez nem igazán több látszatkeltnél: igyekszik megfelelni a környezet elvárásai által meghatározott férfi szerepnek.

A szexualitás mellett a másik terület, ahol Keyuannek bizonyítania kellene, a közösségen belül betöltött pozíció. Ennek két vetülete van: az első, hogy mások szemében mennyire számít meghatározó, fontos személynek, a második pedig, hogy anyagi szempontból hová sorolható a környezetében élőkhez képest.

Keyuanról senki sincs jó véleménnyel. Mindenki tudja róla, hogy régebben az állomás körüli sikátorok fiataljaiból összeverődött banda – összetartozásuk jele egy kígyót ábrázoló tetoválás – tagjaként sok verekedésben vett részt, sőt még azt is rebesgetik, hogy embert ölt. Emiatt rossz ember hírében áll, és bizonyos mértékig elítélik a tetteiért. Mégis a közösség egyenrangú tagja marad, az emberek ugyanúgy szóba ele-

gyednek vele, láthatóan nincs komoly következménye korábbi rossz cselekedeteinek. Ez kitűnik akkor is, amikor – bár mindenki számára egyértelmű, hogy Keyuant legalábbis közvetett módon felelősség terheli a férfi haláláért – épp őt bízák meg Liang Jian temetésének megszervezésével.

Az egyetlen ember, aki rosszalja ezt, Liang Jian özvegye, Leng Yan. Ő valóban hibáztatja Keyuant, míg Keyuan épp a nőt tartja hibásnak, mivel az nem adott kölcsön a férjének, hogy törleszthesse az adósságait. A temetésen vitába is szállnak egymással, de amikor váratlanul megjelennek az ismeretlen adósságbehajtók, és Keyuant megverik, Leng Yan az, aki segítséget hív, míg a többi ember tétlenül figyel. Vagyis, bár Leng Yan a regény egy másik pontján azt mondja Keyuanról, hogy „azt hiszi ugyan magáról, hogy ő aztán valaki, de mások levegőnek nézik”, ő nem nézi levegőnek, és a segítségére siet a bajban – miközben a férjét valóban cserbenhagyta, mert nem tudta megbocsátani Liang Jian kicsapongásait (a férfi szerencsejátéokra és nőkre költötte a pénzt, amivel tartozik).

Azt látjuk, hogy Keyuan igyekszik felépíteni a kemény, sérthetetlen, veszélyes férfi képét, de ez a kép a regény végére teljesen széthullik. Aranyhajú Lánnal való kapcsolatából kiderül, hogy a látszattal ellentétben Keyuan igenis sérülékeny. A bordélyházakban tanúsított magabiztosságának nyoma sincs akkor, amikor Aranyhajú Lányt próbálja rábírní, hogy beszélgesse vele. Végül jobb híján a már „bevált” módszer alkalmazza: pénzt kínál a lánynak a beszélgetésért. Csakhogy az összeg, amit ajánl, túl nagy értéket képvisel a lány szemében – a helyzet a visszájára fordul, és az addig az őt prostitúció vádjával illetőket mélységesen elítélő Aranyhajú Lány a testét adná Keyuannak a pénzért cserébe. A férfi mélységesen zavarban van, majd végül színt vall: „Beteg vagyok”.

Széthullás

Míg Keyuan képtelen megfelelni a férfiaság testi kritériumának, a lány a saját értékét csak a testében látja. Amint megjelenik a városban, azt kezdik el latolgatni vele kapcsolatban, hogy vajon volt-e plasztikai műtété. Sokan különféle filmsztárokhöz hasonlítják, és ő maga is azon igyekszik, hogy minél inkább hasonlítson az egyik kínai filmszillaghoz – az álma ugyanis, hogy ő maga is azzá váljon. Ehhez jelentene ugródeszkát a reklámfilmszerep, ami miatt idejött.

A lány története azonban szintén a felépíteni vágyott identitás széthullása. Érkezésekor még feltűnően csinos, és rendkívül határozott, büszke nő benyomását kelti. Ahogy telik az idő, és egyre világosabbá válik számára saját helyzetének kilátástalansága, először szépsége kezd fakulni, majd lassanként büszkeségét is feladja. Először hajlandó levetkőzni Keyuan főnöke és a cég többi alkalmazottja előtt, mert azt ígérik, hogy ha megteszi, felveszik titkárnőnek. Ezután elmegy dolgozni az egyik „hajmosó szalonba”, és bár amikor kuncsaftja akad – aki nem más, mint Keyuan –, inkább elfut, de végül mégis ő maga kínálja fel magát Keyuannak, pedig a férfi nem kéri erre. A lány ezután – feltehetően prostitúcióból származó pénzből – tényleg kés alá fekszik, hogy olyan orrot csináltasson magának, mint az egyik kínai hírességé, de a műtét rosszul sikerül, így az arca egészen torzzá válik. Ekkor egy kígyós szájmásk mögé bújva Aranyhajú Lány örökre elhagyja a várost.

Keyuannak sem marad más választása, mint vonatra szállni, mert egy verekedés során halálosan megsebesíti azt az Őrült Dalint, akinek ő az adója. Adóssága nem anyagi jellegű: megígéri a teljesen elszegényedett férfinak, hogy munkát szerez neki a cégnél, ahol dolgozik, mivel azonban saját pozíciója sem biztos a munkahelyén, végül mégsem tesz említést Dalinról a főnökének. A férfi számon kéri Keyuantól az ígéretét, és vitájuk verekedésbe torkollik – Keyuan pedig előhúzza azt a kalapácsot a zsebéből, amivel az élő kígyókat szokta leütni, hogy megegye őket nyersen az adósok előtt, akiket meg kell félemlítenie. A kalapácsal csak ez alkalommal sújt le emberre. Ezután elmenekül a városból.

Az elbeszélő, aki maga is a bemutatott közösség tagjaként jelenik meg az olvasó előtt, nem igazán kommentálja az eseményeket; olyan benyomást kelt, mintha egyszerűen továbbítaná az általa látottakat és hallottakat, anélkül, hogy azokról önálló ítéletet alkotna. Gyakran az sem derül ki, hogy mennyire hiteles egy-egy adat, amit valamelyik szereplőről közöl.

Liang Jian és Leng Yan házasságáról például egy köztük zajló párbeszédéből tudjuk meg, hogy az gyakorlatilag lezárult: bár papíron még nem váltak el, már régóta nem élnek együtt. A környezetükben is mindenki tud arról, hogy Liang Jian a bordélyházak visszajáró vendége, így kettejük kölcsönös elhidegülésén senki sem csodálkozik. Ugyanakkor amint az asszonyt hírbe hozzák egy másik férfival, az eset általános megbotránkozást vált ki; innentől kezdve kapnak szárnyra a Leng Yant egyre rosszabb színben feltűnő pletykák, melyek egészen odáig vezetnek, hogy a nőt már mindenki nyíltan Áruhás Ringyónak nevezi.

A narrátor azonban nem minden esetben segíti az olvasót abban, hogy megítélje, vajon mennyi igaz a pletykákból, bizonyos eseményekről ugyanis csak közvetett módon tudósít. Így a szereplők egyértelmű megítélése nem könnyű feladat: nem tudható, hogy Leng Yan valóban több viszonyt folytat-e párhuzamosan, hogy Keyuan ölt-e embert, hogy Aranyhajú Lány tényleg prostituálttá válik-e.

Felmerül a kérdés: vajon számítanak-e ezek a részletek? A regény világában úgy tűnik, hogy kevés jelentőségük van. A szereplőket nem veti ki magából a közegük, még akkor sem, ha adott esetben könnyűvérű nőnek vagy gyilkosnak tartják őket. A közösség megítélése tehát következmény nélküli. Csakhogy Keyuan és Aranyhajú Lány elhagyják ezt a közeget, és Xiu Hong sem képes rá, hogy ebben a közegben éljen tovább – megőrül. A regényben megjelenő társadalomkritika konklúziója szerint tehát az egyén identitásának felépítéséhez a közösség nem ad támpontokat. A közös ítéletek nem mérvadóak, tévútra visznek. Az egyénnek magának kell referenciákat kialakítania, magának kell meghatározni az értékrendjét, mert közös értékrend valójában nem létezik. Az egyetlen közösen elismert érték a pénz, mint ahogy arra Őrült Dalin rámutat: „Ti, akiknek van pénzetek, szerettek élni, ti, akiknek van pénzetek, félték a haláltól, én viszont nem félek tőle!”

Az ebben a közegben élni képes Leng Yan alkalmazkodik, beta-go-zódik. Viszolyog a kígyóktól, de képes velük táncolni, mert így tud előbbre jutni, így tud magasabb pozícióba kerülni, és többet keresni. A kígyóktól való undorát úgy győzi le, hogy a kígyót embernek képzelet. A kígyók között is lehet tehát élni, ha embernek látjuk őket.

Csibra Zsuzsanna

A KORTÁRS KÍNAI KÖLTÉSZETRŐL: ZHAI YONGMING VERSEI

A kínai költészet legjelentősebb alkotásairól már a 19–20. századi műfordítások révén tudomást szerezhettek az európai olvasók. A nagy nyugati nyelveken tolmácsolt versek először válogatásokban, antológiákban jutottak el a közönséghez, majd teljes versgyűjtemények is hozzáférhetővé váltak az érdeklődők számára. Az európai orientalizmus nem titkolt csodálattal tekintett a kínai kultúra hagyományait őrző klasszikus irodalmi szövegekre, amelyek mind nyelvi kifejezéstárukat, mind művelődéstörténeti vonatkozásait tekintve a kínai civilizáció felfoghatatlan gazdagságát bizonyították.

A kínai kultúra megismerésére és megértésére irányuló nyugati törekvések az utóbbi évtizedekben egyre erősödni látszanak. Azokat a motivációkat láthatjuk újraéledni, mint amelyek egy évszázaddal ezelőtt a nyugati–keleti kereskedelmi kapcsolatok megélénkülése után a kínai világ társadalmi–politikai működésévének tanulmányozásától a kínai irodalom és művészet tolmácsolásáig vezettek.

Ma is érteni és értelmezni szeretnénk azokat a jelenségeket, amelyek a modern kínai társadalom és kultúra termékeiként hozzáférhetőnek tűnnek számunkra. Lényeges különbséget jelenthet ugyanakkor, hogy a kortárs irodalom és művészet olyan, korábban ismeretlen médiumokon keresztül jut el hozzánk, amelyek áthidalják a nemzet- és országhatárokat, és lehetőséget teremtenek a nyelvi korlátok leküzdésére. A kínai kultúra iránt érdeklődők a legkülönbözőbb, jórészt idegen nyelvű forrásokból tájékozódhatnak a kínai irodalomról, fordításokat olvashatnak a kortárs irodalom és költészet köréből, magyar nyelven azonban ez idáig nemigen foglalkozott műfordítás vagy ismerető tanulmány a mai kínai költészettel. Ezt a hiányt igyekszünk most pótolni.

*

A klasszikus kínai költeményeket a kínai irodalmi szöveghagyomány legnagyobb presztízsű műveiként tartjuk számon. A versírás a kalligráfia és a festészet mellett a régi Kína írástudói számára mindennapos tevékenység volt, mely a műfaji kötöttségek keretein belül teret engedett

az egyéni virtuozitás kibontakozásának is. A kínai költészetnek a Tang-korra (618–907) kikristályosodó esztétikai elvei átöröklődtek a későbbi korokra: a klasszikus versírás tradíciója a Qing-kor (1644–1911) végéig egyeduralgoló maradt a kínai líra történetében.

A modern korszak nyitányát a 20. század elején kibontakozó reformmozgalom jelezte, amely az addigi írásbeliség klasszikus, írott nyelvével szemben a beszélt nyelvhez közelítő irodalmi nyelv megteremtését tűzte ki célul, s ezzel a művelt írástudók helyett a szélesebb olvasóközönség számára szándékozott új tradíciót létrehozni. Ebben a tekintetben az új mozgalom költészetkonceptiója számos ponton szembehelyezkedett a költészetről alkotott korábbi elképzelésekkel. A hagyományos értékítélet szerint a kínai irodalom és szöveghagyomány létjogosultságát és folytonosságát épp a közvetítő, klasszikus nyelvi közeg jelentette, amely éppúgy alkalmas a több évezredes kulturális tapasztalat tolmácsolására, mint a nemzeti jegyek hangsúlyozására. A kínai kultúra számára a modern irodalmi mozgalom meghirdetésével egyidejűleg továbbra is fontos szempontot jelentett a „kínai” fogalmának definiálása és elsődlegessége mind a kulturális, mind az irodalmi jelenségek vonatkozásában.

A modern költészet kibontakozásának évtizedeiben a kínai versírás metódusában alapvető változások figyelhetők meg. A klasszikus hagyományok mellett hangsúlyosabban érvényesültek a nyugati líra modernizáló, avantgárd törekvései: egy sajátos, belső nézőpontból a kínai költészet távolodni látszott történelmi gyökereitől, ugyanakkor közelített ahhoz a világirodalmi tendenciához, melyben a nemzeti értékeket felülírták az egyetemes törekvések. A modern kínai költészet kritikussai elsősorban ezt az egyetemességet kifogásolták költőik verseiben, amelyek nézeteik szerint figyelmen kívül hagyják a kínai vers már kialakult, bonyolult vonatkozásrendszerét. Hiányolták azokat a jegyeket, amelyek alapján ezek a versek egyértelműen megkülönböztethetők kortársaiktól, és amelyek sajátos kínaiságukat képviselve nem csupán a közvetítő nyelv specifikusságára alapozzák egységüket.¹ A klasszikus hagyományoktól elszakadni vágyó, új ars poeticát teremtő alkotók számára tehát az jelentette a legnehezebb feladatot, hogy az új jelrend-

1 A modern kínai irodalmat és kritikáját gyakran kötik össze az irodalom szerepéről szóló esszékben, melyek egy kulcsproblémára koncentrálnak: a Nyugat kínai kultúra iránti érdeklődésére, a nyugati ízlés kiszolgálására, azaz a Kína határain túlnyúló művészeti ágak etnocentrikus megítélésére. Michelle YEH, „*There Are no Camels in the Koran*”. *What Is Modern about Modern Chinese Poetry?* = *New Perspectives on Contemporary Chinese Poetry*, szerk. Christopher LUFKE, Palgrave Macmillan, New York, 2008, 10.

szer szabályai szerint, a „kínai mivoltukban” megélt modern szellemiség jegyében alkossanak, miközben olvasóik még mindig a hagyománytisztelet perspektívájából mondtak felettük ítéletet. A „kínai” és az „egyetemes” problematikája a 20. század közepétől újabb értelmezést nyert: a költészet a történelmi események következtében a kommunista párt propagandaeszközüvé vált, és csak az 1980-as évek politikai változásai hoztak áttörést e kérdésben.

A megjelenő modern költészet nem tudta elfoglalni a klasszikus költészet egykori privilegizált helyét, mi több, a 20. század során tovább vesztett presztízséből. Az oktatás nyugati mintákat követő reformja, az állami hivatalnokvizsgák megszüntetése, a modern média és könyvkiadás új intézményrendszere együttesen erősítette ezt a folyamatot. Míg a klasszikus költemények a kínai kultúra lenyomatainak tekinthetők, a modern líra a hagyománytisztelet perspektívájából a „nem-kínainak”, idegennek tartott irodalmi törekvéseket testesítette meg. A modern költészet túléléséhez megújulásra, „forradalomra” volt szükség, amely a költészet ontológiai újraértelmezésére tett kísérletet.² A modern líra első képviselői több szállal kötődtek a nyugathoz, többségük Európában vagy Amerikában telepedett le, nyugati verseket fordított kínaira, miközben köteteket Kínában adtak közre.

A kortárs kínai költészet hangjainak megerősödése, alkotóinak elfogadottsága részben a nyugati irodalmi értékekhez való óvatos közéletnek, részben pedig a sajátosan kínai jegyek újraélesztésének tulajdonítható. A „kínai jegy” természetesen mást jelent az anyanyelvi olvasónak, és mást annak, aki tolmácsolásokból ismeri meg ezeket az alkotásokat. Túl azon, hogy ezek a művek ily módon kívül kerülnek saját értelmezési horizontjukon, elveszítik azt az egzotikus sajátságukat, hogy kínaiul szólnak hozzánk, nyugati olvasókhöz, mégis átmennek bennünket egy számunkra távoli világba, ahol már magunkra hagyatkozva kell szembesülnünk a „kínaiság” nehezen megfogható tényével. Érzéseik, gondolataik egyetemes emberi reflexiók, melyeket azonban a történelmi-földrajzi meghatározottság aktualizál.

*

A kortárs kínai költészet nemzetközileg ismert és hazájában is nagyra becsült alkotói közül Zhai Yongming költőnk munkásságával szeretnénk megismertetni a magyar olvasókat, aki kettős determináltságában

válik költészetének főhősvé: a gondolatait szabadon kifejezni kívánó ember és a nemével szembeni tradicionális elvárásokkal szembesülő nő önazonosság-keresése ölt testet verseiben.³

Zhai Yongming 1955-ben született Chengduban, Sichuan tartományban. Annak idején itt alkotta legfontosabb verseit a Tang-kori nagy költők közül Du Fu (712–770), illetve itt töltötte utolsó éveit a kor legjelentősebb költőnője, Xue Tao (768–832). Zhai Yongming fiatalkorát a kulturális forradalom ifjúságnevelő politikája határozta meg. A vidéki, paraszti életforma, az egyszerű körülmények szolgálták serdülőkorának díszletéül, így egyszerre tapasztalhatta meg a kulturális forradalom értékvtó kényszerét és a hagyományos életforma évezredek óta fennálló mozdulatlanságát. Verseiben, melyeket a mérnöki diploma megszerzésével közel egy időben, a '80-as évek politikai áttörésének időszakában adott először közre, megszólal a modern értelmiség összegző hangja, ugyanakkor ebbe belevegyül a hagyományos költészetből átmentett kínai világ csodálata is. Zhai Yongming költészete azonban több, mint egyszerű szintetizálása ezeknek a látszólag összeegyeztethetetlen értékeknek. Ahogyan azt egyik kritikusa, Tao Naikan találóan megfogalmazta, költészetének főszereplője a „másik” oldal, a misztikus, a sötét, a női, a *yin* pólus, amely nyilvánvalóvá teszi azt az érték-kiegyenlítetlenséget és diszharmoniót, amely a hagyományos kínai szemléletben a *yang* tulajdonságok túlzott jelenlétéből következik, és amely a patriarchális társadalmi rend dominanciáját hirdeti az élet más minőségű jelenségei felett.

Zhai Yongming női mivoltában áll elénk verseiben, gondolatai és érzései mentesek a határozott, magabiztos és megingathatatlan képzeletkől, költőisége a kozmikussá nőtt „ősasszony” lelkének rezdüléseiből bontakozik ki. Lényeges adalékok költeményei megértéséhez azok az esszéiben közreadott vallomások, amelyek saját költői szerepvállalásáról szóló reflexiók: mindenekelőtt költőnek és nem költőnőnek tartja magát, a mindennapokban azonban elsősorban nő és csak másodszorban költő.⁴ Verseinek állandósult mozzanata az univerzummá átlé-

3 Andrea Lingenfelter Zhai Yongming-tanulmányában a hagyományos szokásrend nőket érintő, nyomasztó elemeire koncentrált: elsősorban azokat a verseket elemzi, amelyek a házasság, párvalasztás, önállóság kérdésében a másodlagos, alárendelt szerepről szólnak. Andrea LINGENFELTER, *Opposition and Adaptation in the Poetry of Zhai Yongming and Xia Yu = New Perspectives on Contemporary Chinese Poetry*, 105–118.

4 Lingenfelter, a költőnő amerikai műfordítója készített interjút a Kínában is elismert és irodalmi díjjal kitüntetett művésszel, aki társadalmi szerepvállalásáról, ars poeticájáról és a „nőnek lenni” kínai társadalmi kontextusáról vallott. Andrea LINGENFELTER,

nyegülő tudatalatti megszólalása, mely a híres babitsi sorokat juttatja eszünkbe: „Csak én bírok versemnek hőse lenni / első s utolsó mindenik dalomban / a mindenséget vágyom versebe venni / de még tovább magamnál nem jutottam” (*A lírikus epilógja*).

*

Zhai Yongming költészetét két versének ismertető elemzésével és az egyik költemény teljes magyar nyelvű műfordításával törekszünk közelebb hozni olvasóinkhoz. Első verseskötetében, amely *Nők (Nüen)* címmel jelent meg 1984-ben, húsz verset közölt. A negyedik költemény a *Szomjúhozás (Kewang)* címet viseli. A vers felütésében a lírai én sejtelmes holdfényben pillantja meg kedvesét. Az élmény pillanatnyisága hirtelen térben és időben megfoghatatlanná és behatárolhatatlanná lényegül át, a test monumentálissá növekszik, az egyén mikrokozmosza univerzummá szélesedik. Az emberi lét kicsinysege szertefoszlik, minden, ami körülvesz bennünket, egy magasabb értelmi síkon nyeri el valódi jelentőségét. A vers a továbbiakban lázálommá formálódik, amelyben a korlátlan tudattalanból táplálkozó képzelet teremt rendet. A Hold mint az abszolút *yin* szimbóluma ölt testet, és nyomasztó varázsával nehezül rá az emberre. Az érzékelés leírása magában hordozza az értelmezés kényszerét is, amelyben fő motivációként ismerhetjük fel az identitáskeresés nem titkolt vágyát.

Szomjúhozás

Ma éjjel minden fény érted ragyog,
ma éjjel magad vagy egész nemzetséged,
mely örök időig fennmarad, testedből melankólia
szűrődik, csodálatos vízcseppek távoznak vele.

A Hold tiszta, illatos testként
mély álomba zuhan, bódító illatot áraszt.
Két nappal közé szorulva ezen az éjszakán
szemed sötét karikái még örömtől ragyognak.

China's Foremost Feminist Poet Zhai Yongming Converses on Her Art, Her Bar and Chinese Women's Writing, Past and Present = Full Tilt. A Journal for East-Asian Poetry, Translation and the Arts 3, http://fulltilt.ncu.edu.tw/Content.asp?I_No=35&Period=3.

Miféle zajok tornyosulnak bennem
 lecsendesíthetetlenül, úgy érzem, mintha valami alakot öltene,
 az álombéli falak sötétséget árasztanak, mintha szemed előtt el-
 mosódó árnyakat látnál,
 a test minden egyes pórusából
 megfoghatatlan jelentések nyílnak.
 Az éjjeli égbolton a csillagok földöntúli fénye világít,
 miközben szemed megtelik távoli korok szomorúságával és aka-
 ratával.

Magaddal hordozod az elégedettség sebeit,
 és belefeledkezel a gyönyörű látványba, közben egy démoni hatalom
 kitörölhetetlen emlékké teszi ezt a pillanatot.⁵

A vers kibontakozásában a költő virtuózan bánik a kínai kultúrában a *yin* minőséghez sorolt tartalmak felsorakoztatásával. A holdfény, amely a klasszikus költészet egyik archetípusa, megvilágítja azokat a gondolatokat, amelyek nappali érzékelésünk számára rejtve maradnak, és amelyekkel csak e ritka tudatállapotban szembesülhetünk. A befogadó, passzív szemlélődés során test és lélek szabad függetlenségben tárul fel előttünk, a test egyetlen hatalmas pórusává lesz, amely utat nyit a feltorlódozó asszociációfolyamnak. A gondolatok vontatott nekiiramodása és megtorpanása, amely rendkívül egyszerű, letisztult nyelvi kifejezések sorából bontakozik ki, a rövidebb-hosszabb verssorok lüktetésében is kifejezésre jut. Az újszerű tapasztalás misztikumát a költő hagyományos költészeti-kulturális elemekkel vegyíti: a látható dolgokon túl bennünk munkálkodik, formálódik egy kiismerhetetlen világ, melyet a kínai hagyomány a démoni szférába emel.

A *Szomjúhozás* a vágyakozás és a gyötrő hiányállapot verse. Értelmezési kísérlet, melyben a végkifejletet tekintve a lírai én sajátos adottságait, nőiségét tagadhatatlan tényezőként fogadtatja el a költő.

*

Zhai Yongming a '90-es évek elején másfél évet Amerikában töltött, majd visszatért hazájába, és ott folytatta költői munkásságát. 1997-ben jelent meg *Egyszerű dalok az éjszakában* (*Heiyeli de suge*) című kötete, amely újabb kiadásában a *Tizennégy egyszerű dal* (*Shisi shou suge*) címet

5 A költeményt és a további versrészleteket a szerző fordította kínai eredetiből.

kapta. A kötet első darabja *Az álmatlanság dala* (*Shimian zhi ge*), melyben az éjszakai éberség állapota indítja be az emlékezés félig képzeletbeli, félig valóságos képeit.

Egy álmatlan éjszakán,
 sok-sok álmatlan éjszakán,
 hallom álmatlan anyámat
 a konyha falán túl szorgoskodni,
 mosni és keményíteni a ruhát, mielőtt hajnalodna.

Vakon a sötétségben visszatér a múlt.
 [...]

A vers kezdő szakasza a Zhai Yongming verseire annyira jellemző megváltozott, rendkívüli tudatállapotot vázolja fel. Az éjszaka ismét táptalaja a felgyülemlett érzésekkel, kavargó gondolatokkal való szembenézésnek, ebben a versben azonban a fény teljes hiánya, a vakság szükséges a tisztánlátáshoz. Az álmatlan zaklatottság állapotában újraéled a múlt, feltárva a mélyen őrzött emlékeket az anyáról mint archetipikus nőalakról, amely maga a titok.

[...]
 Ez a mi titkunk,
 egy íratlan törvény,
 álmatlanságunkban az éjszaka szívverése
 bennünket összekötő dallá válik,
 és a jövőbe tekint.
 [...]

Az előhívott emlékképek révén megelevenedik előttünk a gondoskodó nőkép, az anya alakja, arcvonásai, életének jellemző pillanatai; a vele kapcsolatban felmerülő kérdések az elmúlt dolgok feletti merengés rezignált lezárását is jelentik. Már sok mindenre nincs megnyugtató válasz. A vers záró szakasza a már örökre megfejtethetlen titokzatosságot sejteti:

[...]
 Sok éve már álmatlanságom szakadatlan,
 álmatlanságom egy pont körül forog:
 anyámat bámulom.

A vers rövidre tördelt sorai az álmatlanságból születő, gondolatfoszlányokban körvonalazódó víziókat halmozzák egymásra. Az ismétlődő kifejezések, mondatok során át folytonos visszacsatolásban és előrelépésben jutunk el a megidézett anya hús-vér alakjától a hozzákapcsolt misztikus-spirituális tartalmakig, a védő-óvó nő képétől a rejtőzködő, mitikus asszony-értelmezésig. Zhai Yongming versében a nőiség egyszerre mutatkozik meg történelmi-társadalmi meghatározottságában és azon túli, transzcendens vonatkozásaiban. A költeményből kirajzolódó *yin* élmény felidézi bennünk *Az Út és az Erény* könyvének ismert sorait a völgy szelleméről: „A völgy szelleme [az üresség] sohasem hal meg. Ezt nevezük csodálatos asszonyinak.”⁶

Zhai Yongming költészetében a halhatatlanná emelt női oldal elfoglalja méltó helyét; a kérdés társadalmi aktualitásán túlhaladva elkerüli a feminista-aktivista szerepkört, s egyszerű, mai gondolkodó emberként szembesíti világát a hagyományból merített, ma is átgondolásra érdemes igazságokkal. A maga világával szembeni teljességérzet visszanyerésére törekszik, ezért a múltat hívja segítségül, hogy a jövőbe tekinthessen.

6 *Az Út és az Erény könyve*, VI. vers = TÓKÉI Ferenc, *Kínai filozófia. Ókor*, II., Akadémiai, Budapest, 1986, 18.

„AZ E-KÖNYVET OLVASÓ KÖZÖSSÉG KISSÉ MEGBÉLYEGZETT MINORITÁS”

Beszélgetés az e-könyvekről

2013 áprilisában az Örökség Kulturpolitikai Intézet* első nyilvános rendezvénye azt a kérdést szegezte a szakmának: létezik-e e-könyv-piac Magyarországon? Noha az Egyesülés az E-könyvekért alapító tagjainak elhivatottsága megkérdőjelezhetetlen, amíg a jogi szabályozás hol szolgáltatásként, hol kiadványként kezeli a „villanykönyveket”, a kiadók harcban állnak a multicégek megjelenésétől vérszemet kapott terjesztőkkel, és háromszázötvenezer e-könyv-kezelésre alkalmas készülékre három-négyezer legálisan hozzáférhető cím jut, korántsem egyértelmű a válasz. A találkozó résztvevőivel, Farkas Istvánnal (Ekonyvolvaso.blog.hu), Földes Lászlóval (Kossuth Kiadó/Multimédia-pláza) és Székffy Tamással (Digitalbooks) e-könyv-kiadásról, olvasókról és trendekről Szathmáry-Kellermann Viktória beszélgetett.

Világosnak tűnhet, mi az e-könyv: egyrészt szövegszerűen megjeleníthető digitális adatállomány, másrészt kötött struktúra borítóval és tartalomjegyzékkel. Ahogyan azt az áfa-vita megmutatja, mégsem egyértelmű Magyarországon, de az Európai Unióban sem, hogy könyvről vagy szolgáltatásról van szó.

Farkas István (F. I.): Szerintem a kérdés józan ésszel eldönthető. Ha a megjelenítési és a használati forma ugyanaz, mint egy könyvnlé, akkor mitől lenne szolgáltatás?

Mégis szolgáltatásként értékesítik.

F. I.: Szolgáltatásnak árazzuk az áfa tekintetében, de egyetlen meggyőző érvet sem tudok mondani, hogy miért lenne az e-könyv önma-

* Az Örökség Kulturpolitikai Intézet egyik alapítója a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány (a szerk.).

gában szolgáltatás. Az, ahogyan hozzájutok, lehet szolgáltatás, de ha a Bookline-on vagy a Multimédiaplázában veszek egy papírkönyvet, akkor a kedvezményes áfát fizetem, pedig szolgáltatást vettem igénybe, bár a szolgáltatás maga ingyenes, hiszen nem számolnak fel azért díjat, mert vásárolok.

Földes László (F. L.): Két adalék. Az egyiket Votisky Zsuzsa, a Typotex vezetője sütötte el az egyik találkozón: ISBN számot kell kérni az elektronikus könyvhöz, ami az International Standard Book Number. Tehát „book”. Innentől kezdve nincs min vitatkozni. A másik, hogy ha bemegyek egy könyvesboltba, simán leszámíthatnák azt, hogy kiszolgálnak, meg fenntartják az üzletet, és mindennek 27 százalék az áfája, a mindenféle díjaktól kezdve a rezsigi – mégsem teszik.

Norvégiában ellenben szoftvernek minősül az e-könyv, és ezért nem lehet kölcsönözni sem.

F. I.: Az e-könyv elektronikus természete lehetővé teszi, hogy olyan dolgokat csináljunk benne, amit egy hagyományos könyvvel nem lehet, például hogy valamiféle interaktivitást csempésszünk bele, vagy hogy az e-könyvből megveszek egy másik könyvet. Mindez tényleg a szoftverekhez hasonló lehetőségeket visz az e-könyvbe, de úgy látom, hogy ettől még túlzás lenne szoftvernek minősíteni.

F. L.: Az e-könyv pontosan annyira szoftver, mint egy mp3-as hangfelvétel; teljesen kötött struktúrák és szabványok között mozog mindkettő.

Akkor például kritérium lehet, hogy van-e ISBN-je?

F. L.: Az ISBN igazából csak a klasszifikációt szolgálja; azáltal, hogy egy termékre adnak egyet, védetté válik bizonyos tekintetben, például vonatkoznak rá a szerzői jogok szabályai.

F. I.: Én sokkal megengedőbb vagyok. Hogyha a magam számára létrehozok egy akár húszoldalas, lezárt, szövegszerű valamit, ami számomra e-könyvnek tűnik, akkor az e-könyv. Nyilván vannak formátumi kötöttségek is, de egy pdf már átviszi a léceket.

F. L.: Vannak kiadók, amelyek következetesen próbálják tágítani a kereteket. Így például mi is a Kossuth Kiadó részéről be fogunk mutatni egy interaktív könyvet a könyvfesztiválon, ami a szándékunk szerint és az olvasó használata szempontjából e-könyvként tűnik majd fel. Számomra a legfontosabb kritérium az, hogy az e-könyv olyan anyag, olyan irodalom, amin az olvasó nem tud változtatni. Az, hogy esetleg

nem lineárisan olvassa, ma még újdonság, de öt-hat év múlva nyilván az e-könyvek nagyobb százaléka lesz ilyen.

Éppen a Kossuth jelentett meg okoskönyveket, amik elektronikusan hozzáférhető szöveget is tartalmaznak, de állandó internetkapcsolat kell hozzájuk. Kritérium-e az e-könyv offline hozzáférhetősége?

F. I.: Jobb, ha online funkciói is vannak. De éppen egy paradigma-váltás közepén vagyunk, bizonyos vonalak már látszanak, bizonyos lépéseken már túl vagyunk, de a vége még a Holdban van...

F. L.: A Google Store már most is úgy működik, hogy online módon, a felhőből olvasunk.

Széky Tamás (Sz. T.): Konceptioszerűbben: hogyan definiáljuk az internet fogalmát? Nem biztos, hogy felhasználói oldalról egyszerű eldönteni, mi az internet: a web, az ftp, a Gopher, az ICQ? A hetvenes évek végén jelent meg a koncepció, hogy úgy tároljunk elektronikusan szöveget, hogy el is lehessen olvasni. Ebből aztán kialakult az emberek fejében egy kép, ami most kezd terjedni a tankönyvek, az interaktív tartalmak, az online-offline olvasható dolgok felé. Arrafelé haladunk, hogy lehet az e-könyv online is, tehát elképzelhető, hogy a tartalom a maga fizikai valójában ne érkezzon meg a készülékre.

Ha elfogadjuk, hogy a saját, lezárt pdf dokumentumunk e-könyv, úgy tűnik, nincs szükség a kiadói közreműködésre. Változtat ez a könyvkiadási szokásokon?

F. I.: A 21. század elején nincsenek reneszánsz emberek, akik mindenhez értenek. Szerencsés esetben az író ért valamihez, és jól ért hozzá, de az csak a szöveg első változatának a kialakítása. A könyvben megjelent szövegig még nagyon sok lépés van, amit ha kihagyunk, meg fog látszani a végeredményen. A közelmúltban jó pár irodalmi pályázatot indítottak el kisebb-nagyobb kiadók, de nem attól lett hangos a kulturális élet, hogy a fiókban rejtgetett művek mekkora durranások lennének. Nem láttam az elmúlt ötven évben olyat, hogy egy szerkesztés, lektorálás, korrektúrázás nélkül megjelent könyv jó lett volna. Olyat ellenben sokat láttam, ami ezeken mind végigment, és még mindig rossz.

F. L.: Az emberek négy-öt százaléka el tud jutni odáig, hogy saját erőből egy vállalható szöveget létrehozson. Amit nem kell utána korrektúrázni, nincsenek vele komoly gondok, nem kell átírni: egy százalék alatt. Vannak, akik miután megírták, rászánnak egy háromszáz

oldalal könyvre három évet az életükből, és addig csiszolják, amíg a szerkesztő már csak egy-két vonást változtat. Létezik ilyesmi, csak nem jellemző.

Ennek ellenére a Bookline e-könyv-sikerlistáját két hete saját kiadású könyv vezeti, a Tejszínhab nélkül Oravecz Nóráról.

F. L.: Nem tudjuk, pontosan mi van a háttérben: akár meg is kérhet-e egy magyartanár ismerősét, hogy nézze át, szerkessze, korrektúrázza. A Publio kiadóként egyébként is éppen abból él, hogy a náluk jelentkező amatőr írók műveit szerkeszti, stilizálja és korrektúrázza, tehát ne vegyük teljesen készpénznek, hogy saját, szerzői kiadásról van szó.

F. I.: Elég szomorú, hogy míg ha elolvasok egy bármilyen témájú külföldi eredetű könyvet, biztosan lesz másfél oldal köszönetnyilvánítás többek között a szerkesztő és a kiadó munkatársai felé, viszont magyar oldalról nem látom ugyanezt a gesztust, pedig ugyanúgy járna azoknak is a köszönet, akik a hazai kiadóknak dolgoznak.

Úgy tűnik, működnek bizonyos régi beidegződések a kiadóknál is, például a Typotex nyilvános kiadói árlistája szerint hatszázezer forintba rúgnak egy átlagos e-könyv megjelentetésének költségei, holott nehéz lenne például klasszikus tördelésről beszélni.

F. I.: Amikor valaki árajánlatot kér egy e-könyv szerkesztésére, abból indul ki, hogy milyen hosszú, pedig az teljesen érdektelen, a fontos az, hogy milyen komplex a szövegtest. Ott van a *Büszkeség és balítélet* vagy az *Anna Karenina*: folyószöveg, sok fejezet, de ebben olyan nagy trükk nincs. De most csinálok egy metakönyvet a Kondor Vilmos-krimikhez, ami tartalmaz példafejezeteket, fűlszövegeket, szerkesztői minősítéseket, recenziókat innen-onnan összevágva. Egy hétig tartott összerakni, mert ahány forrás, annyi különböző bemeneti és kimeneti megjelenítési forma; mindjárt huszonöt különböző szöveggépet kell összerakni egy egyébként nem annyira nagy szövegtestbe.

F. L.: A Typotex főleg tudományos és szakkönyvekkel foglalkozik, márpedig egy e-könyvben lehetnek olyan diagramok, táblázatok, amiket egy az egyben át kell szerkeszteni, újra kell feliratozni, hogy a kijelzőn olvasható legyen. Nekünk is volt jó néhány könyvünk, ahol három-négy napig tartott, míg valaki átszerkesztette őket.

Épp az emlegetett kiadó szépirodalmi sorozata kapcsán figyeltem fel arra, hogy ragaszkodnak abhoz, hogy oldalanként árazzák a könyvet, vagyis a hosz-

szabb könyv minden ellene szóló érve dacára többre kerül. Ráadásul más e-könyv-áruházakban ugyanezek a művek másfélszer-kétszer annyiba kerülnek – rossz könyvpiaci beidegződés volna, hogy a terjesztő 50–60 százalékos sarca még akkor is megjelenik, ha eltűnnek például a raktározási vagy a szállítási költségek?

F. L.: Csak szerződés kérdése. Ha a kiadó átadja egy bizonyos áron a terjesztőnek, és az maga határozza meg az árrést, akár működhet is. A Typotex ilyen szempontból nem tipikus példa, teljesen öntörvényű: öt éve csinálják az Interkönyvet, annak idején elsőként árultak pdf-ben e-könyveket, de teljesen más utat járnak a fizetési módban is.

F. I.: Ez például azon kevés áruházak egyike, ahol lehetséges készpénzzel fizetni. A kártyás fizetés tranzakciós díja nem elhanyagolható költség, hiszen az emberek próbálnak minél kevesebbet fizetni a könyvért, és ötszáz-ezer forintos ár mellett csak az online fizetés önmagában ötven és kétszáz forint közötti pluszköltséget jelent.

Hogyan látja mindezt a terjesztő?

Sz. T.: Valóban a szerződés a döntő. Más dolog a hobbicélú, és más az oktatási vagy a kereskedelmi célú e-könyv, utóbbi kettővel kapcsolatban viszont ugyanazok az elvárások jelennek meg, mint a papírkönyveknél – elsősorban a tartalom megbízhatóságának tekintetében. Ezért kell a kiadó, például a szerkesztési feladatokhoz, és a terjesztő, aki eljuttatja a könyveket az olvasóhoz. A szerződés többek között éppen azt szabályozza, hogy ezeket a szükséges folyamatokat ki végzi el és ki finanszírozza. A hagyományos könyvkereskedelmi piacon az 50 és 60 százalék közötti árrés mellett a kisebb „maradék” jut a kiadónak és szerzőnek. Az e-könyv-piacon általános 30–40 százalékos árrésből ugyan több jut a kiadónak és a szerzőnek, viszont sok esetben a terjesztő az, aki az említett folyamatok egy részét elvégzi. Egy e-könyv-áruházat üzemeltetni nem csak annyi, hogy valaki csinál ingyenes szoftverrel egy boltot, aztán felrakja a könyveket, és működik. Az üzemeltetés többek között élőmunka és szerverbérlés is, amire a ma piaci átlagot jelentő harmincöt százalékos árrés ilyen eladási volumenek mellett egyáltalán nem elég.

F. L.: Ötven se lenne egyébként elég. Léteznek áruházak, amiket egy kiadó vagy valamilyen kis cég visz, amely minden erejével azon van, hogy a saját könyveit ő adja a legolcsóbban, hogy hozzá menjenek a könyvéért – ez a célja például a Typotexnek is. De akár harminc, akár ötven százalékról van szó, ez nem befektetés. Az e-könyv-eladás és

a hagyományos könyveladás arányai között akkora különbség van, hogy nullszaldósra se lehetne kihozni egy olyan webáruházat, ami csak e-könyvekkel foglalkozik. Remélem, tévedek.

F. I.: Az Amazon egyébként hetven százalékot tesz el, de vitathatatlan, hogy elképesztő szolgáltatást nyújt ezért.

Külföldön egyre gyakoribb, hogy a regények megjelenése előtt 99 centes e-novellákat közölnek a kiadók a szerzőktől. A Penguin azzal hirdeti kétfontos esszé-sorozatát, hogy annyiba kerül, mint egy kávé. Az Ulpius forgalmaz négy-ötyszáz forintos novellákat, amelyek Fábrián Janka századforduló romantikus regényeibe kapcsolódnak, de mennyire jellemző Magyarországon általában, hogy az e-könyveket marketingstratégiaként vagy kiégésítőként használják a kiadók?

F. I.: Ez a megközelítés egyelőre kísérleti stádiumban van: az Ad Astra például az *Utazásaim az Al-Kaidával* című novelláskötetet adta Lavie Tidhar *Oszama* című regénye mellé, az Agave pedig összezsedegetett a Kondor Vilmos-korpusz mellé egy novelláskötetet, amit az utolsó rendes papírkönyvhöz adott kuponnal lehetett letölteni. Még nagy a bizalmatlanság, de a kiadók vagy a könyvügynökségek készítenek ilyen anyagokat, csak nem kerülnek nyilvánosságra.

F. L.: Nálunk a leglátogatottabb oldal az ingyen letölthető e-könyvek első oldala. Ez a MEK-effektus: a Magyar Elektronikus Könyvtárnak ötven-hetvenezer látogatója van naponta, bár annak, ami ott megtalálható, szerintem nagyjából egy ezrelékét olvassák el valójában. Mindenesetre itt is látszik, hogy a háromszázezer eszköztulajdonosnak a 99,95 százaléka ingyenes tartalmat keres.

Vajon sikerülhet-e elcsalogatni az olvasót az ingyenes tartalomtól?

F. I.: Sikerülhet, de kérdés, hogy van-e egyáltalán e-piac, e-könyv-piac. A válasz az, hogy nincs. Vannak nyomok, amik arra mutatnak, hogy egyszer majd lesz, és az is kezd látszódni, hogy milyen lesz, de ha van egy eszközöm, és tartalomhoz akarok jutni, tíz esetből kilencszer nem fogok legális verziót találni elektronikusan. Tehát olvasói oldalról nézve nem létezik e-könyv-piac. Ha a kínálati oldalt nézem, akkor van tartalom, el lehetne adni, de irdatlan forgalmat nem lehet generálni, mert még nem pörgött fel, nincs benne a köztudatban. De megdöbbentő számokat is lehet látni, például *A szürke ötven árnyalata* nagyon pörög, pedig azt gondoltam, hogy nagyon túl van árazva: papírkönyvnek megfelelő árban háromezer forint körül volt, és nem is volt annyira

közismert, hogy létezik elektronikusan. Nemcsak a két piac mérete különbözik elképesztő módon, de az ismertsége és az elfogadottsága is. Az e-könyvet olvasó közösség kissé megbélyegzett minoritás, mert a nem annyira tájékozott olvasók féltik a papírkönyvet az elektronikustól.

F. L.: Van egy szűk réteg, amelyik vásárol. Nyilván elsősorban az olcsó könyvekért jönnek, de veszik a premierkönyveinket is. Igaz, mi nem nagyon szeretjük kétezer forint fölé vinni az árakat. Ha ötször ekkora lenne a piac, akkor már azt mondanám, hogy jobb a helyzet. A Kosuth gyakorlatilag mindent kiad e-könyvben, amit lehet, és ha lenne még tíz-tizenkét ilyen kiadó, kisebb-nagyobb vegyesen, akkor az olvasóink egy jelentős, de legalábbis érezhető része úgy érezné, hogy már van miből választania. Egyelőre viszont a kicsi kiadók csinálják, a Tarandus, az Ad Astra; a Magvető vagy az Athaeneum mintha próbálkozna az újdonságokkal, de épp csak időnként egy-egy címmel jelennek meg.

Sz. T.: Én nem mondom, hogy nem létezik az e-könyv-piac, csak a keresleti és a kínálati oldal még nem nagyon találkozik. Van például egy régi nagy magyar szépirodalmi-tudományos kiadó, az Osiris, ami odaadja minden forgalmazónak öt különböző, több ezer forintos, papírkönyvvel összehasonlítható áron kínált könyvét, és csodálkozik, hogy nincs értékesítés. Pedig náluk megvan az a fajta tudásbázis, amit például egyetemek alá be lehetne tolni egy megfelelően nagy projekt keretében, ráadásul a szerződéseik a kilencvenes évek végétől úgy vannak megírva, hogy a könyvek elektronikusan is kiadhatók legyenek, és mégsem működik. Működhetne, náluk és más kiadónál is, de például az Európa nem hajlandó az e-könyv-piacra belépni...

F. L.: Hasonló cipőben jár az Akadémiai Kiadó, amely elsősorban szaktudományos könyveket jelentet meg, amiket nem a mezei internetező fog megvásárolni, és még inkább ilyen a CompLex Kiadó, akiknek mi forgalmazzuk a kiadványait, és kilencvenhat könyvből kilencvenkettő valamilyen jogi szakterület speciális területének az altémájáról szóló 3-400 oldalas mű, és hat-hétezer forint. Volt már eladás egyébként belőle, amin csodálkoztam is. Ahogyan Tamás mondta, egyetemekre kéne menni, szakkamarákat megkeresni, mert egyébként esetlegesen találnak vevőre az ilyen e-könyvek.

F. I.: Azért lesz még itt háború, mert a jelenlegi könyvpiacról tudni lehet, hogy viszonylag koncentrált – és a haszonélvezői örülnek ennek. Sakkban tartják a kis kiadókat azzal, hogy gondjaik támadhatnak, ha az ő megkerülésükkal akarják az e-könyveket olcsón eladni, hátrább kerülnek a könyvek a könyvesbolti polcokon, esetleg ki sem kerülnek

oda. Senki sem mer ujjat húzni a nagy terjesztőkkel, mert nagyon komoly forgalmat generálnak. Ezért fogadnak el a kis kiadók mindent, és ezért nézik el, hogy fillérre fizetnek vagy manipulálják az eladási adatokat.

Félni kellene attól, hogy a hírek szerint az Amazon hamarosan a magyar piacra is bevonul, megtörve ezt a monopóliumot?

F. I.: Az Amazon egyetlen puskalövés nélkül fogja elfoglalni ezt a piacot, és hozzáteszem, jogosan. Ameddig ilyen minőségű a magyar piac, elég legfeljebb egy vagy két ügynök, aki ezzel fog foglalkozni, mert olyan erő van bennük és mögöttük.

F. L.: Ha az olvasó nyer azzal, hogy mindenféle vonatkozásban jobb szolgáltatást kap, akkor az rövid távon nagyon jó lesz neki, és valamilyen szinten a könyvszakmának is. Az viszont tényleg nagy kockázat, ha egy ország könyves kultúrájának a létét és fejlődését az háttárazza meg, ahogyan egy vagy két multicég globálisan gondolkodik arról, hogy mi az irodalom és mit lehet eladni az embereknek.

F. I.: A multik azért nem a gonosz műhelyei, hanem kell náluk a teljesítmény, és pont. Ez egy nagyon jól körülhatárolható, nagyon jól mérhető csatorna, és igazából nem érdekli őket, hogy milyen módszerekkel hozzuk be. Persze a régi status quo fel fog számolódni, de ha az Amazon bevételt akar erről a piacról, akkor kellene majd nekik azok a profik, akik tudják, mit vesznek az emberek, mit lehet nekik eladni. A bizonytalanabb bevételű dolgokat nem így kell majd kiadni, hanem lesz majd, aki uniós forrásból vagy önkéntes munkával megteszi, ahogyan most is.

F. L.: Egy példa jutott az eszembe, a gyerekkönyv-kiadás. A Kosuth történetesen elég sok gyerekkönyvet hoz be külföldről. Ugyanakkor viszont látom a könyvesboltban, hogy mik jelennek meg magyar szerzőktől magyarul, és itt például látok kockázatot. Azt, hogy ha van egy nagyon jó név, aki rendkívül népszerű a világon, telenyomják vele a magyar könyvesboltokat. Itt merül föl az, hogy huszonöt év múlva milyen gyerekkönyvek jelennek majd meg. Ma hihetetlenül jó magyar gyerekkönyvek jelennek meg. Nem biztos, hogy akkor, amikor egy vagy két multi tölti majd meg a magyar könyvesboltokat könyvekkel és biztosítja a hátteret, ugyanígy lesz száz magyar gyerekkönyvíró, aki jobbnál jobb könyveket ír jobbnál jobb illusztrációkkal.

Sz. T.: Van egy nagy különbség aközött, ami most Magyarországon az e-könyv- illetve a könyvpiacra zajlik és aközött, amit az Amazon

szolgáltatásként nagyon jól tud nyújtani. Az egy csatorna, ami összegyűjt egy csomó mindent és egyetlenegy csatornán, az interneten keresztül tolja ki az eszközökre. Magyarországon ez nem működik, a cipőt a cipőboltból effektusnak megfelelően aki e-könyvet akar venni, annak be kell mennie egy e-könyv-áruházba, és ahhoz, hogy megtalálja, ami őt érdekli, lehet, hogy tizenöt boltot végig kell néznie. Ez lehet egyszerű, de lehet, hogy a harmadiknál megunja. Az Amazon erejét pont az adná, hogy ha sikerülne a magyar e-könyv-kínálat kilencven százalékat megjelentetnie a saját kínálatában, akkor gyakorlatilag a piac összes többi szereplője bezárhatná a boltot, mert az egyetlen dolog, amivel konkurálni tudnának, az ár maradna. Márpedig az Amazon megteheti, és meg is tette az Egyesült Államokban, hogy ha a szerző ötven dollárért akarta kínálni a könyvét, tízért árulták, de úgy fizettek jutalékot, mintha ötven dollárba került volna. Ha ezt a magyar piacon megcsinálják, nincs tovább. Viszont ennek elébe lehet menni, hiszen Magyarországon a könyvterjesztésben és a könyvelőállításban létezik egy tudásbázis, jól-rosszul, de működik az, hogy az olvasót össze tudjuk hozni a szerzőkkel, függetlenül attól, hogy magyar vagy külföldi.

F. L.: Nagyon optimisták azért ne legyünk, mert a könyvszakma nagyon nem egységes, elemi dolgokról nem képesek megegyezni a kiadók egymás között sem. Valamilyen kisebb-nagyobb megrázkódtatásnak kell jönnie ahhoz, hogy valódi összefogás jöjjön létre. A nagy terjesztők például megdöbbenő feltételeket diktálnak az utóbbi időben, és nem érti az ember, miért? Hogy nyithasson egy száznegyvenkettedik boltot valami közepes méretű városban?

Sz. T.: De itt van a könyves-mászkalós magyar webáruház is, a Book&Walk. Úgy jöttek, hogy olyan áruházat akarnak csinálni, ami kiváltja az Amazont, és ha majd mégis megjelenik a piacon, akkor átadhatják jó pénzért. Amikor ez a cég megpróbált a piacba beékelődni, egy idő után rájöttek arra, hogy az eredeti feltételeikkel senkivel nem lehet szerződést kötni. Sajnos mégis sikerült nekik, és nem biztos, hogy ez jól tett a szakmának.

Kiktől várjuk, hogy irányt mutassanak? Sokat beszélünk az olvasókról, de az igényeik láthatóan nincsenek kielégítve, hiszen 30–60 ezer illegális címre 3–4 ezer legális jut, vagyis nem azok a könyvek jelennek meg e-könyvként, amiknek lenne olvasóközönségük. Úgy tűnik, mintha a hazai kiadók nem lennének tudatában a hosszú farkok elvének, ami az internetes kereskedelem

előnyét a viszonylag kevés árucikket forgalmazó hagyományoshoz képest éppen a szétszórt igényeket kielégíteni bivatott árubőségben látja.

F. I.: Mivel a barikádnak úgymond mind a két oldalán állok, el kell mondanom, hogy adódnak olvasóként kellemes meglepetések. Az egyik kedvenc kiadóm az Agave; úgy kezdődött a kapcsolatunk, hogy szinte rájuk rúgtam az ajtót. Először kalózváltzatban olvastam el *A játékmester* című opusukat – egy fantasztikus Iain M. Banks könyv –, és kitaláltam, hogy ezt most megveszem a boltban. El is mentem, ott meg azt hitték, hülyéskedek, hol van már egy 2002-es könyv 2005-ben. Később egyébként kiadták még egyszer, úgyhogy meg tudtam venni papíron, de így kezdtünk el beszélgetni az Agavéval, hogy milyen jó is lenne az e-könyv. Csakhogy a hosszú farkokkal két baj van Magyarországon. Az egyik, hogy a piac nagyon kicsi, márpedig a hosszú farkhoz is kellene valami volument generálni. A másik, hogy nincsenek vele összhangban a jogkezelők, akiktől nem vehetek jogot öt hónapra vagy öt példányra, mert években és több ezer példányban gondolkodnak. A jogpiac azért sem tudja támogatni a hosszú farkat, mert maga a piac sem tudja támogatni. Egyedül magyar kiadók próbálkozhatnak, magyar jogú forrásokkal.

F. L.: Minimális szinten működik a hosszú farkok. Ha megnézem a saját forgalmazásunkat, ha értékben nem is tétel, de darabszámban húsz százalék az olyan szóló mű, ami tíz-húsz, akár ötven éve jelent meg, és évente egyet-kettőt megvesznek belőle. Hiába emlegetjük például a régen kiadott szótárakat vagy tudományos munkákat, a szakkönyvpiac teljesen máshogy működik, bonyolult és drága. Lehet, hogy Csukás István meséi a hosszú farkok elvén eladhatók még huszonöt évig, de egy szakkönyv esetében minden sokkal többre kerül. Ha viszont nem szakirodalomról beszélünk, a legnagyobb ilyen vásárlók jelen pillanatban könyvtárak, iskolák vagy iskolai könyvtárak. A Fapadoskönyv.hu így működik. Nem e-könyvet gyártottak, hanem digitálisan nyomtat, akár egy vagy ötven példányban. Mi is próbálkoztunk ilyennel, még üzleti terv is készült rá, aztán gyorsan elfelejtettük, mert túlhaladtá vált számunkra.

A kiadók sokszor még mindig csak a kiadó neve jelentette presztízzsel operálnak széleskörű reklám helyett. A e-könyv-terjesztőknek egyelőre alacsony a presztízse. A könyves közösségi oldalak közül a Moly remekül, a Könyv-kolónia viszont alig-alig működik. Mibe érdemes befektetni?

F. L.: A Kossuth viszonylag nagy kiadó, és óriási pénzeket költ marketingre, szinte kizárólag nyomtatott projekteken keresztül. Egy szépirodalmi vagy szórakoztató irodalmi szövegre nem lesznek milliók, mert nálunk ilyen a rendszer. Egy szépirodalmi kiadónál megint más a felfogás, ők hype-olják a műveket, mert korlátozott olvasói bázissal kell boldogulniuk. Nem vagyok optimista, jelenleg nem látok a könyvszakmában annyi pénzt, hogy olyan periférikus dologra, mint az e-könyv, milliókat áldozzanak.

Sz. T.: Milliók nem is feltétlenül kellene, mert egy olyan jellegű marketingkampányt egy e-könyv körül, ami országos ismertséget hozna a könyvnek vagy a kiadónak, egyrészt senki sem fog finanszírozni, másrészt nem biztos, hogy gyorsan meglenne az eredménye. Az, hogy e-könyv, önmagában még semmi, megsokszorozott elektronok halmaza, amihez szükség van eszközre is. Az viszont tény, hogy Magyarországon, ahogy mindenütt a világon, az önállóan vagy némileg szervezeten kialakuló közösségi csoportosulásokban óriási erő van. Ott vannak a főzős-, az autós- és a könyvesblogok, vagy akár a Facebook-csoportok és a körülöttük kialakuló közösségek. Ha ezekben specifikus tartalmakkal meg lehetne jelenni, ha el lehetne hinteni az e-könyv gondolatiságát, akkor olyan csoportokhoz is el lehetne jutni, amikhez egyébként nem, vagy csak nagyon nagy ráfordítással lehetne.

Mennyire igényesek, vagy legalábbis nevelhetőek az e-könyvek olvasói; megvették például a Harry Potter-könyvek heteken belül megjelent kalózfordítása után a hivatalosat?

F. I.: Sőt! A kalózok közössége igazából végtelenül kulturált társaság. Felmérések bizonyítják, hogy azokon a környékeken, ahol a legintenzívebb mondjuk a fájlcserélőkön keresztül történő zenefogyasztás, ott mennek jól a zeneboltok is, mert van igény rájuk. Ugyanez igaz a villanykönyvek esetében is. Sokszor persze azért kerül képbe az e-könyv, mert például egy vak nem tud máshogy magyar könyvhöz jutni, vagy azért, mert a határon túl élőknek iszonyú nehéz beszerezni őket – nem fog postán rendelni, ha a gatyája is rámege a postaköltségre. Egyébként az, aki e-könyves tartalmakat fogyaszt, az papírkönyvet is sokkal többet fogyaszt, egyszerűen azért, mert azok közé tartozik, akik még olvasnak, akik szeretnek olvasni. Azért nem olyan alaptalan félelem, hogy ez kezd a kultúrából kikopni.

F. L.: Ezért nagy eredmény, hogy legalább ezeket a kommersz könyveket olvassák, vagyis olvasás útján jutnak információhoz, és nem csak

a monitort pásztázzák meg a valóságshow-kat nézik. Még annyit hozzatennék, hogy nem kell külföldről érkeznie a vásárlóknak. Ha megnézzük a pláza irányítószám-jegyzékét, van bőven kistelepülés, ahonnan órákat kell buszozni egy tisztességes könyvesboltig.

Sz. T.: A kezemben tartott Kindle tulajdonosának ötezer kötetes könyvtára van otthon. Amióta ez megvan neki, az árát elköltötte e-könyvre. Nem biztos, hogy papírkönyvre elköltötte volna, már csak azért sem, mert nem tudná hová tenni a megvásárolt példányokat. Sőt, amikor technikai problémája akadt, és a letöltött könyvért nem terheltek meg a számláját, mindent megtett, hogy ki tudja fizetni, mert átérzte, hogy technikai értelemben lopta az adott e-könyvet, hogy jogtalanul van nála.

F. I.: Azért könyvfalóból is sokfajta van, de amelyik olvas, annak van értéktudatossága. Viszont ott vannak a hörcsögök is, akik elképesztő mennyiségű e-könyvet letorrenteznek, aztán soha nem nyúlnak hozzá. A legnagyobb kár, amit okoznak, az az, hogy továbbtolják és táplálják ezt a folyamatot. Éppen a meglevő értéktudatosság miatt szomorú, hogy sokan hiába keresnek. Én hiszek abban, hogy az Amazon és az iTunes azért sikeres, mert végtelenül kényelmes hozzájutni, amihez akarok, méghozzá baráti áron.

Ha tudjuk, hogy az olvasó nevelhető és igényes, felmerül a kérdés, hogy az olyan irodalmi „sznobériákat”, mint például a versolvasás, ki tudja-e elégténi egy e-könyv-olvasó. Hiába remek lehetőség az idősek számára, hogy megnövelhetik a szöveg méretet, a láthatósággal járó újratördelés könnyen haikuciklust varázsolhat egy hőskölteményből.

F. L.: Az egyik sikerem az elmúlt hetekben, amikor valaki vett egy Arany János versei első kötetet e-könyvben, ami egyébként valószínűleg két kattintás a MEK-ben, persze nem tudni, milyen minőségben. Olyat láttam már, hogy valaki verset vegyen e-könyvben, de hogy nyomtatottat, azt már nem. Ahol igazán megy a vers, az a hangoskönyv. Most például a költészet napjára töltöttük fel a József Attila-lemezt versenként 49 forintért, Jordán Tamás előadásában, tehát viszonylag autentikus hangon szólalnak meg. Ha megnéznénk arányosan a könyvpéldányszámokat... 2005-ben szembesültünk először azzal, amikor verset adtunk ki hangoskönyvben, hogy viszik, mint a cukrot, sokkal jobban, mint a prózát. Fel nem tudtam fogni, de a mai napig így van. Nem is volt olcsó, a kicsit drágább CD-k közé került, de a hozzáadott értékennyit számított.

F. I.: Hiába vagyunk felkent prófétái az e-könyvnek, ismerjük be, nem mindenre alkalmas, csak most feszegetjük a határait.

Az Örökség Intézetben megrendezett találkozón kiemelt szerephez jutott a kötelepéldány-vita. Érthető, hiszen ha a kérdéses megfogalmazás eredményeképp a beszolgáltatót példány szabadon másolható, terjeszthető vagy értékesíthető lenne, akkor a nemes közfeladat szinte visszaéléssé alacsonyodhat. Mi lenne az állam feladata a szabályozásban, és mi lenne a könyvtár szerepe?

F. I.: Válasszuk szét a dolgot. Két feladat van a könyvek körül: legyenek archiválva és legyenek megjelenítve. Mind a kettőre más megoldást kell találni, és mindkettőnek megvan a saját szabály- és eszközrendszere. Ha a magyar állam felelősségének érzi, hogy minden kötet archiválva legyen, szerintem ebben a kiadók partnerek lennének. Tárolják, de úgy, hogy csak az arra feljogosított kutatók férjenek hozzá adott időablakban, elvégre az archiváláshoz hozzátartozik, hogy legyen, aki megtekintheti, csakhogy megfelelően korlátozott módon. A megjelenítésnek is megvan a saját feltételrendszere, például a kiadó ellentételezést vár érte, és azt, hogy nyomon lehessen követni a könyv útját. Az ominózus rendelet tervezetében ez a két funkció nem vált el egymástól, és olyan kifejezések is belekerültek, mint a hasznosítás. Csakhogy a rendelettervezet mindeközben nem határozta meg, hogy milyen hasznosításról van szó, hiszen az még elfogadható, ha a kutatók korlátozott hozzáférést jelent, de az már nem, ha korlátozás és ellentételezés nélküli osztogatást jelent. Ettől ijedtek meg a kiadók. Ha a rendelet kettéválasztaná a két funkciót, megoldható lenne, hogy az archivált példányt olyan formátumban kapják meg, ami a célnak tökéletesen megfelel, de csak az arra feljogosított keveseknek biztosít hozzáférést. Ami pedig a megjelenítést illeti, legyen rögzítve, hogy milyen formában, milyen kondíciókkal, milyen ellentételezés mellett és milyen visszakövethetőségi megoldás mellett adja át a kiadó.

F. L.: Két problémát még fontos megemlíteni. Az egyik az, hogy a kötelepéldány-szolgáltatás százmilliós adóterhet jelent a könyvszakmának éves szinten, amit a kiadók jelenleg lenyelnek, mert semmilyen más lehetőségük nincs. Ennek a törvényi szabályozására előbb-utóbb sor kell hogy kerüljön. A másik, hogy a Kossuth biztosan partner lenne abban, ha a könyvtárak például nem-jogdíjas irodalmat szeretnének szolgáltatni az olvasóknak egy rendezett, szerződéses viszony keretében. Az e-könyves egyesülés tagjai azt hiányolták, hogy a felülről érkező

szabályozás nem tekintette őket partnernek. A szakmának négy napot adtak a válaszra, maguknak pedig hat hetet a kiértékelésre. Ez alapján úgy tűnik, hogy csupán szabályozandó területnek tekintették a szakmát, nem pedig partnernek.

Sz. T.: Még egy dolog kimaradt. Az egész mögött intézményként az Országos Széchényi Könyvtár áll, ahol mindaz, ami Magyarországon eddig papíron megjelent, az nagyjából kereshető, lekérhető, elérhető, és létezik ennek egy működő protokollja. Ha haladni akarunk a korról, ezt az e-könyvek tekintetében is meg kell valósítani; ez hívta életre a kormányrendeletet, ami elsősorban már az elektronikus tartalmakra vonatkozik. A gyakorlati megvalósítás nagyjából azon elvek alapján fog felépülni, ahogyan a hagyományos könyvekre vonatkozó szakasz is. Egyetlen óriási különbséggel, hogy itt nem példányról van szó, hanem adatállományról, ami kontroll nélkül gyakorlatilag végtelen számban sokszorosítható, hiszen csak tárolókapacitás kérdése az egész. Ehhez kell az, hogy az információk, a metaadatok köre nagyon kötött legyen, az információáramlás legyen teljesen szabad, míg maga a könyv csak azok számára legyen bizonyos feltételekkel hozzáférhető, akik kérik és megvan hozzá a jogosultságuk. Egy könyvtári olvasó esetében a hozzáféréshez, megjelenítéshez jogdíjfizetésnek kell majd járulnia, de ez csak 2014–2015 környékén fog majd a gyakorlatban megjelenni.

F. L.: Egyébként a közkönyvtárak rendszere lenne szerintem az egyik pont, ahol nagy lépést tehetnének előre az e-könyvek. A könyvtáraknak ugyanis van egy nagy erejük: a látogatóközönség. Ha megkaphatnánk a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár látogatói adatbázisát, az nekünk nagyon sokat érne. Hatalmas értéken ülnek, ahogyan a többi könyvtár is, ami jó alkupozíció lehet számukra, ha leülnek az e-könyv-szolgáltatásról tárgyalni. Ez a valódi erejük, ugyanis nagyon nagy tömegek fordulnak meg náluk. A töredékük nyilván használ e-könyv-olvasót és a könyvtárban adott a lehetőség, hogy nagyon kevés pénzért lehessen olvasni, nagyságrendileg olcsóbban, mint ha megvásárolnák a könyvet. De ezt a könyvtárosok is sejtik, mert nagyon nagy mozgolódás van, gyakorlatilag minden héten tartanak egy konferenciát az e-könyvekről, másrészt persze szeretnének ebben valahogy részt venni és átvezetni a változást.

F. I.: Azt mondhatjuk, hogy a könyvtár nem szól másról, mint példánymenedzsmentről, annak a nyomon követéséről, hogy egy adott kötet merre jár. Az elektronikus könyvnél nincs ilyen, hiszen végtelenül

többszörözhető és költségek nélkül továbbítható a világ másik végére is, ezért szükségtelenné teszi a klasszikus példánymenedzsmentet, és vele a mai könyvtárost.

F. L.: Más dolgokra viszont nagyon is szükség lesz. Amikor egymillió önjelölt író próbálja benyomni az e-könyveit mindenhova, nagyon is szükség lesz a könyvtárosokra, de másokra is, akik eldönthetik, hogy melyik ebből az a száz, ami olvasható – a többi megy a levesbe.

Látható, hogy a piac, a jogalkotás és a kulturális élet legkülönbözőbb szférái igyekeznek befolyásolni az e-könyvek sorsát, de hogyan hat vissza mindez a könyvszakmára?

F. L.: A szakmában napi szinten a legtöbb vita a pénzről és a jogokról szól, nem arról, hogy milyen fejlesztések legyenek öt-tíz év múlva.

Sz. T.: Egészen vulgárisan fogalmazva: a szakma ma nagyjából arról szól, hogy ki kinek a micsodájával veri a csalánt, mert mindenki szeretne már a befektetett sokmillió forintjával egy kis pénzt keresni. De ehhez még évek kellene.

F. I.: A könyvszakma valójában mindig erről szól. Egy hagyományos papírkönyv is hatalmas kiadásokat jelent, még mielőtt a formátum egyáltalán szóba kerülne. A kiadó fizet, és imádkozik, hogy két-három-négy éven belül megtérüljön a befektetett összeg. Pedig a hagyományos könyvkiadás bejáratott dolog, ötszáz éve ugyanúgy működik.

F. L.: Azért a minimum példányszámot meg lehet tervezni, hogy ha meg is bukik a könyv, a nyomdát ki lehessen fizetni.

Sz. T.: Az e-könyveknél ez nem működik, ezért van a párhuzamos gyártás. Ahhoz, hogy a papír mellett azonnal megjelenjen az e-könyv is, az esetek hetven százalékában elég pár óra pluszmunka. Ha pedig a rendszerbe bekerül valami, újabb lökést jelent a tartalmi kínálat tekintetében a kritikus tömeg felé, ami majd meghozza az érdeklődők kritikus tömegét, és előbb-utóbb elérhető lesz, hogy a rendszer mozgásba lendüljön.

F. L.: És amikor eljutunk oda, akkor jön majd az újabb dilemma a kiadóknál, akik eddig eladtak háromezer nyomtatott példányt és tíz elektronikusot, de eljön majd az az idő, amikor 1300 megy el mindkettőtől. Önmagában egyik sem rentábilis, és még a kettő együtt sem biztos, hogy az lesz. A könyvkiadók problémája nem fog megszűnni azzal, hogy eladnak majd egy címből ezer e-könyvet. Akkor kell majd csak igazán komoly terveket készíteni arra, hogyan éljen meg a hagyományos és az elektronikus könyvkiadás együtt.

Colum McCann

Hadd forogjon a nagyvilág

Fordította Berta Ádám

Magvető Kiadó
Budapest, 2013

Takács Éva

„A VILÁG FOROG. MI MEG BOTORKÁLUNK TOVÁBB”

Hogyan hozható összefüggésbe egy New Yorkban végrehajtott akrobatamutatvány egy kaliforniai hackercsoport mindennapjaival vagy éppen egy bronxi prostituált és egy ír származású pap autóbalesetével? Colum McCann első magyar nyelven is olvasható regényében – amely a *Hadd forogjon a nagyvilág* címet viseli, és 2009-ben elnyerte a Nemzetközi Könyvdíjat is – erre a kérdésre is választ kapunk amellet, hogy az olyan, első látásra összeegyeztethetetlennek tűnő darabkák, mint például a hajdani ikertornyok között a levegőben táncoló ember, egy Biblián heverő sárga, acél magassarkú vagy éppen a New York utcáin sétálgató prérifarkas is a helyükre kerülnek. A regény végére világossá válik az is, hogy az egyes fejezetekben szereplő narrátor kicsoda (vagy éppen kinek a szemszögéből mesél), valamint tisztázódik a szereplők közti kötelékek mibenléte is.

A regény négy (eltérő hosszúságú) könyvből és egy ezeket megelőző/bevezető rövid részből áll. Az egymás után felsorakozó fejezetekben különböző nézőpontból elmesélt történetekkel találkozik az olvasó,

melyek a legváratlanabb pontokon lépnek kapcsolatba egymással. Például az első könyvben található *Miró, Miró, a falon* című fejezetben egy Claire nevű szereplő nézőpontjából látjuk egy délelőtti összejövetel pillanatait, melynek szerves része a fiait szintén háborúban elvesztő Gloria bemutatása. A sorozatos véletlenek összejátszásának köszönhetően ugyanez a nő lesz az, aki örökbe fogadja a cselekmény idején még álló New York-i ikertornyok között a levegőben akrobatamutatványokat végző kötél táncossal egy időben bíróság elé kerülő Henderson-lány későbbi árván maradt gyermekeit. Gloria a negyedik könyvben saját fejezetet és narratori szöveget kap; élete történetének elmesélésével több, a kötetben szereplő homályos pont válik kristálytisztává.

A történetek egymásba íródnak, a különböző szereplők olykor másféle tudással rendelkeznek ugyanarról a dologról. Ilyen például az a momentum, hogy míg a Tillie nevű prostituálttal közelebbi kapcsolatba kerülő Ciaran úgy tudja, a nő azért ismeri Rúmi perzsa költő műveit, mert az előző férje perzsa irodalommal foglalkozott, Tillie elbeszéléséből kiderül, hogy nem is volt még férjné, és ez csak egy a kuncsaftjainak mondott, kitalált történetek közül. A szereplők elrejtenek bizonyos dolgokat egymás elől (vagy egyszerűen csak másképp következtetnek abból, amit látnak), így gyakran felülírják az olvasó által más nézőpontból már megismert részleteket. Ennek a narrációs technikának köszönhetően ez utóbbi abba a helyzetbe kerül, hogy az információk hitelességét mérlegelve egy összetettebb tudásanyag birtokosává válik.

A regényben alapvetően kétféle elbeszélésmód jelenik meg: az egyes szám harmadik személyű elbeszélés, s ettől megkülönböztethető, amikor a cselekmény egyik szereplője válik egy-egy fejezet egyes szám első személyben beszélő narrátorává. A regény összefüggésrendszerének középpontjába állított szereplők nem kapnak önálló elbeszélői szöveget, bár ez nyilvánvalón összefüggésben áll az elbeszélések alapvetően retrospektív jellegével is. Sokkal jobban koncentrálnának egy szereplő köré azok a részek, amelyek az éppen aktuális jelen mellett a fejezet középpontjába állított figura múltjával foglalkoznak. Ezt a párhuzamos, jelent és múltat egymás mellett felvonultató elbeszélésmódot egyébként a legtöbb fejezetben alkalmazza a szerző. Csak néhány példát említek: *A részlegek részlege* című epizódban Soderberg bíró egy különleges napjának leírása párhuzamosan halad a bíróné válás történetének elmondásával. De ugyanígy felesége, Claire a már említett összejövetel átélése során életének korábbi szakaszait, fia születését, majd az ő életét és halálát is elmeséli.

A szereplők megszólalásai, illetve elbeszélői hangjai alkalmat teremtenek a könyvben egyébként is nagyon hangsúlyosan megjelenő, a társadalom rétegzettségével szorosan kapcsolatban álló problémák kifejezésre juttatására is. Fontos azonban megemlíteni, hogy míg például a bronxi nyomornegyed és a Park Avenue-n található házak leírásai, vagy a New York belvárosában lévő bíróság Soderberg bíró által magasztosnak vélt intézménye és az épületben összegyűlő csőceselék bemutatása kellő kontrasztot képez a különbségek érzékeltetésére, addig a megszólalók stílusa/hangneme nem mindig éri el a kívánt célt. Ezt valószínűleg a fordítás során fellépő nehézségek okozzák. Persze az ír akcentus (amiről sokszor szó esik) érzékeltetését nem kívánom számon kérni a magyar szövegen, de a különböző szereplők különbözőre tervezett nyelvi és stílári jellegzetességei néhol összerosódnak, néhol pedig kicsit eltúlzottnak hatnak, bár az olvasás élményét ezek a momentumok nem befolyásolják jelentősen.

Annak ellenére, hogy a nyomor és a luxus leírása alapvetően szembeállítja egymással a társadalom különböző csoportjait, a regényben hangsúlyosabbá válik az, hogy ezek hogyan kapcsolódhatnak egymáshoz, továbbá hogy az olyan egyetemes problémák, mint a halál, a gyász vagy a háború hogyan kérdőjelezik meg ezen elválasztottság létjogosultságát. Például a Soderberg bíró házában vendégeskedő asszonyok bár mind máshonnet jönnek, és kissé kellemetlenül is érzik magukat a Park Avenue-i környezetben, mégis összeköti őket az, hogy mindannyian elvesztették gyermeküket/gyermeküket a vietnami háborúban. A különbségek tehát elmosódnak látszanak. A gyermekét szintén elvesztő és emiatt büntudatot érző, már említett prostituált egy helyen így fogalmaz: „Attól, hogy kurva az ember, még nem szeret kevésbé. Egyáltalán nem szeret kevésbé” (259).

A tragédiák mellett a regényben a hajdani Világkereskedelmi Központ tornyai közt kifeszített kötélén táncoló férfi lesz képes arra, hogy egyenlővé tegye a mutatónyáról értesülteket. Hiszen *Annak, aki látta, elakadt a szava*, ahogy a négy könyvet megelőző fejezetcím is szól. A New York utcáin álló, éppen arra járó emberek jó pár percre szoborrá válnak a körülöttük ugyanúgy zajongó városban, és egy emberként figyelik a magasban végbemenő folyamatokat. „Ügyvédek. Takarítók. Konyhások. Gyémántkereskedők. Halárusok. Szomorú, lepattant farmeres kurvák. Mindenkit megerősített a többiek jelenléte. Gyorsírók. Kereskedők. Kifutófiúk. Szendvicsemberek. Megélhetési kártyások. A gáz- és villamosművek emberei. Telefon-karbantartók. A Wall

Street” (8). De még a Kaliforniában tevékenykedő hackercsoport mindennapjaiba is színt visz a telefonon közvetített esemény. A kötélhányos nem mindennapi mutatványa jól reprezentálja a város múltnélküliségét, amelyről a *Részlegek részlege* című fejezetben esik említés: „Már régóta mondogatta a feleségének, hogy itt, a városban eltűnik a múlt. Ezért nem áll itt sok emlékmű. Nem olyan, mint London, ahol minden sarkon van egy kőbe vésett történelmi figura... [...] Soderberg bíró többek között éppen ezért gondolta, hogy a kötélhányos ennyire zseniális dolgot művelt. Ő maga lett az emlékmű. Szoborrá tette magát, de ideiglenes, légből kapott, tökéletes New York-i szoborrá, magasan a város fölött. Olyan szoborrá, amely nem vette tekintetbe a múltat” (299–300).

A várost tehát megörökíti a mutatvány, a mutatványt pedig a 289. oldalon található fénykép, amely a regényben a fotót készítő fiú (Fernando Yunquez Marcano a *Teg* című fejezetben) történetének továbbírásaként (jobban mondvá továbbírása helyett) szolgál. Emellett a képen látható repülő mintha megjósolná a 2001-ben történt tragédiát, így válva a pillanat (a kötélhányos és a fénykép is) a jelen és a jövő (ma olvasva: a múlt és a régmúlt) emlékművévé. Ezt továbbgondolva az egész regényt olvashatjuk az 1974-es New York megörökítéseként, de a Világkereskedelmi Központnak állított emlékként is. Különösen azért, mert nem lehet eltekinteni attól, amire már korábban is utaltam: a kötet fontos tartópilléreivé a múlthoz való viszony és az emlékezés válnak. Ehhez pedig nemcsak az elbeszélések retrospektív jellege, vagy a párhuzamosan zajló történetmesélés, hanem az egyes szereplők történeteiben lévő múltbeli események jelent és jövőt nagyban befolyásoló volta is hozzátartozik. Gondolok itt például a vietnami háborúban elcsúszott fiatal fiúk családjainak életére, vagy Gloria esetében arra, hogy színesbőrűként milyen nehézségekkel kellett megküzdenie, de említetném Soderberg bíró fiatalkori éveit is, amikor még vakon hitt a törvény és az igazságszolgáltatás erejében – és a háborúban is. De ahogy fia halála megingatta hitében, úgy a kötet egyik kulcsszereplőjének, egy Corrigan nevű papnak a valláshoz és Istenhez való viszonya is megkérdőjeleződik az Adelitához fűződő szerelme következtében. (Itt kell megjegyezni, hogy a regény egyik, véleményem szerint legátütöbbsre sikerült, legszebben megírt fejezete a *Tízfilléres* címet viselő rövid rész, amelyben a nő emlékezik vissza kettejük éppen hogy csak beteljesülő szerelmére.) Az egyéni sorsok tragédiája, hogy abból sem lesz semmi, hogy Tillie megakadályozza, hogy lánya is prostituáltként végezz,

ahogyan abból sem, hogy a férjét elvesztő, kétgyermekes bevándorló Adelitából orvos legyen. Azonban ezekben az egyéni sorsokban bekövetkező tragédiákban is van valami, ami segít a szereplőknek a fájdalom elviselésében. Ez pedig a rajongás, de hívhatjuk akár szenvedélynek is. Lehet ez a kötél tánc, a komolyzene, az irodalom vagy a programozás szeretete, s ugyanezt a funkciót más szereplőknél a hit vagy a műgyűjtés is betöltheti.

A fentiek tekintetében fontosnak tartom, hogy a negyedik könyvről is essen pár szó. A 2006-ban játszódó fejezet kiindulási pontjává a már említett fénykép válik: „Ugyanazon a napon készült a fotó, mint amikor az anyja meghalt – először részben ezért ragadta meg: a pusztta tényből kifolyólag, hogy ilyen szépség zajlott ugyanabban az időben” (395). A szereplő, akinek az emlékeit (és ezzel párhuzamosan a New Yorkban tett látogatásának leírását) olvashatjuk, egy Jaslyn nevű nő, akinek történetéből értesülhetünk a főbb szereplőkkel 1974 óta megeseett eseményekről. Igaz ugyan, hogy az *Üvöltve a tenger felé, én pedig megindulok* címet viselő, lezáró epizódban túl sok a közvetlenül leírt konklúzió, és mintha a történet megformálása sem érné el a kötet ezt megelőző egységesen magas színvonalát, ez azonban – úgy gondolom – a regényből magából egyenesen következő jelenség. Az a struktúra ugyanis, amellyel McCann megalkotta a könyvét, lényegében végtelen számú történet leírására alkalmas lenne. Azonban mondanom sem kell, végtelen számú történetet nem lehet leírni; így befejezni sem lehet úgy, hogy az eddigi struktúra ne törjön meg. Ennek ellenére amennyire lehetséges, megmaradt a folytonosság az előző három könyvvel (nemcsak a cselekmény szintjén), hiszen a befejező résznek sikerül további fontos momentumokra irányítania az olvasó figyelmét. Például ennek a fejezetnek a beiktatásával válik egyértelművé a vietnami és az izraeli háború közt lévő párhuzam/folytonosság (?); az arra való rámutatás, hogy az 1970-es években már javában zajló technikai forradalom a 2000-es évek elején még mindig (egyre növekvő mértékben) tart; de a repülőtereken alkalmazott fokozott biztonsági intézkedések képeinek felvilantása felhívja a figyelmet a 2001-ben történetekre is. Többek között ezek által még jelentősebbé válnak az előző három könyvben leírt történetek, hiszen a központi szerepet játszó New York is óriási változáson ment keresztül, s immár a város is az emlékezés terévé vált, még ha nem is úgy, ahogyan azt korábban Soderberg bíró hiányolta.

Colum McCann regénye egy kisebb történetekből, egyéni sorsokból álló nagyobb történet egy lehetséges változata. Nem tud és nem is

akar több lenni ennél, de nem is kell annak lennie. A leírtak hálózatszerűen, különböző csomópontok segítségével kapcsolódnak egymáshoz, mindez pedig a követhető, letisztult stílussal és az önmagában is érdekfeszítő cselekménnyel izgalmas olvasmányélményt nyújthat a legkülönbözőbb igényű olvasók számára is. A könyvben tematizálódó problémák örökérvényűsége és a felkínált értelmezési lehetőségek sokasága lehetőséget teremt arra, hogy hadd forogjon a nagyvilág. Tovább.

Jonathan Franzen

Javítások

Fordította Bart István

Európa Könyvkiadó
Budapest, 2012

Varga Betti

A CSALÁD TRAGÉDIÁJA

Az előző év egyik legnagyobb hazai irodalmi eseménye, hogy Jonathan Franzen két nagy hatású regénye megjelent magyarul, Bart István fordításában. A 2001-es *Javítások* és a 2010-es *Szabadság* pár hónappal követte egymást, fordított sorrendben. A szorosán egymás után megjelent fordításokat olvasva szembeűnő, hogy a közel tíz éven át írt *Szabadság* jóval pontosabban, kiforrottabban ábrázolja a protestáns amerikai család tragédiáját. Erősebben érezni, hogy a *Javítások*ban Franzen még kereste saját realista nyelvét: metaforák, költői képek, látomásosság, hatványozott jelentésség keverednek azzal a lecsupaszított, egyszerű, zsurnaliszta stílussal, amely a *Szabadság* egyenletes, sallang nélküli nyelve lesz. Kilógnak az ügyetlen, lazán kapcsolódó epizódok is, például a kommunizmusból felszabaduló Litvánia privatizációjának sza-

tirikus ábrázolása. Bár érthető, hogy ezek a jelenetek a fogyasztói társadalom, a kapitalizmus, a zsarnokság stb. kritikáját erősítik, untató szájbarágásnak tűnnek csak. Amíg a *Szabadságban* a szándékolt elidegenítést célzó epizódok, hosszú passzusok a történetben tartják olvasójukat, addig a *Javításokat* döcögössé, túlírttá teszik.

Mindezek miatt a *Javítások* inkább a *Szabadság* előtanulmányának tetszhet, mintsem annak a regénynek, amely 2001-ben sikerkönyv lett a kritikusok és az olvasók körében is, amely megjelenése után hárommillió példányban fogyott, és amely még Oprah Winfrey figyelmét is felkeltette. A könyv azonban nem csak népszerűsége miatt nem érdemli, hogy a *Szabadság* profizmusá elnyomja, és még csak nem is azért, mert hátborzongató módon éppen egy héttel 9/11 előtt jelent meg, ezzel egyesek szerint megjósolva a WTC-merényletet követő évek általános társadalmi depresszióját. Patetikus felhang nélkül mondható, hogy irodalomtörténeti jelentőségű regény: a *Javítások* írása során egy posztmodern író realistává vált, és bebizonyította, hogy a nyolcvanas évek óta tartó székepszis ellenére igenis lehet még nagy, koherens történeteket írni.

A *Javítások* és a *Szabadság* fókuszában is egy közép-nyugat-amerikai, középosztálybeli, diszfunkcionális család áll, mindkét regény a nagy amerikai álom hamisságára, konstruáltságára mutat rá. A hangsúlyok azonban máshová esnek. A *Szabadság* középpontjában egy középkorú, példás családjára lelki összeomlásának története és saját maga összegebrelyezésének stációi állnak. A leszámolásra ítélt mítosz az amerikai szabadság, az abba vetett hit vet gátat az egyéni boldogságnak.

A *Javítások* közép-nyugati fiktív városa St. Jude, amely a térségről kialakult valamennyi sztereotípiát megerősíti. A jellegtelen város lakói kényelmes jómódban, kertes házakban élnek, a társadalom számára hasznos munkát végeznek, látszólag minden adott a boldogságukhoz, és mindent meg is tesznek azért, hogy elkeseredésük rejtve maradjon – még a maguk számára is. Itt élnek a regény hősei, a Lambert család tagjai. A családfő Alfred, aki a lélek finomságaira érzéketlen, diktatórikus férj, és számtalan eszköze van arra, hogy családon belüli tekintélyét (valójában a többiekből kiváltott félelmet) biztosítsa. Felesége, Enid számára az Alfreddel kötött házasság minden szempontból újat hozott: azért cserébe, hogy tisztas körülmények között élhet egy vasút-mérnök mellett, lemondhatott a vágyairól, a kielégültségről, a boldogságról és arról, hogy bármiben is dönthessen. A gyerekeik, amint lehetőségük volt rá, elhagyták a Közép-Nyugatot, a keleti parton építik kívülről sikeresnek látszó életüket. A konzervatív Gary egyes befektető

gazdag feleséggel, aki stramm fiúkat szült neki; a vívódó lesbikus, Denise éttermét a New York Times dicséri az ézig. A középső gyerek, a marxista, konzumkritikus Chip egy főiskolán tanít, divatos posztmodern elméletek kavarnak a fejében, amelyeket pusztán azért erőltet magára, mert tökéletesen különböznek mindattól, amiben egy protestáns nyárspolgár hihet. A szülők szemében elpuhultnak látszó nemzedék identitásának alapja a tudatos és folytonos lázadás a tradicionális értékek, minták ellen, és az ebből eredő képmutatástól, kényszerített szerepektől való szenvedés.

A családnak még egyszer, utoljára össze kell jönnie egy közös karácsonyra – a gondolatnak Enid a megszállottja lesz. A szervezés (vagyis a gyerekek meggyőzése) segít átvészelni az Alfred elhatalmasodó Parkinson-kórjával terhelt hétköznapiakat. Enid ötlete görcsös ellenérzést vált ki, az olvasó sajnálja ezt a kis kedves, tüchtig idős asszonyt, akinek hálátlan gyerekei még ennyit sem képesek megtenni a kedvéért.

Ezen a ponton a nagy történetet (hogy sikerül-e megszervezni egy utolsó karácsonyt) a családtagok saját történetei szakítják meg. Az elbeszélő szenttelen hangon, részrehajlás nélkül mutatja be az egyes szereplőket, egyenként kisregény hosszúságú betéteket szentelve nekik. A különböző szempontokból, de tudatos távolságtartással bemutatott családi viszonyok, az egymás ellen elkövetett bűnök hatására az olvasó elveszíti az idős szülők iránt érzett rokonszenvét, de a gyerekekkel sem tud azonosulni. A *Szabadság* egyik legerősebb eszköze az a közömbös elbeszélő, aki azzal, hogy pusztán rögzíti a történeteket, egyszerre vált ki megértést és undort a hősök iránt. Ez nyomokban a *Javításokban* is megtalálható, a 2001-es regény azonban néha elveszíti uralmát a jelenetek fölött, és olyan eltúlzott átéléssel ábrázolt, kínosan szükségtelen epizódokat olvashatunk, mint amilyen a hallucináló Alfred kétségbeesett küzdelme egy szardarabbal.

A kisiklások ellenére a *Javítások* az olvasó számára mégis szinte kényelmetlenül ismerős érzéseket ír le. A Lambertekek bár élesen különböznek egymástól, de személyiségüket ugyanaz formálja: mind magányosak, egyedül maradtak a családon belül és a család ellen. A házasság és a szülő-gyerek kapcsolatok alapját az elfojtott feszültség adja, amely a megnyílás, az én felvállalása és a megértés kudarcából fakad. Valamennyien agresszorok, akik családon belüli vélt vagy valós sérelmeiket keményen megtorolják, miközben szenvednek attól, hogy áldozataik, a szemükben alsóbbrendűnek tűnő lények valójában a számukra legfontosabb, leghízelgettebb személyek.

A család feje, Alfred az amerikai értékek szerint él: kultiválja a versenyt, a sikert, tiszteli az erkölcsöt, a kemény munkát, a törvényt, elvárja az eredményességet, a hasznosságot. Saját tragédiája, hogy az elve-
ihez való görcsös ragaszkodása miatt vallása legfőbb értékét, az egyé-
ni szabadságot korlátozó hatalom letéteményese lesz. A zsarnoksága
elleni lázadáshoz Enid, amíg tehet, a gyerekeket használta fel, akik
a szülői elvárások kereszttüzében szorongva próbálták elnyomni ön-
magukat. A kívülről irigylésre méltó, szép család belülről rohadt, a re-
gényben párhuzamosan kibontott személyes sorsok ennek a roha-
dásnak, mérgezésnek próbálnak ellenállni, mégis minden tettekkel
örökségüket építik tovább, és már hétévesen a hiábavalóság érzésével
küzdnek.

Alfred leépülése teremti meg a lehetőséget arra, hogy felszámolják
a család korábbi alapjait. A zsarnok haldoklása, a tekintély lassú sor-
vadása fokozatosan engedi, hogy Enid és a gyerekek felvállalják sze-
mélyiségüket önmaguk és a közösség előtt is. A *Javítások* ereje a tabuk
ledöntése – húsbavágó azonban a felismerés, hogy a legnagyobb tabu
nem a depresszió, az anyagi gondok, a sikertelenség, még csak nem is
a homoszexualitás jelenti, hanem a családi hierarchia, az erőltetett sze-
repek megkérdőjelezése. A Lambertek akkor szabadulnak fel, amikor
Alfred mer gyengének és sebezhetőnek lenni, amikor Enid engedi ma-
gának felismerni, hogy nem kell tökéletesnek látszaniuk, és megnyíl-
hatnak egymás előtt.

A *Javítások* az olvasót a nyugati világ hagyományaival szembesíti.
Teljesen mindegy, hogy hívják a várost vagy az országot, milyen nevet
visel a család, bárki magára ismerhet Lamberték közép-nyugati lelki
nyomorában. St. Jude város neve érzékelteti lakói – a nyugati polgár –
tragédiáját. Névadója, Szent Tádé a reménytelenek és a kétségbeesettek
közbenjárója, márpedig nincs kilátástalanabbnak tűnő helyzet annál,
amikor a védelmet nyújtó család, ahol az ember állítólag önmaga lehet,
valójában elfojtja az egyediséget, vagy annál, amikor a szabadságot ga-
rantáló értékek valójában erőszakosan formálják, keretek közé szorítják
a személyiséget.

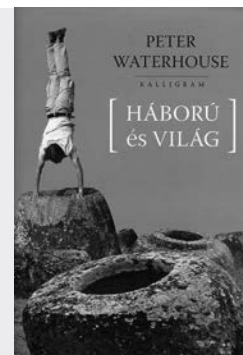
A *Javítások* élvezetes, de szívzaggató regény. A rosszul értelmezett
értékek vállalásából, a félreértett szeretetből fakadó megfelelési kény-
szer, az ezzel párhuzamos én-feladás, a családon belüli elmagányoso-
dás nagy történetét meséli el Jonathan Franzen. Bár regényei a nyugati
értékek hamisságát, kifordíthatóságát leplezik le, nem számolnak le
velük teljesen. A *Javítások* címében is őrzi az újrakezdés, a korrekció

lehetőségét. A depressziós fogyasztói társadalom kritikája bár a nyugati
kultúra egészének szólhat, a regény – akárcsak a *Szabadság* – minden-
féle iróniától mentesen, a remény letéteményeseként emel ki egy ame-
rikai értéket: azt, hogy mindenkinek jut második esély.

Peter Waterhouse
Háború és világ

Fordította Szijj Ferenc

Kalligram Kiadó
Budapest, 2012

Mezey Alexa

SZAVAK HÁBORÚJA A VILÁGGAL

„Amit kimondok: az fedez s takar”

Illyés Gyula

Peter Waterhouse legújabb könyve, a *Háború és világ* tavaly év végén
jelent meg a Kalligram Kiadó gondozásában. Az osztrák író és fordító
ezúttal, a fülszöveg szerint legalábbis, a kérdések és lehetőségek köny-
vét írta meg. Az igen vaskosra sikeredett kötet húsz hosszabb-rövidebb
elbeszélésre tagolódik, melyek színvonala sajnos korántsem egységes,
így a kérdések egy része a sikerültséggel és az érthetőséggel kapcsolatos.

A rengeteg kérdő mondat elbizonytalanítja az olvasót, a háttérben
húzódó családtörténetet pedig csak az elejtett morzsákból, apró infor-
mációkból lehet összerakni. Az elbeszélő apjának titkosszolgálati mun-
kája, az anya, a nagymama története, az elbeszélő gyermekei, fordítói
munkássága és a rengeteg utazás csak alig láthatóan rajzolódik ki
egyetlen közös, mindenki által birtokolt elemen, a nyelven keresztül.
Ez a központi motívum a szövegben azonban mégsem képes olyan erős

kohézió megteremtésére, amelynek következtében az egyes részek egységes egésszé állnának össze.

A narrátor rengeteg nyelvre, saját nyelveire irányuló kérdést tesz fel, melyekre azonban mindig a rombolás, a nyelv szétírása a válasz. Ezt érzékeltetik a többnyelvű betétek is; az eredeti szöveg németül íródott, melybe angol, olasz, néhol még kínai és maláj szövegeket is ágyaz a szerző: „Az angol *number* szót a malájban szinte megvilágítják, kifejezőbbé teszik: *nombor*. És az indonézben *nomor* lesz belőle, és az már majdnem úgy hangzik, hogy *no more*” (135). Óriási nyelvi tudás az, amely élénk tárul, rengeteg szótári és kultúrtörténeti idézettel alátámasztva: „Keresés a megbízhatatlan szótárban. *Imo*: alsó, belső, alacsony, csekély. Visszagondoltam az iskolai latinórákra. *Ad imo*: a kevéshez? [...] De én még többet akartam látni, ami nem volt látható – vagy még kevesebbet látni, amíg látható volt. Hogyan csináljam? Ki tanított erre? Ki mutatta meg?” (357) A cél egyértelműen a nyelvek mélyére hatolás, Waterhouse azonban nem jól válogatta meg az eszközeit. A néhol oldalakon át tartó, nyelvészeti dolgozatra emlékeztető szóelemzések nemcsak untatják az olvasót, de sokszor a szerző öncélú magamutogatásának is tűnhetnek. Zavaró a sok idegen nyelvű betét is, s bár kevés helyen szükségeltetik valódi nyelvtudás az olvasótól (talán csak az angol nyelvű betétek esetében), ezek a részek megakasztják, sokszor zavarják az olvasást. Felmerül a kérdés, hogy az olvasónak értenie kell-e ezeket a részeket, mert bár a szöveg folyamatosan visszautal rájuk, magyarázza őket, más olvasásélményt kap például az olaszul értő és nem értő befogadó.

Ezen a ponton a gyakorlatban is érzékelhetővé válik a könyv másik fontos kérdése, a fordíthatóság. A szerző több aspektusból is igyekszik bemutatni a problémát, hiszen nemcsak a nyelvek közötti, de a nyelven belüli fordítás is megjelenik, absztraktabb értelemben pedig a személyiség, az emlékek lefordíthatósága is előtérbe kerül a szövegben. Ezen kérdések állandó jelenléte, illetve a megválaszolásukra tett hosszú és kissé száraz, néhol egyenesen érthetetlen és vontatott kísérletek a regény legszembetűnőbb gyenge pontjai, az olvasás során a gyakorlatban való érzékel(tet)ésük pedig nem kifejezetten szerencsés: „Szem vissza az olasz sorhoz: *penna*. Szem vissza a német sorhoz: nem *penna*, nem is *toll*, nem is *ceruza*. Szem vissza az olasz sorhoz: ott *penna* áll. A lefordított sorban: *írásban*. És a *kell* szó. Az olasz sorban nincs ilyen *kell*, de van *salta* és *non lo scrivo*. Kezdem nem látni: *penna* – *kell* – *non* – *át* – *salta* – *ugrani* – *scrivo* – *írás*? [...] Gondolat volt az, ha azt gondoltam,

hogy a német sorban az volt írva: *kell*, az olasz sorban nem volt semmi hasonló? Gondolat volt, hogy az olaszban *penna* állt, a németben semmi-féle *író**toll* vagy *toll*? Erre a *kellre* gondolni, az *gondolat* volt?” (360–361) Az idézet az *Ameis* című részből való, mely a fordítás problémakörét az *Isteni színjáték* különböző nyelvű változatainak összehasonlításán keresztül vizsgálja. Ez az egyik – és sajnos nem az egyetlen – olyan része a könyvnek, amely leginkább hasonlít egy műhelymunkához, a szöveg egységét nem segíti elő, az olvasó figyelmét nem tartja fenn.

Egyértelmű tehát, hogy az elbeszélésfüzér központi motívuma a nyelv, ezzel szoros összefüggésben pedig a fordíthatóság kérdésköre, a kötet ezen a szálon mégsem áll össze egységes egésszé. Talán a túl sok nyelv, talán a rengeteg közbeékelt kérdés, talán a túlságosan száraz fejtegetések nem engedik, hogy a szerző megválaszolja a saját maga által feltett kérdéseket. A szövegek néhol inkább dolgozatszerű nyelvészeti elbeszéléseknek tűnnek, különösen a könyv első felében, ahol ezek a részek mintegy megfojtják az olvasót, de megfojtják magát a művet is. A nyelv szétírása, szétrombolása talán túlságosan is jól sikerült, miközben ezek a részek öncélúvá váltak, ellehetetlenítve az egységesség létrejöttét.

A nyelv kérdése kikerülhetetlen a könyvben, van azonban egy szál, ahol remekül, majdnem mindig hibátlanul alkalmazza az író, ez pedig az apa figurájának elbeszélése. Ennek kapcsán merül fel a kérdés, hogy milyen módon írható bele, fordítható bele egyetlen nyelvbe egy lényegből fakadóan többnyelvű alak. Ez a többnyelvűség azonban nem kiszabadítja az apát a nyelv börtönéből, hanem éppen hogy korlátok közé szorítja, hiszen az egynyelvű londoni interjúk „nem hagytak teret az apa képességének” (458), nem hagytak teret személyiségének. Olyan új megközelítésmód ez, amelyet a szöveg eddig csak sejtetni tudott, igazán kibontani azonban nem. Ezen a ponton talán még az idegen nyelvű betétek is értelmet nyernek, jól érzékeltetve, hogy az apa figurája pusztán egy nyelv segítségével soha nem lesz leírható, több nyelven azonban soha nem lehet teljesen érthető. Ez a szál tehát segíti a könyvben felmerülő kérdések megértését, magában foglalva a fordítás helyességének és helytelenségének problémáját is, s ezáltal teremti meg a szövegen belüli kohéziót.

Itt említhetjük meg a másik, szintén jól sikerült szálát, az apa-fiú kapcsolat elbeszélését, amely leginkább a Malajziáról való mesélés kör bontakozik ki. Az apa elbeszéli annak az utazásnak a történetét, amelyben gyerekként a narrátor is részt vett, de már nem emlékszik rá; ez az

út a fiú számára nem létezik, csak az apa nyelvében él. Ez az egyetlen alkalom – egy irodalmi pályázatra készülő írásmű –, amikor az apa mesél a fiúnak, mégsem igazi elbeszélés ez, hiszen az apa a fiú emlékeit, az ő múltját fordítja le, fordítja át, mondja el újra. A lefordíthatóság kérdése ezekben a részekben bontakozik ki igazán, minden erőfeszítés és száraz, szótárból vett idézetek nélkül, hiszen itt nemcsak a nyelvek közötti, hanem nyelven belüli és a személyek, emlékek fordíthatóságának problémája is megjelenik: „A gyerek Kölnben elfelejtette a malajziai éveket, több mint elfelejtette, Malajzia nem volt, emlékezet nélküli zóna volt, még csak nem is zóna. Az apának a malajziai utazásról szóló szavával az ország hirtelen visszatért a gyerekbe, amelyben nem volt, amelyhez nem tartozott hozzá, visszatért a malajziai gyerekbe. Ötéves múlt tért a gyerekbe, aki múlt nélkül volt” (506).

Említést érdemelnek még azok a részek is, amelyekben az apa leveleit olvashatjuk. Olyan betekintést engednek ezek egy nyelvetekben élő, nyelvekből álló alakba, amelynek során megértünk valamit abból a nagyívű próbálkozásból, amelyre ez a könyv hivatott lett volna. Ez a figura sohasem egy nyelven szólal meg, sőt egyetlen nyelven sem önmaga: „Nem tudott róla mesélni, mert az volt az egynyelvű, angol beszélgetés. [...] Nem tudott róla mesélni, és üresen jött haza a londoni interjúkról” (458). Ez a nyelvben való létezés, a nyelvvel való látás válik világossá az apa naplójából idézett töredékekben: „Mit beszéltünk? Olyan szavakat, mint: szilárd elhatározással; minden szükséges esz-közzel; paramilitáris akciók (messzemenően a mai hírek szókészlete). A gyerekek a faluban úgy álltak, mint a szavak. Egy szép nyelv szavai voltak. [...] Ki kellett nyitnom az ajtókat, kérdéseket mondani a házba” (289–290). Az apa figurája a könyv egyik csúcspontja, annak ellenére is, hogy a szövegen belül szétszórva bukkannak fel a róla szóló részek. Ez a töredezettség viszont lehetővé teszi, hogy az egyébként hosszú és gyakran nehézkes szöveg mögött egyfajta átfogó narratíva bontakozzon ki, az apa figurájának fel-felbukkanása olyan egységet teremtet így az elbeszélésben, amelynek arra nagyon is szüksége van.

Fontos megemlíteni még a könyv női alakjait. Mindegyikükhöz kapcsolható egyfajta kettősség, ezeket a szerző mégsem bontja ki igazán. A nagymama két neve, az anya többnyelvűsége, a feleség és a nagymama azonos neve mind-mind olyan motívumok, amelyek kifejtése a könyv javára váltak volna, mégis a háttérben maradtak. Az el-nem-beszéltség az a motívum, amely itt megjelenik, hiszen a feleség korai halálának leírásába mindig beleíródik a két hátrahagyott gyerek is, ezzel párhuz-

amosan azonban kiíródik belőle az elbeszélő. Ez az elbeszél(het)etlen női alak egy olyan megíratlan szál marad, amely az apa mintájára az elbeszélések egyik egységteremtőjévé válhatott volna.

A kötet egészének színvonala a jobban és kevésbé jól sikerült részek váltakozása miatt egyenetlen, a legjobban talán utolsó fejezetei sikerültek. Itt bontakozik ki leginkább az apa alakja, és itt ágyazódnak bele leginkább a szövegbe a fordításról szóló egységek is, amelyek ezúttal valóban képesek a szöveg részeivé válni; a nyelvre való rákérdezések ezekben a fejezetekben valódi értelmet nyernek, a fordítás érvényességéről szóló futamok pedig letisztultabbak. Ez a két rész azonban, hiába áll utolsóként, kevés ahhoz, hogy az egész kötet megítélését megváltoztassa.

Összességében Peter Waterhouse valóban a kérdések könyvét írta meg. A nyelvről szóló kérdések könyve ez, hiszen minden egyes szavával erre kérdez rá, ugyanakkor el is pusztítja azt. Megpróbálja szétrombolni a nyelvet, amelyet ismer, amelyen ír, olykor azt is, amelyet/amelyen nem. Ennek eredményeképpen azonban egy hosszú és olykor követhetetlen, szavakkal és szótagokkal történő többnyelvű kísérletezést kapunk, amely nagyon kevés fejezetben képezi a szöveg szerves részét vagy kerül a helyére a szövegen belül. A fordítás lehetőségességéről szóló kérdések talán még bonyolultabban jelennek meg a könyvben, hiszen nemcsak a nyelvek, de az emberek és az emberi történetek fordíthatóságának problémája is felmerül, sokszor azonban ezek az egyébként jól elválasztható problémakörök – érthetetlenül – összefolynak. Ezt a kialakuló káoszt enyhíti az apa alakja és a róla szóló cselekményszál. A figura révén sokkal érthetőbben jelenik meg a nyelv és a fordítás problémája, mint bármely más fejtegetésben. Waterhouse érdeme az is, hogy a könyvben feltett és megválaszolatlanul hagyott kérdések érvényesek, ennek ellenére azonban a megfogalmazás módja nem feltétlenül sikeres.

Ez a könyv háborúról szól ugyan, de nem arról, amelyben az apa vett részt; világról is szól, de nem arról, amelyben az apa háborúja játszódott. Ez a háború a nyelv háborúja, a szavak háborúja azzal a világgal, amelyben elfelejtjük, milyen nyelven beszélünk, milyen nyelvben élünk. Ezt a háborút azonban – úgy tűnik – ez a nyelv elvesztette.

Herta Müller

Fácán az ember, semmi több

Fordította Karácsonyi Noémi

Cartaphilus Kiadó
Budapest, 2012

Mechiat Zina

KÉPESLAPOK ROMÁNIÁBÓL NÉMETORSZÁGBA

A fácánok az út szélén keresik az élelmet, fészküket a földre rakják, kiszolgáltatottak és kicsinyesek. „Az ember erős. Erősebb, mint bármilyen állat” (10) – mondja Windisch, majd kilencven oldallal később belekiáltja az éjszakába: „Fácán az ember, semmi több” (100). Herta Müller magyarul legutóbb megjelent könyve egy romániai sváb falu lakóinak történeteit helyezi mozaikszerűen egymás mellé, s mutatja be a kiszolgáltatottságot és az ember elállatiasodását. A szikár költői nyelven megírt életképek mögött mindvégig ott motoszkál az emigrálás utáni vágy és az útlevelszerzéssel járó kálvária. Mindazonáltal a szereplők nem kívánják megérteni a diktatúrát, nem láznak ellene, elfogadják helyzetüket. Az olvasó annak a változásnak lehet szemtanúja, melyet ez az elfogadás szül.

A mű több lényeges aspektusát bevezetik a mottóul választott Ingeborg Bachmann sorok: „Két szemhéj Kelet és Nyugat, rezzenésük / villantja fel szemünk fehérjét. / Nem látszanak a pupillák.” A Németországba vágó romániai svábok Kelet és Nyugat közöttisége mutatkozik meg a versrészletben, s kifejezi azt a köztes állapotot, melyet a kötet is illusztrál. A két világ egymáshoz tartozása pillantható meg a szemparban, s ennek a két világnak a részei a megjelenített alakok. „Többre tartom – folytatta a szücs – a legrosszabb sváb asszonyt az ottani leg-

jobb németnél” (51). „Eleinte csodálkoztak a románok, hogy Hitler után élő némettel találkoznak. – Még mindig vannak élő németek – mondta az igazgató titkárnője –, még mindig vannak németek. Ráadásul itt, Romániában” (54). Az idézetekből is kiválik a szereplők sehova nem tartozása. Az emigrálásra mindenki vágyik a jobb, szabadabb élet reményében, azonban a „kinti” eszmékkel és étellel való azonosulás nem következik be.

A kiszolgáltatottság egyik vetülete a mindig idegen kultúrának való alávettség is, mely finoman mutatkozik meg a mottóban. A Bachmann-versrészlet azonban nem csupán ebben a tekintetben beszédes. A felvillanás mozzanata ráilleszthető a Müller-könyv szerveződésére, ahol szintén csupán képek tűnnek fel, pillanatokra. Fel kell figyelniük a mottó záró sorára is, mivel az elrejtett pupillák jelzik az elidegenedést: a szereplők nem tudnak olvasni egymásban, nem látják az árulkodó pupillát, összehúzódnak vagy tágulnak, s kommunikálni sem képesek egymással. Értelmezhetjük továbbá az elbeszélői pozíció illusztrálásaként is ezt a sort. A narrátor nem mond értékítéletet, nem adja ki magát, s az olvasónak pont annyi információt és hangulatelemet csepegtet, hogy az megérezhesse a bizarr világ atmoszféráját.

A várakozás (az útlevelre) szükségszerűen megváltoztatja az időhöz való viszonyt. Az események ismétlődése, a pusztulás folytonos érzékelése más értelmet nyer az új élet lehetőségének viszonylatában. „Mióta kivándorolni készül, a faluban mindenhol a véget látja. És azt, hogy akik maradnak, azoknak megáll az idő” (7). A főhős ebben a kimerevedett időben szemléli és leltározza az eseményeket; ez a számbavétel irányítja Windisch nézőpontját, s szervezi a kötetet. „A szemem hazudik – mondja az éjjeliőr –, a vádlója sohasem hazudik. Figyeld meg, hogy jár a lányod. Ha járás közben a cipőjét vé alakban rakja – nyitja szét a lábfejét az éjjeliőr –, akkor megtörtént a dolog” (12). E mondatok után lányának csak a vádlójára tud nézni, s amint megjelenik Amélie, az ártatlanság fokozatos elvesztésének problematikája is bekerül az értelmezési horizontba. Ezen kívül több motívum is hasonló szervezőerővé válik. Ezek különböző mondatokra vagy jelenségekre érkező asszociációkként rögzülnek, és megváltoztatják a világhoz való viszonyt, a szembenézést a jelennel. Ezek az asszociációk sokszor a múltból felbugyogó jelenetek, ezáltal a fenti kimerevedett idő is tágul, megmozdul. A múlt terheinek viselése, s azok jelent megváltoztató ereje expliciten is problematizálódik az idézett szövegben: „Olyan a fejem, mint egy óramű. [...] – Egyszer felhúszom, és elpattan a rugója – kiáltja Windisch” (7).

A leltározás oka a reménybeli kivándorlás, ami nagyobb hangsúlyt helyez az eddigi kilátástalanságra, s lehetőséget ad a közösség állatias létének bemutatására.

A változás tetten érhető a főhős lányának felnövésében is. A háború utáni, diktatórikus világban a női test valutává lesz, így a fiatal Amelie szexualitása ad lehetőséget az útlevél megszerzésére. A fiatal lány története mellett megismerjük édesanyja múltját is, aki a II. világháborúban hasonló túlélési stratégiára kényszerült: élelemért újabb és újabb férfiakkal adta oda magát. Windisch szembesül vele, hogy lányának sem juthat más sors, azonban a lány szüzességének elvesztését mégis erkölcsi mulasztásnak véli, annak ellenére, hogy ő is élvezte ennek gyümölcsét. A kötetben végigvonuló útlevél-problematika mindvégig a lány szexualitásának kontextusában kerül elő. A nemiség problematizálása azonban nem merül ki a test áruba bocsátásának ábrázolásában.

A tű és a Két sír között című szövegekben a halál mellé helyezve találkozunk a szexualitással, nem csupán tematikailag, de poétikailag is. E tekintetben az előbbi szöveg az érdekesebb. Ebben egy még élő asszony koporsója mellett látunk egy aktust, a férfi halott édesanyjának fotója alatt. A szöveg csupán testrészeket mutat kimért líraisággal („Az asszony behajlítja térdét és megemeli a combját. Lágy tészta a hasa. Lába fehér ablakkeret a lepedőn.” [15]), s az egyetlen arc, melyet a szövegben látunk, egy halott arca: „Az ágy fölött fekete keretes kép lóg. Az asztalos édesanyjának a kendője hozzáér a férje kalapjához. Az üveg foltos. A folt az édesanyja állára esik. Nevetve néz le a képről. Úgy nevet, mint aki nemrég még élt. Egy évvel ezelőttről. Átnevet a fal túlsó oldalán, bele a szomszéd szobába” (15). Az, hogy az egyetlen arc egy halotté, s hogy a szexualitás csupán szükséglet szintjén, lélek nélkül ábrázolódik, szintén illusztrálja a kiüresedett és embertelen világot. Emellett egy különösen szerencsés poétikai megoldással találkozhatunk ebben a szövegben. A szöveg nyitó képében Windischt látjuk, amint egy ablakon betekintve nézi a szobát, az asztalost és a feleségét. „A cserépkályha mellett koporsófedél támaszkodik a falnak. Az öreg Kroner néni halálra vár. Ott kanyarog a neve a koporsófedélen.” Néhány sorral később a párt látjuk, s a pizsamán ugyanazt a kanyargást, amit a koporsófedélen: „A hálóing felcsúszik. A csíkok összetekerednek” (17). E példa illusztrálja, hogy a patikamérlegben kimért szavak nem csupán líraiak, de az egyes nyelvi megfogalmazások ismétlésével egymástól elkülönülő szférák kapcsolódnak össze, melyek az ábrázolt tematika tartópilléreivé válnak.

A halál szükségszerűen áthatja a kietlen világot, s nem csupán a szexualitás szférájába gyűrűzik be. A borítón látható bagoly testesíti meg az elmúlást mint kiszámíthatatlan hatalmat: „Nem bír meghalni – mondja –, míg a bagoly le nem száll a háztetőre” (13). A már említett kiszolgáltatottság nem csupán politikai szinten vetődik fel, de a természet törvényeinek való alávetettség formájában is. Ennek az egyik megjelenítése a bagoly, mivel csupán az kap lehetőséget a halálra, akinek a házára rászáll. Hiába válik szükségszerűvé a halál, csupán akkor következik be, ha a véletlen is besegít. *A Febér dália* című szöveg mutatja be azt a szenvedést, hogy a szereplők még meghalni sem tudnak akkor, amikor eljött az ideje. Várható módon ezt is metaforizációval ábrázolja a szerző: „Akkora virága lett, amekkora egy dáliának nem lehetett. És idén a szél se fúj, nem hullottak le a szirmai. Már rég kilehelte a lelkét, mégsem tudott elhervadni. – Ez elviselhetetlen – mondta az asztalos –, ezt senki sem lenne képes elviselni” (17). Később pedig: „Valami szétfeszíti a koponyámat. Égeti a beleimet. Ez a nyár az előző éveim tüzét hánnya rám. Csak a dinnye hűsít” (17). A kötet ügyes szerkesztéséről ad tanúbizonyságot, hogy az e sorok után következő szövegben a bagollyal találkozunk, mintha a halál kérdése szövegről szövegre szállna.

Fontos részét képezi a kötetnek az emberek közötti kommunikáció ábrázolása. Az elvásott kapcsolatokat illusztrálja a könyv redukált nyelve és a párbeszéd ritkasága. Az emberek gyakorta gesztusokkal, tárgyakkal fejezik ki érzelmeiket – ahogyan a szöveg is tárgyakra vetíti ki nem egyszer az alakok belső világát vagy a fontosabb témákat a fent jelzett módon. A klasszikus értelemben vett beszélgetésre nem láthatunk példát a kötetben; erre leginkább a főhős és az éjjeliőr közti apró párbeszédfoszlányok hasonlítanak. Ezeknél a szövegrészeknél beszélhetünk olyan mozzanatokról, melyek során az egyik szereplő mondati előreviszik a másik gondolatait, a visszacsatolás azonban elmarad. Mindazonáltal jelen viszonylatok között már az is előrelépésnek mondható, hogy egyáltalán megfogalmazódnak gondolatok, eljutnak a kimondásig, s nem feltétlenül merülnek ki félszavas tömondatokban. Az alakok egymástól való elválasztottságát legillusztrisabban a következő sorok fejezik ki: „Olyan távol, mint a mindenség vége, mint a saját végpontja, olyan volt a felesége lélegzete. Olyan távol volt tőle minden éjjel az alvó felesége, hogy még álmában sem találhatott rá” (21).

A többször is említett Herta Müller-i nyelv jelentősen épít a különböző érzékszervekkel való ábrázolásra. Mivel a kommunikáció ritkán jön létre, s ha igen, akkor sem elsősorban nyelvi szinten, a szagok,

a látványok és az érintések kiemelt helyzetbe kerülnek. A szereplők érzékelését a fentiek jobban befolyásolják, mint a gondolati szféra, ezért a narrátor nyelve is ezekre a tapasztalatokra épít. Az érzékekkel dúsírtott, testközpontú szikár nyelv így különösen líraivá, helyenként intim-mé is válik: „Hét nap alatt kiégett az ég. Elvándorolt a falu szélére. Belenézett a völgyben a folyóba. Eloltotta a szomját, ismét esett. [...] Windisch kinézett az ablakon. Összegyűlt a nyál a szájában. Torkát a hányás boga szorította” (31); „Olyan forróság volt, hogy a nap alig találta meg a saját végét” (39); „Eltemette a köhögést” (40).

Herta Müller könyve nem szórakoztató, nem alkalmas kikapcsolódásra. Az alig 130 oldalas könyv több időt igényel, mint néhány délután. Hatásos, de nem hatásvadász; legnagyobb erénye, hogy a társadalmi problematika csupán keret, s egyetemes kérdések konstellációjában tűnik fel. A könyv inkább szól élethezésről és emberi kapcsolatokról, mint diktatúráról és politikáról. Milyen viszonyba kerül az ember saját testével, hogyan nézhetünk szembe az elvárt, de nem teljesíthető morállal, hogyan lehet két világ közt, sehol sem élni, hogyan lehet sokrétű a halál, és hogyan lehet megélni ezt a sokrétűséget? Ezeket, és még sok más kérdést villant fel a *Fácán az ember, semmi több*; válaszokat nem keres, csupán a súlyukat érzékelteti azzal, hogy szélsőséges közegbe helyezi őket. És még súlyosabbá válnak attól, hogy akár meg is történhetnek.

Ljudmila Ulickaja

A mi Urunk népe

Fordította Goretity József

Magvető Kiadó
Budapest, 2012

Gorove Eszter

MINDENRŐL ÉS SEMMIRŐL

Ljudmila Ulickaja növekvő népszerűsége az utóbbi években mind szembeutónóbbé vált. Idehaza megjelent tucatnyi könyve – 2003 óta évente jelenik meg kötete a Magvető Kiadó gondozásában – és látogatásai ezt egyaránt érzékelhetővé tették azok számára is, akik nem olvasták az orosz író műveit. Magyarországon legfrissebben megjelent kötete, *A mi Urunk népe* azonban műfajilag eltér az utóbbi évek Ulickaja-természtől, hiszen nem regénnyel, hanem egy novellagyűjteménnyel állunk szemben.

A kötet értelmezhető novellafüzérként is, mivel a szövegeket összekapcsolja a minduntalan feltűnő Zsenya alakja. Zsenya szerepét a kötet előszavában maga az író is hangsúlyozza, tudatosítja jelenlétét, mintegy tanúként hivatkozva rá, aki a szerző helyében jelenik meg. Az „előszó” – mely valójában nem viseli az előszó címet, és az olvasót sem szólítja meg, ekképpen zavarbaejtő módon lebeg a szövegek előtt – beszámol az én széteséséről, a szerző felszámolásáról, aki legfeljebb a történetek szereplőiben érhető tetten, valamint Zsenya alakjában: „Éppen neki, Zsenyának, a szerző képviselőjének és küldöttjének köszönhetően igyekszik a szerző kiiktatni saját rég megmerevedett nézőpontját, elkoptatott ítéleteit és véleményét” (5). Kérdéses, hogy szűkség van-e ilyen jellegű iránymutatásra a kötet olvasását megelőzően, ahogyan az is, mennyiben járul hozzá ez az írói megnyilatkozás a szö-

vegek értelmezéséhez és minőségéhez. A szerző ezen erőszakosan tudatosított visszavonulása nehezen értelmezhető, és funkcióját tekintve sem válik egyértelművé, főként hogy a hangnemében inkább ajánlás-hoz hasonlatos megnyilatkozás korántsem teszi szimpatikussá az író nő pozícióját. Az olvasáshoz receptet kapunk, Ulickaja nem hagy nyitva semmilyen kérdést, mert Zsenya alakján túl – akinek szerepe jóval izgalmasabb lehetne, ha az olvasó maga dönthetné el, miért központi figura, és miért jelentős többszörös visszatérése – az is egyértelművé válik, hogy a világ „ostoba”, „titokzatos”, „hazug” és „gyönyörű”, és hogy a novellák „kicsinyke embereinek” történetei ezen közhelyek mentén rendeződnek majd el.

Ulickaját szokás úgy emlegetni, mint nagy mesélőkedvvel rendelkező írónőt; nem tesz másként a fülszöveg sem, amely szerint a szerző „csak mesél és mesél a végtelenségig, megunhatatlanul.” Receptijában mint a történetmesélés rehabilitálójának nagymestere jelenik meg, aki női sorsokról, hétköznapiokról és csodákról egyaránt hitelesen szól. *A mi Urunk népe* novelláiban nagyon is hétköznapi történetek elmesélésére vállalkozik, amelyek nem mentesek sem az emberi gyarlóságtól, sem a nagylelkűségtől, sem a véletlenektől, sem a szerencsétlenségektől, miközben Ulickaja, ahogy a fülszöveg is sulykolja, „különösen érzékeny a csodákra, a kivételes eseményekre, ám ezeket is [...] úgy tárja elé, mintha a világ legtermészetesebb dolgairól beszélne”. Ám miután a szövegek olvasásába belekezdünk, hamar fény derül arra, hogy e hangzatos frázisok megvalósulásánál aligha történik több.

A mi Urunk népének szövegei, a címből is adódóan, többféle élettörténetet kívánnak szerteágazóan és sokféleképpen bemutatni, úgy, hogy nem mozdulnak ki a mindennapiság kereteiből. Megcsalt férj, beteg kisgyerek, öngyilkos vagy éppen zsarnoki anya, iszákos apa, hamar felnövő gyerekek, szeszélyes kedélyű állatok, hajléktalanok. Mindez közel van, megfogható, nem kell még csak a Szovjetunió vagy Oroszország jellegzetes közegét sem ismerni ahhoz, hogy ezt megértsük. Azonban hiába látszik a szándék, hogy életutak sokféleségének bemutatására törekszik a szerző, néhány novella elolvasása után sok meglepetés már nem érheti az olvasót. Alapvetően egyazon közhelyes felismerés ismétlése zajlik, megerősítve az előszóban elhangzottakat, s minden egyes szöveg után beláthatjuk: a világ ostoba, titokzatos, hazug és gyönyörű. Nyitott problémák, elvarratlan szálak nem jellemzőek, a szövegek leírni, beszámolni akarnak, egy-egy tapasztalatról meggyőzni, fordulatoktól mentesen, előre megjósolhatóan. Az a történetmesélés, amely legutóbb

megjelent regényében, az *Imágó*ban működőképesnek bizonyul, ezúttal korántsem olyan meggyőző. A novellák, úgy tűnik, hogy rövidségük-ből fakadóan nem biztosítanak elég teret a szerzőnek, hogy szereplőit kellően közel hozza, hogy sorsuk valójában megszólítsa az olvasót. Valami hiányzik e szövegekből, néhol a felületesség és az üresség érzetével hagyjuk magukra a novellák szereplőit. Miért maradnak távol az alakok, s miért érzékelhető úgy, hogy a szövegek befogadása gátakba ütközik?

Ulickaja sokat méltatott mesélőkedvével lineárisan felépülő történeteket ír, amelyeknek van eleje, közepe, vége; néhány oldalban életutakat ölel fel. Ez a szemlélet pedig szétfeszíti a novellaírás kereteit. Ulickajának ugyanis igénye van arra, hogy egész emberi életet meséljen el átfogó módon, születéstől a halálig, sok esetben azonban ez kárára válik a szövegeknek: nem kirajzolódó életutakat és személyes sorsokat, csupán történettömböket olvasunk. Hogyan is lehetne két nővér tragikus életét – akik, kiszolgáltatva az anyai zsarnokságnak, le kellett hogy mondjanak saját álmaikról – novellaterjedelemben úgy ábrázolni, hogy az ne legyen elnagyolt, tényeket soroló, és ezáltal sematikus és néhol semmitmondó? (*Sokáig éltek...*) Sikerültebbek azok a szövegek, amelyek egy-egy időpillanatot, vagy kérdést, motívumot ragadnak ki. Egy kis pudli megmenekülése a háború elől például sokkal izgalmasabb problémát vázol föl. Hiszen a kutya életben maradása, majd később tisztességes temetése szemben áll azzal, hogy a fronton szolgáló gazdájának sírhelyét senki sem ismeri: a háború felforgatja a megszokott rendet (*A dezertőr*).

Azonban nem csak a novella kereteit feszegető történetelmek jelentenek a kötetben problémát. A „mindennapok csodáinak” feltárása és leírása néhol olyan erőltetett módon megy végbe, hogy e kivételes pillanatok felszámolódnak az elbeszélések direkt párhuzamai és tanulságai következtében. *A számár útja* című szövegben minden egyes motívum adott, hogy Zsenyának karácsonyi hangulata legyen: egy kislány karácsonyi dalokat zongorázik, egy édesanya ölében magatehetetlenül fekvő beteg kisgyermek, aki hároméves koráig nem szólalt meg, kimondja első szavát, a bányát. Az elveszettnek hitt, beteg bányát előzőleg a pásztor találta meg, s hozta be a házba, hogy antibiotikumot kérjen. A Jézus-párhuzam végig jelen van, s Zsenya végül ki is mondja a kötet egyik tételmondatát: „Ilyen csak a mesében történik – mondhattam volna. De tudom, hogy ilyen a mesékben nem történik – csakis az életben” (21).

A mindent egyértelműsítő, mindenféle utalásrendszert megbontó szerzői eljárásmodok mellett érdemes felfigyelni arra a stilisztikailag vitatható eljárásra, amely a három pont sokszoros használatával jár. Cím-ben, szövegben, szöveg végén. Mintha minden megoldható lenne néhány sokat sejtető írásjellel, amelyek mögött vagy némi összekacintás, sugalmazás áll, vagy funkciótlanul, üresen tátongva egy egyszerű pont helyét bitorolják: „Ami pedig Kupeliszttal illeti, a lánynak tökéletesen mindegy volt...” (53); „Mellesleg megjegyzem, hogy ez a bizonyos Vetocska hamarosan otthagya az állatorvosi iskolát, és jelentkezett a bölcsészkarra...” (203); „Ez pedig itt, a Másáé egy másik, különleges eset...” (230)

Ezen olvasást megakasztó jelenségekhez néhol a fordítás is hozzájárul, noha az oroszul nem tudó olvasónak természetesen nem az a dolga, hogy az eredeti szöveghez képest kérje számon a magyart. Az azonban szembeűnő, ha a magyar szöveg nem gördülékeny. Az oda nem illő elemek nehezen hagyják a szöveg tartalmát érvényesülni, a nyelv valóban akadály lesz, s felmerül a kérdés, hogy Ulickaja vagy a fordító, Goretity József nyelvhasználata okozza-e ezt a tapasztalatot? Az olyan szóválasztások, mint a már sokat említett előszóban a „tropikus növények”, „beüt a krach”, „gigászi” egymás után rendezve, vagy bizonyos szintagmák egymáshoz közel eső ismétlése, mint „Lemostuk magunkról az út porát.” (14. oldal alja), „Miután lemostuk az út porát,” (15. oldal első bekezdés), zavart keltenek, s a szöveg irodalmi értékét rontják.

A kötet utolsó ciklusa, *Az őrangyal* némi meglepetést és fordulatot hoz a többé-kevésbé egymást ismétlő korábbi ciklusokhoz képest (*A mi Urunk népe; A vér titka; Sokáig éltek...*). Ezen utolsó ciklus ugyanis még akkor is – vagy éppen ezért – sikerültebb novellákat tartalmaz, ha a nézőpont meg is változik, ha az elbeszélői hang egyes szám első személyben önmagáról, saját élményeiről számol be. Úgy látszik, itt már szó sincs Zsenyáról, egy író szavait olvashatjuk, aki hol az unokájának hoz haza külföldről egy lufit (*A dalmata*), hol éppen kimonót vásárol (*A kimonó*), hol felolvasni megy egy könyvesboltba (*Marhaláb*). Ezek a novellák apró szeletek egy életből, és nem is akarnak többek lenni ennél; noha a fő tételtől ez a ciklus sem szakad el, a tanulságok mintha visszafogottabban jelennének meg, és ez határozottan jót tesz a szövegeknek.

A mi Urunk népe novelláit olvasva azonban többnyire nem kérdezzünk, nem állunk meg, hogy továbbgondoljunk egy problémát, a szövegek súlytalanul eltűnnek, ürességet hagynak maguk mögött. Ljudmila

Ulickaja mondani akar valamit: valami örök igazságot, valamit, ami kinyitja a szemünket, hogy másként szemléljük a világot, hogy magunkra ismerjük a botladozó és gyarló emberek történeteiben. Ám ehhez csupán a történetmondás kevés.

Vaszilij Grosszmann

Élet és sors

Fordította Soproni András

Európa Könyvkiadó
Budapest, 2012

Koncz Tamás

AZ EMBER SORSA

Komoly kihívás Vaszilij Grosszmann (1905–1964) *Élet és sors* című könyvét olvasni, és nem csak terjedelme miatt: a több mint ezer oldalas csatlád- és történelmi regény az 1942-es sztálingrádi csata, távolabbról nézve pedig minden emberi harc krónikája, hatalmas tapasztalati és érzelmi távlatokat átfogó mű, amit joggal emlegetnek a 20. század *Háború és béke*-jeként. A grandiózus, mégis csapongó történetvezetésű kötetben Grosszmann folyton váltakozó narrátori pozícióból látatja az eseményeket. Tolsztojhoz hasonlóan ő is omnipotens író, aki hőseinek minden gondolatát közvetíti és kontextusba helyezi; regényében szó szerint tömegeket kelt életre (csak a 150. nevesített szereplő lajstroma eléri a nyolc oldalt), ugyanakkor érezhető, hogy a kidolgozott karaktereket és a csak pár mondat, jelenet erejéig feltűnő mellékszereplőket egyformán fontosnak tartja, mivel azok közösen képezik és alakítják a történet szövetét.

A Grosszmann által életre keltett alakok a korabeli orosz társadalom teljességét képviselik: parasztok, tábornokok, politikai tisztségviselők és értelmiségiek, akiknek sorsát vérségi, bajtársi kapocs vagy csak egy pillanatnyi találkozás köti össze, személyes idejüknek pedig a háború és a sztálinizmus ad közös keretet. Hogy ez a keret milyen – borzalmas, megszokható vagy éppen a felemelkedés lehetőségét rejt –, az mindig perspektíva kérdése, Vaszilij Grosszmann pedig életszerűen idézi meg a személyenként is változó nézőpontokat, empátiával mutatva be az elvhű, családját féltő káder vagy a bebörtönzött ellenzéki gondolkodásmódját, napjait. Hogy mindezt hitelesen tegye, abban rendkívüli tudásanyaga segíti – a szerző haditudósítói szerepét vett részt a sztálingrádi ütközetben –, és alapvetése, hogy a közöset, az emberit keresse minden életútban, amit az elvek és hazugságok választottak szét, állítottak szembe egymással. Grosszmann tudta, csupán az események és sorsok együttlátása értelmezheti azt, amit ember az ember ellen elkövetett, csak ebből születhet együttérzés, majd megbocsátás is.

Persze ez a tudás sem volt a kezdetektől adott. Az ukrain zsidó családból, Berdicsevből származó Grosszmann svájci diákévei után már otthon élte át az 1917-es orosz forradalmat és a polgárháborút, majd a szovjet hatalomátvételt. Bár 1929-ben vegyész-mérnök-ként a Don-medence bányáiban kezdte pályáját, egy téves orvosi diagnózist felhasználva 1933-ban Moszkvába költözött, majd kizárólag irodalommal, illetve újságírással foglalkozott – tehetségét jól mutatta, hogy első ön-életrajzi ihletésű írása, a *Bergyicev városában* felkeltette Bulgakov, Babel és Gorkij figyelmét. Vaszilij Grosszmann ekkor még hithű kommunista volt, második kötetével, a forradalom kezdeteit megidéző, szocialista realista *Sztyepan Kolcsuginnal* pedig komoly népszerűsége tett szert a felsővezetők körében: a regényt még Sztálin-díjra is jelölték, de állítólag maga a Gazda húzta ki az általa megbízhatatlannak vélt író nevét az esélyesek listájáról.

Grosszmann mindenesetre még önként, lelkesülten jelentkezett a sztálingrádi ütközetben való részvételle. Katonatársaival együtt bejárta a sztálingrádi és volvográdi frontot, német aknazáporban kelt át a Volgán, látta az úgynevezett „patkányháborút” is, amikor a Vöröshadsereg alakulatai házról házra, pincéről pincére járva számolták fel az elszigetelt SS-hadállásokat. A történelemkönyvekben ma már csak lábjegyzetben szereplő csatákat Grosszmann egységben élte meg: prózájában a háború mint százvezek testéből, akaratóból és félelméből kovácsolt gépezet emelkedik fel, üzemanyaga pedig az emberi szenvedés.

Az élet ekkor annyira olcsónak tűnt, hogy elvesztése nemcsak a tisztikart, de az első sorban küzdő vöröskatonákat sem riasztotta különösebben; döbbenetes az a szerző által lejegyzett – vélhetőleg megtörtént esetet bemutató – anekdota is, amely szerint egy katonatiszt ragaszkodott ahhoz, hogy minden reggel friss tejet igyon, és a tűzvonalból kiskatonákat küldetett utánpótlásért. Ha a küldöncöt futás közben kilőtték, másnap már új közlegény szállította a tejet – s ennek ellenére a katonák jólelkű és emberséges vezetőnek tartották parancsnokukat. Az *Élet és sors*ban megszólaló tüzérek, mesterlövészek sokszor egymaguk 80–100 németet öltek meg, s minderről olyan természetességgel mesélnek, mintha a várható terméstről lenne szó, de így fogadták volna a saját halálukat is. Grosszmann érzéketlenül mutatja be a jelentéktelennek tűnő mozzanatokot, s a lövészárkokban töltött mindennapoknak – a bakák töltényhüvelyből fabrikálnak pipaszípkát, híradós lányokról ábrándoznak, megerősítik fedezéküket – tökéletes kontrasztot ad a rommá lőtt Sztálingrád némasága. Szorgalmukban a háború örülete rejlik: tengernyi törekvés, vágy és aggodalom örvénye, amelynek elrendelt célja, hogy egy másik emberben ugyanez a kavalkád kihunyjon.

Vaszilij Grosszmann tanúja volt annak, ahogyan két totalitárius rendszer összeméri erejét, idővel azonban már nem különbözőségük, hanem hasonlóságuk tűnt fel számára: eszméik és eszköztáruk azonosága, érzéketlenségük az egyéni sors és szenvedés irányában – hogy bár a nép és nemzet elsőbbségét hirdetik, annak erejét szívják el fennmaradásukhoz. „Az emberi társulásokat, a társulások értelmét egyetlen fő cél határozza meg: kiharcolni az embereknek a jogot, hogy különbözőek, sajátosak legyenek, hogy a maguk módján, egyénileg [...] éljenek a világon. Az embereknek ahhoz, hogy kiharcolják vagy megvédhessék [...] ezt a jogot, egyesülniük kell. És ekkor megszületik egy rettentés, félelmetes erejű előítélet, mely szerint ez az egyesülés a faj, Isten, a párt, az állam nevében nem eszköz, hanem az élet értelme” (263) – mutat rá a célját veszített közösségi lét paradoxonára Grosszmann.

A németek brutalitása és a szovjet vezérkar „élőanyaggal” szembeni közönye az író szemében egybemosódott – sőt az utóbbit jobban fájtalta, hiszen a tisztiek saját honfitársaikat sanyargatták. Nézeteinek fokozatos változásához hozzájárult a frontvonal mögött élők nyomora is: a Sztálin parancsára kiéheztetett vidék, a német haláltáborok tükörképeként üzemelő orosz lágerek, a nép nevében, de ellene elkövetett megannyi büntetés. Mindez – és az ukrain zsidóság tömeges kiirtása, Grosszmann édesanyjának halála – együtt vezetett el 1950–1960 között

az *Élet és sors* megszületéséhez. A grandiózus regény már nem szocialista, csak realista, a politikai elvek fölül pedig az ember szeretetét helyezi, a sztálinizmus működési mechanizmusáról, az államvédelmi bizottság „áldozatos” munkájáról adott pontos leírása azonban még a hruscsovi Szovjetunióban is tabunak számított. A szerző ezzel szemmel láthatóan nem volt tisztában, s mint Gy. Horváth László is megjegyezte (*Vaszilij Grosszmannról*, Nagyvilág 2001/6.), legalább olyan naivitással mutatta be a párt előtt kötetét, mint annak idején Bulgakov a *Mester és Margaritát*. Szuszlov, a párt központi bizottságának főideológusa azonnal kimondta az ítéletet: „Grosszman elvtárs, talán majd kétszáz év múlva megjelenhet a könyve”, a KGB pedig az eljárási rendre jellemző abszurditással 1961-ben szó szerint letartóztatta a kötetet, lefoglalva annak minden kéziratpéldányát, a szerző írógépét, s a benne lévő szalagot is. Az *Élet és sors* ennek ellenére elkerülte a teljes megsemmisülést, és mikrofilmen, szamizdat formájában eljutott Nyugatra, 1989-ben pedig már hazájában is kiadták – ezért furcsa, hogy magyar fordítása csak 23 évvel a rendszerváltás után jelent meg.

Grosszmann nemcsak a háború krónikásaként, de az örökérvényűnek tűnő tájleírásokban, a lélek apró rezdüléseinek visszaadásában is remekelt. Monumentális és törékeny, felvillanó képei egymást magyarázzák, erősítik – a regényt az összetartozás láthatatlan szövege fogja egybe, s az *Élet és sors* ettől nem csupán történelmi tabló, hanem az események élő, hullámozó láncolata, amiben könnyű elveszni.

Bár a kötet fősodrát a háborúban szétszóródó Saposnyikov család története jelenti, hozzájuk annyian kötődnek, hogy ember legyen a talpán, aki a szereplők közötti viszonyokat követni is tudja – ráadásul történetük mindegyre megszakad, hogy aztán váratlanul visszatérve újabb és újabb szálakkal gazdagodjon. Épp ezért talán célszerűbb, ha a könyvet folyamatában, hangulatképek sorozataként olvassuk, így is hatni fog. Elképesztő erejű például a berdicsevi zsidók utolsó útjának leírása – a németek által elfoglalt ukrán kisvárosban egyetlen nap leforgása alatt 12 ezer embert végeztek ki –, és hogy a deportáltakat zenekar fogadta a haláltáborban. Az *Élet és sors* legfontosabb pillanatai ikonként fénylenek fel: a vénkisasszony doktornő, Szofja a gázkamrában fiának fogad egy árva gyereket, és életének utolsó pillanatában anya lesz, szep-lőtelenül. Az éhhalál szélén álló hadifoglyot egy falusi néne fogadja be, fűroszti meg – ő pedig, a halálból visszaragadott, gyerekként sival-kodik újra. A sarokba szorított, más torkához kést szorító, lőtetetmet zabáló, rettegő, aljas élet egy pillanatra feleszmél, hogy ő nem csak élet:

ember, és ha úgy dönt, a legszörnyűbb körülmények között is ember maradhat, mert van választása.

Ezekért a pillanatokért érdemes olvasni az *Élet és sorsot*, s ezek miatt megbocsátható, ha Grosszmann szabadságról, diktatúráról folytatott eszmefuttatásai olykor szenvedélyességükben is didaktikussá válnak, vagy ha egy-két félmondata szerencsétlenül hat („Kátyának nagy szája és vértelen ajka volt”; „a marhavagonból kiszállt tömeg tömör tömegében volt valami megszokott”). Az eredeti szövegben talán nem pont így szerepelt, de a pillanatnyi gyengeség sem róható a fordító szemére: Soproni András kiváló munkát végzett, és bár rendkívüli szövegmennyiséget kellett feldolgoznia, átírata gördülékeny, élő, helyenként anyagszerű és ihletett egyidejűleg. Hasznos olvasmány Hetényi Zsuzsa utószava is: kontextusba helyezi a regényt, amitől olvasása után egész fejezetek nyerne új értelmet – s közben megismerhetjük Vaszilij Grosszmann, az író életét és sorsát is.

2013. január–február

Bibliográfiánk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2011–2012. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent kötetekben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el. Ezúton is köszönjük a Petőfi Irodalmi Múzeumnak az adatgyűjtésben nyújtott segítségét.

A feldolgozott folyóiratszámok

2000, 2013. 1., 2.
 Alföld, 2013. 1., 2.
 Bárka, 2013. 1.
 Élet és Irodalom, 2013. január 4.,
 január 11., január 18., január 25.,
 február 1., február 8., február 15.,
 február 22.
 Ezredvég, 2013. 1.
 Forrás, 2013. 1., 2.
 Helikon (Kolozsvár), 2013. január 10.,
 január 25., február 10., február 25.
 Híd, 2013. 1., 2.
 Hitel, 2013. 1., 2.
 Holmi, 2013. 1., 2.
 Irodalmi Jelen, 2013. 1., 2.
 Irodalmi Szemle, 2013. 1., 2.

Jelenkor, 2013. 1., 2.
 Kalligram, 2013. 1., 2.
 Kortárs, 2013. 1., 2.
 Korunk, 2013. 1., (2.)
 Liget, 2013. 1., 2.
 Magyar Napló, 2013. 1., 2.
 Mozdó Világ, 2013. 1., 2.
 Műhely, 2013. 1.
 Műút, 2013. 1.
 Napút, 2013. 1., 2.
 Palócföld, 2013. 1.
 PoLiSz, 2013. 1.
 Székelyföld, 2013. 1., 2.
 Tekintet, 2013. 1.
 Tiszatáj, 2013. 1., 2.
 Új Forrás, 2013. 1., 2.
 Várad, 2013. 1., (2.)
 Vigilia, 2013. 1., 2.

Vers

1. ACSAI Roland: *Az emlékezet magháza*. = Irodalmi Jelen, 1/32. p.
2. ÁDÁM Tamás: *Alig-meleg*. = Napút, 2/20. p.
3. ÁFRA János: *Síratófal*. = Alföld, 2/23. p.
4. ÁGAI Ágnes: *Búvárruhában*. = Ezredvég, 1/33. p.
5. ÁGH István: *Olvasónapló*. = Magyar Napló, 1/3. p.
6. ALBERT Éva Beáta: *Ábécésdi*. = Helikon, január 10. 8. p.
7. ALBERT Éva Beáta: *Adalékok újraértelmezésekhez*. = Helikon, január 10. 8. p.
8. ALBERT Éva Beáta: *Dió variáció*. = Helikon, január 10. 8. p.
9. ALBERT Éva Beáta: *KÉPességeinkről is...* = Helikon, január 10. 8. p.
10. ALBERT Éva Beáta: *Metszéspontokban*. = Helikon, január 10. 8. p.
11. ALBERT Éva Beáta: *Ökológiai tévkövetkeztetés avagy főző pátbosz*. = Helikon, január 10. 8. p.
12. ANTALFFY Yvette: [Cím nélkül]. = Napút, 2/56. p.
13. ANTALOVICS Péter: *Árnyékbus*. = Híd, 1/8. p.
14. ANTALOVICS Péter: *Dilemma*. = Híd, 1/9. p.
15. ANTALOVICS Péter: *Valami több*. = Híd, 1/9. p.
16. ÁSVÁNYI Tibor: [Cím nélkül]. = Napút, 2/56. p.
17. BABICZKY Tibor: *A tengerész*. = Holmi, 1/42. p.
18. BABOS Abigél: [Cím nélkül]. = Napút, 2/68. p.
19. BÁGER Gusztáv: *Bárbová tekintesz*. = Tiszatáj, 1/26. p.
20. BÁGER Gusztáv: *Bevezető az összhangzattanhoz*. = Magyar Napló, 2/9. p.
21. BÁGER Gusztáv: *Kagyló*. = Magyar Napló, 2/9. p.
22. BÁGER Gusztáv: *Képzőművészeti táj*. = Tiszatáj, 1/27. p.
23. BÁGER Gusztáv: *Mátrix*. = Tiszatáj, 1/27–28. p.
24. BAJTAI András: *Ritusok*. = Híd, 2/40. p.
25. BAKONYI Péter: *Egy nyári estén*. = Napút, 2/18–19. p.
26. BALASKÓ Ákos: *Gólyavár*. = Holmi, 1/51. p.
27. BALASKÓ Ákos: *Kristályváza*. = Mozdó Világ, 2/79. p.
28. BALASKÓ Ákos: *Nem akar a földön*. = Mozdó Világ, 2/79–80. p.
29. BALASKÓ Ákos: *Performansz*. = Mozdó Világ, 2/80. p.
30. BALASKÓ Ákos: *Rootkid*. = Mozdó Világ, 2/78–79. p.
31. BALASKÓ Ákos: *Utóbatás*. = Holmi, 1/51–52. p.
32. BALÁZS Csilla Kinga: *Modern népmese*. = Napút, 2/56. p.
33. BALÁZS Imre József: *Átszállás*. = Alföld, 2/22. p.
34. BALÁZS Imre József: *Canterbury mesék*. = Élet és Irodalom, január 18. 14. p.
35. BALÁZS Imre József: *Des Esseintes visszavonul*. = Alföld, 2/22. p.
36. BALÁZS Imre József: *Kicsit még*. = Helikon, február 10. 1. p.
37. BALÁZS Imre József: *Lábmnyomok*. = Alföld, 2/22. p.
38. BALÁZS Imre József: *Marseille-napló*. 1. A semmi nevű város keresése. 2. Az emberek nélküli város. 3. Ahonnan látszik a kétségbeesés széle. 4. Megfordul a szél. 5. Théatre Athanor. 6. Esti út a tengerbe. = Székelyföld, 1/34–36. p.
39. BALÁZS Imre József: *Poets of Change*. = Élet és Irodalom, január 18. 14. p.
40. BALÁZS Imre József: *Zugló*. = Élet és Irodalom, január 18. 14. p.
41. BALÁZS Tibor: *Várad-i villonáda*. = Várad, 1/46–47. p.
42. BALEY Endre: *Hónapok*. = Napút, 1/3. p.
43. BÁLINT Tamás: *Száraz csokor*. Vasvirág. Sóvirág. Húsvirág. = Helikon, január 25. 10. p.
44. BARABÁS Zoltán: *1900, Weimar*. = Magyar Napló, 2/20. p.
45. BARABÁS Zoltán: *F. N. filozófus, költő epítáfiuma*. = Magyar Napló, 2/21. p.
46. BARABÁS Zoltán: *Rommezőnek használ a világ*. = Magyar Napló, 2/20. p.
47. BARÁNYI Ferenc: *Én menjek el?* = Tekintet, 1/56–57. p.
48. BARÁNYI Ferenc: *Kincsnek látszhat*. = Tekintet, 1/57. p.
49. BARÁNYI Ferenc: *A ráadás-bugyor*. = Ezredvég, 1/49–51. p.
50. BARCS János: *Farkasverem*. = Napút, 2/23. p.
51. BARTFAI Attila Márk: [Cím nélkül]. = Napút, 2/56. p.
52. BARTHA Árpád, ifj.: *Áfonya*. = Napút, 1/123. p.
53. BECK Tamás: *Alkonyi józanság*. = Holmi, 2/239. p.
54. BECK Tamás: *Kórtermi csendélet*. = Mozdó Világ, 2/82. p.

55. BECK Tamás: *Tengerimalac*. = *Mozgó Világ*, 2/82. p.
56. BECSY András: *Egyszer*. = *Tiszatáj*, 1/23–25. p.
57. BECSY András: *Kötény*. = *Tiszatáj*, 1/25. p.
58. BECSY András: *A mozdulat*. = *Tiszatáj*, 1/23. p.
59. BELKOVITS László: *Budapest mixtape*. = *Korunk*, 1/52–53. p.
60. BENEDEK Miklós: *Délután*. = *Irodalmi Szemle*, 2/30. p.
61. BENEDEK Miklós: *Madaras*. = *Irodalmi Szemle*, 2/29. p.
62. BENEDEK Miklós: *Táltos*. = *Irodalmi Szemle*, 2/29. p.
63. BERECZ Ágnes Gabriella: [Cím nélkül.] = *Napút*, 2/56. p.
64. BERÉNYI Csaba: *Csőrómpölsz, mint egy abortusz*. = *Tiszatáj*, 1/37. p.
65. BERÉNYI Csaba: *A Mona Lisa széttárt lábai elé*. = *Tiszatáj*, 1/38. p.
66. BESSÉNYEI Judit: [Cím nélkül.] = *Napút*, 2/57. p.
67. BIBOR István: [Cím nélkül.] = *Napút*, 2/56. p.
68. BÍRÓ József: *Best – zeller*. = *Napút*, 1/10–11. p.
69. BÍRÓ József: *KISFONTOSAH N NY KN KHN TY KN K*. = *Tiszatáj*, 1/35–36. p.
70. BÍRÓ József: *SZABVÁNY — SZABAD- SÁG*. = *Tiszatáj*, 1/34. p.
71. BÍRÓ József: *Szűközépben ekeék*. = *Ezredvég*, 1/27. p.
72. BÍRÓ Krisztián: *Gyűrű nélküli nő*. = *Új Forrás*, 1/33. p.
73. BIRTALAN Ferenc: *1959. július 25-én szombaton*. = *Élet és Irodalom*, január 25. 17. p.
74. BIRTALAN Ferenc: *anyu horgolt függönyei jutottak eszembe*. = *Jelenkor*, 1/28. p.
75. BIRTALAN Ferenc: *Bűsü Pasaréttől*. = *Napút*, 1/52. p.
76. BIRTALAN Ferenc: *Egy lakatos halála*. = *Élet és Irodalom*, január 25. 17. p.
77. BIRTALAN Ferenc: *Elveszett világ*. = *Napút*, 1/52. p.
78. BIRTALAN Ferenc: *A honfoglalás*. = *Élet és Irodalom*, január 25. 17. p.
79. BIRTALAN Ferenc: *A J és G épület közötti magas téglafalon*. = *Élet és Irodalom*, január 25. 17. p.
80. BIRTALAN Ferenc: *mióta nem tudok járnai rendszeren*. = *Jelenkor*, 1/26–27. p.
81. BODA Magdolna: *Az eső, a túl erőszakos*. = *Ezredvég*, 1/35. p.
82. BODA Magdolna: *Régi alberlet*. = *Ezredvég*, 1/35. p.
83. BODÓ Márta: [Cím nélkül.] = *Napút*, 2/57. p.
84. BOGÁR Ádám Tamás: [Cím nélkül.] = *Napút*, 2/57. p.
85. BOGDÁN József: *Kis versek*. = *Napút*, 2/21. p.
86. [BOGDÁN László] Vaszilij Bogdanov: *A lángdémon Washingtonban*. 1. A rémálom. 2. A megmagyarázhatatlan. 3. Délelőtt. 4. A bálterem. 5. Találkozás Milósszal. 6. A mélylélektan rejtelmek. 7. Az altatók fehér holdja alatt. = *Székelyföld*, 1/17–27. p.
87. BOGDÁN László: *Vaszilij Bogdanov: Emigránsok XIV. Sztravinszkij*. 1. Oroszország távolodik... 2. Felhívás keringőre. 3. Talpsimogatás. 4. Hurokban. 5. Rózsaszín talpacskák. Senkise. = *Helikon*, január 10. 2–3. p.
88. BOLDI Rebeka: [Cím nélkül.] = *Napút*, 2/57. p.
89. BORBÉLY András: *Január*. = *Hitel*, 1/98. p.
90. BORBÉLY András: *Seb*. = *Hitel*, 1/97. p.
91. BOTÁR Attila: *A csonkítás szonettje*. = *Hitel*, 1/70. p.
92. BOTOS Ferenc: *In memoriam Varlam Salamov*. = *Ezredvég*, 1/23. p.
93. BOTOS Ferenc: *Kíméleti vízfelület*. = *Napút*, 2/57. p.
94. BOZÓK Ferenc: *Heidegger*. = *Új Forrás*, 1/21. p.
95. BOZÓK Ferenc: *Hásonzett*. = *PoLiSz*, 1/103. p.
96. BOZÓK Ferenc: *Időspirál*. = *Napút*, 1/51. p.
97. BOZÓK Ferenc: *Isten a versrovatot viszi*. = *Napút*, 1/51. p.
98. BOZÓK Ferenc: *Katonatemető*. = *PoLiSz*, 1/104. p.
99. BOZÓK Ferenc: *Talpnymom olvad*. = *Új Forrás*, 1/21. p.
100. BOZÓK Ferenc: *Tükörszemek*. = *PoLiSz*, 1/104. p.
101. BOZSOKY Erika: [Cím nélkül.] = *Napút*, 2/58. p.
102. BÓJTHER Pál: *Felületi feszültség*. = *Napút*, 2/58. p.
103. BÓJTHER Pál: *Majd*. = *Napút*, 2/58. p.
104. BÓJTHER Pál: *Összetartozás*. = *Napút*, 2/58. p.
105. BÓJTHER Pál: *Pusztulás*. = *Napút*, 2/58. p.
106. BÖRZSÖNYI Erika: [Cím nélkül.] = *Napút*, 2/58. p.
107. BÖSZE Éva: [Cím nélkül.] = *Napút*, 2/58. p.
108. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Amit érzel*. = *Irodalmi Jelen*, 2/9. p.

109. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Antiquai képeslap*. = *Irodalmi Jelen*, 1/4. p.
110. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Aradi anziksz*. = *Irodalmi Jelen*, 1/6. p.
111. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Átváltozás*. = *Irodalmi Jelen*, 1/7. p.
112. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Egy búcsúlevélre*. = *Irodalmi Jelen*, 1/3. p.
113. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Esti táj*. = *Irodalmi Jelen*, 1/4. p.
114. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Kapukat magadra*. = *Irodalmi Jelen*, 1/5. p.
115. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Katedrális az örök télnek*. = *Irodalmi Jelen*, 2/3–6. p.
116. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Kulsra zárva*. = *Irodalmi Jelen*, 1/5. p.
117. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Ott sem*. = *Irodalmi Jelen*, 2/8. p.
118. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Szillozizmus*. = *Irodalmi Jelen*, 2/7. p.
119. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A szó*. = *Irodalmi Jelen*, 2/7. p.
120. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A vesztés*. = *Irodalmi Jelen*, 2/8. p.
121. BUDA Ferenc: *Ennyi*. = *Forrás*, 1/25. p.
122. BUDA Ferenc: *Háború*. = *Forrás*, 2/12–13. p.
123. BUDA Ferenc: *Négysorosok*. = *Forrás*, 1/21–23. p.
124. BUDA Ferenc: *Ni*. = *Forrás*, 1/20–21. p.
125. BUDA Ferenc: *Rémálom I*. = *Forrás*, 1/19. p.
126. BUDA Ferenc: *Rémálom II*. = *Forrás*, 1/19. p.
127. BUDA Ferenc: *Rímuralom*. [Vájt fül s vájt szem]. [Brain washing]. [Tájrendezés]. [Abrak + kantár]. [Záradék]. = *Forrás*, 1/19–20. p.
128. BUDA Ferenc: *A Semmi partján*. = *Forrás*, 2/11. p.
129. BUDA Ferenc: *Világ-töredékek*. = *Forrás*, 1/23–25. p.
130. CZIGLÉNYI Boglárka: *Izszap meleg*. = *Napút*, 2/58. p.
131. CZIGLÉNYI Boglárka: *Tiszavirágzás*. = *Napút*, 2/58. p.
132. CZILCZER Olga: *Használt rubák boltja*. = *Liget*, 2/47. p.
133. CSATA Ernő: *Bánat*. = *Napút*, 2/59. p.
134. CSATA Ernő: *Bombasiker*. = *Napút*, 2/59. p.
135. CSATA Ernő: *Éjjel*. = *Napút*, 2/59. p.
136. CSATA Ernő: *Tél*. = *Napút*, 2/59. p.
137. CSEH Katalin: [Cím nélkül.] = *Napút*, 2/58. p.
138. CSEHY Zoltán: *Alexandra a Dob utcában*. = *Élet és Irodalom*, február 22. 17. p.
139. CSEHY Zoltán: *Margit, Heléna*. = *Élet és Irodalom*, február 22. 17. p.
140. CSEHY Zoltán: *A szerelmesek elszakítása*. = *Élet és Irodalom*, február 22. 17. p.
141. CSELENYI Béla: *kék-fehér elmélkedés*. = *Kalligram*, 2/34. p.
142. CSELENYI Béla: *Képregénykocka*. = *Kalligram*, 2/34. p.
143. CSELENYI Béla: *A kikötői akvárium*. = *Kalligram*, 2/35. p.
144. CSELENYI Béla: *Könnyű füstölök*. = *Kalligram*, 2/35. p.
145. CSELENYI Béla: *Tűzijáték*. = *Kalligram*, 2/34. p.
146. CSERHÁTI Márta: [Cím nélkül.] = *Napút*, 2/58. p.
147. CSÍK Mónika: *Rilkével a parkban*. = *Műhely*, 1/24. p.
148. CSÍKI András: *fele van fele nincs*. = *Hitel*, 1/51. p.
149. CSÍKI András: *köddel zúzmarával*. = *Hitel*, 1/49. p.
150. CSÍKI András: *Nebezen melegszik*. = *Hitel*, 1/50. p.
151. CSÍKI András: *összedőlt bajnalban*. = *Hitel*, 1/49. p.
152. CSÍKI András: *sínek feküsznek szívoemen*. = *Hitel*, 1/47. p.
153. CSÍKI András: *skicc*. = *Hitel*, 1/48. p.
154. CSILLAG Tamás: *Elképzelem*. = *Bárka*, 1/5. p.
155. CSILLAG Tamás: *Estike*. = *Bárka*, 1/4. p.
156. CSILLAG Tamás: *Hideg, keresztelő esőben állunk*. [Kézirathasonmás.] = *Bárka*, 1/3. p.
157. CSILLAG Tamás: *Örökkön örökké*. = *Bárka*, 1/6–7. p.
158. CSILLAG Tamás: *Részúts eső*. = *Bárka*, 1/4. p.
159. CSILLAG Tamás: *Szeplők*. = *Bárka*, 1/5–6. p.
160. CSIZMADIA Patrícia: *Ennyi*. = *Műút*, 1/34. p.
161. CSOBÁNKA Zsuzsa: *Bűgöcsiga*. = *Műút*, 1/20. p.
162. CSOBÁNKA Zsuzsa: *Forgó*. = *Műút*, 1/21. p.
163. CSOBÁNKA Zsuzsa: *Légsere*. = *Tiszatáj*, 2/42. p.
164. CSOBÁNKA Zsuzsa: *Ne vessen ráncot*. = *Tiszatáj*, 2/43. p.
165. CSOBÁNKA Zsuzsa: *Poláris front*. = *Tiszatáj*, 2/42. p.

166. CSONGOR Andrea: *Enyéd-tiém.* = Liget, 2/38. p.
167. CSONGOR Andrea: *Kelengye.* = Liget, 2/38. p.
168. CSONGOR Andrea: *Panaszkönyv.* = Liget, 2/39. p.
169. CSONTOS Márta: *Befalazva.* = PoLiSz, 1/104. p.
170. CSONTOS Márta: *Benned van valóságom.* = PoLiSz, 1/105. p.
171. CSONTOS Márta: *Kierkegaard Istennel szemközti énje.* = PoLiSz, 1/105. p.
172. CSONTOS Márta: *Műtőasztalon.* = PoLiSz, 1/105–106. p.
173. CSONTOS Márta: *A sehol szélén.* = PoLiSz, 1/104. p.
174. CSORBA Piroska: [Cím nélkül.] = Napút, 2/59. p.
175. DARÁNYI Sándor: *Pattra patt.* = Holmi, 2/161. p.
176. DARÁNYI Sándor: *Unod vagy sem.* = Holmi, 2/161. p.
177. DARVASI László: *Vidám mondatok.* = Tiszatáj, 1/19–22. p.
178. DÁVID Péter: *Negyvenes izzó.* = Bárka, 1/51. p.
179. DEBRECZENY György: *mindjárt olyan sötét lesz.* = Irodalmi Jelen, 1/33–37. p.
180. DEBRECZENY György: *(tűkrözdész).* = Napút, 2/59. p.
181. DIMÉNY Árpád: *fiú-siralom.* = Helikon, február 25. 11. p.
182. DITTRICH Panka: *Én.* = Napút, 2/59. p.
183. DOBAI Lili: *az a kis asztal ott.* = Új Forrás, 1/41. p.
184. DOBAI Lili: *csoki-menta.* = Új Forrás, 1/40. p.
185. DOBAI Lili: *Hol vannak bovó.* = Holmi, 2/191. p.
186. DOBAI Lili: *kora ősszel amikor még.* = Új Forrás, 1/39. p.
187. DOBAI Lili: *A költészetről.* = Holmi, 2/191–192. p.
188. DOBAI Lili: *októberke.* = Új Forrás, 1/39. p.
189. DOBOS Éva: *Szürredl.* = Ezredvég, 1/41. p.
190. DUDÁS Sándor: [Cím nélkül.] = Napút, 2/59. p.
191. ÉBERT Tibor: *F. F. agóniája.* = Magyar Napló, 1/34. p.
192. ENYEDI Gina: [Cím nélkül.] = Napút, 2/59. p.
193. ERDÉLYI Z. János: *Ballada a... miről is?* = Napút, 1/12. p.
194. ERDÉLYI Z. János: *Drogontana.* = Napút, 1/13. p.
195. ERDÉLYI Z. János: *Elmorzsolódtak.* = Napút, 1/13. p.
196. ERDÉLYI Z. János: *Hajnal.* = Napút, 2/59. p.
197. ESNÁGY József: *Malackarrier.* = Ezredvég, 1/41. p.
198. ESNÁGY József: *Népdal.* = Ezredvég, 1/42. p.
199. ESNÁGY József: *A pulpituson.* = Ezredvég, 1/42. p.
200. ESNÁGY József: *Simone Weil egyik megkezdett mondatára.* = Ezredvég, 1/42. p.
201. FALUSI Márton: *Amperbiány.* = Irodalmi Szemle, 2/11. p.
202. FALUSI Márton: *Fernsehturm.* = Irodalmi Szemle, 1/4–7. p.
203. FARAGÓ Eszter: *Hajléktalan angyalok.* = Napút, 1/122. p.
204. FARKAS Gábor: *Kilincs és kulcs.* = Magyar Napló, 2/15. p.
205. FARKAS Gábor: *Ordo ad Deum.* = Magyar Napló, 2/15. p.
206. FARKAS WELLMANN Éva: *Egy kerten át.* = Székelyföld, 2/8. p.
207. FARKAS WELLMANN Éva: *Ki nem beszélni.* = Bárka, 1/52. p.
208. FAZEKAS MAJOR Gizella: [Cím nélkül.] = Napút, 2/59. p.
209. FECSKE Csaba: *Árnyékok.* = Liget, 1/42. p.
210. FECSKE Csaba: *A divatsínáló.* = Liget, 1/42–43. p.
211. FECSKE Csaba: *Élni nem elég.* = Vigilia, 2/116–117. p.
212. FECSKE Csaba: *Halottak napja.* = Bárka, 1/26–27. p.
213. FECSKE Csaba: *Játszásból.* = Vigilia, 2/117. p.
214. FECSKE Csaba: *Nem lesz hol...* = Vigilia, 2/117. p.
215. FECSKE Csaba: *Öregasszony.* = Bárka, 1/26. p.
216. FECSKE Csaba: *Szemüveg.* = Liget, 1/43. p.
217. FECSKE Csaba: *Szintén zenész.* = Bárka, 1/27–28. p.
218. FELBER Zsolt: *Arcom.* = Napút, 2/60. p.
219. FELBER Zsolt: *Elsodort falu.* = Napút, 2/60. p.
220. FENYVESI Orsolya: *Lacrimosa.* = Új Forrás, 1/42. p.
221. FERENCZ Győző: *Nemzeti és más identitásdalok.* Román vagyok. Zsidó vagyok. Cigány vagyok. Buzi vagyok. Náci vagyok. Vagyok. = 2000, 2/2–3. p.

222. FILIP Tamás: *Eskü alatt.* = Magyar Napló, 1/48. p.
223. FILIP Tamás: *Mint a kishereg.* = Magyar Napló, 1/48. p.
224. FILIP Tamás: *Vonat a pusztába.* = Magyar Napló, 1/49. p.
225. FILÓ Mariann: *aortádban folyó.* = Palócföld, 1/21. p.
226. FILÓ Mariann: *Az oldalbordának.* = Palócföld, 1/20. p.
227. FILÓ Mariann: *száj/zár.* = Palócföld, 1/19. p.
228. FODOR Ákos: *Érintés-próbák.* (5) Képtelen látvány. Egy ars poetica. Névjegyzékszemle; eredményösszegezés. Figyelmeztetés. Státusom. (7) A kifosztó ajándék. Kortársaimhoz. Az igaziak. (5) Funkciók egy struktúrában. Tanács. Agg-dal. Teljeség. Záróvizsga-dolgozat. = Napút, 2/49–51. p.
229. FÜLÖP Gábor: *Elvira.* = Magyar Napló, 2/43. p.
230. FÜLÖP Gábor: *Gyerekmosság.* = Magyar Napló, 2/43. p.
231. FÜLÖP Gábor: *Szürrealista étvagy.* = Magyar Napló, 2/43. p.
232. FÜRJES Gabriella: *az a másik.* = Élet és Irodalom, január 11. 14. p.
233. FÜRJES Gabriella: *két dzsinn palackban.* = Élet és Irodalom, január 11. 14. p.
234. FÜRJES Gabriella: *ne.* = Élet és Irodalom, január 11. 14. p.
235. FÜZESI István: [Cím nélkül.] = Napút, 2/60. p.
236. GÁBORI KOVÁCS József: *fagybicsak.* = Palócföld, 1/25. p.
237. GÁBORI KOVÁCS József: *gáz.* = Palócföld, 1/24. p.
238. GÁBORI KOVÁCS József: *Tajtékos utak.* = Palócföld, 1/22–23. p.
239. GÁL Csaba Sándor: *Egyesülés.* = Napút, 2/60. p.
240. GÁL Csaba Sándor: *Eljel.* = Napút, 2/60. p.
241. GÁL Csaba Sándor: *Vízütőkör által bomlósan.* = Napút, 2/60. p.
242. GARACZI László: *De senki nem.* = Műhely, 1/16. p.
243. GARACZI László: *Kicsi mag.* = Műhely, 1/16. p.
244. GARACZI László: *Tél, május.* = Műhely, 1/16. p.
245. GARACZI László: *Újra, saját.* = Műhely, 1/17. p.
246. GÉCZI János: *Az alvó.* = Új Forrás, 1/31. p.
247. GÉCZI János: *Szeráf a kalapácsban.* (nem ígér). (suhog). (az alvó). (úgy kopácsol). (ha még). (másoknak). = Irodalmi Jelen, 1/12–15. p.
248. GÉCZI János: *Szilánkok I.* = Műhely, 1/29–30. p.
249. GÉCZI János: *Vers a nagybercegez.* = Irodalmi Jelen, 1/15. p.
250. GÉHER István: *Alkalmazott mitológia.* A mítosz Adyval álmodik. Melyik Izolda? Melyik Trisztán. Melyik Marke? László Ágnes. Weöres. Pilinszky. = Holmi, 1/26–27. p.
251. G[ÉHER]. István László: *Ad patrem.* = Holmi, 1/28–29. p.
252. G[ÉHER]. István László: *Hatvanadik védőbeszéd.* = Kortárs, 1/30. p.
253. G[ÉHER]. István László: *Hatvanhatodik védőbeszéd.* = Kalligram, 2/18. p.
254. G[ÉHER]. István László: *Hatvanhetedik védőbeszéd.* = Jelenkor, 1/17. p.
255. G[ÉHER]. István László: *Hatvannyolcadik védőbeszéd.* = Jelenkor, 1/17–18. p.
256. G[ÉHER]. István László: *Hatvanötödik védőbeszéd.* = Kalligram, 2/17. p.
257. G[ÉHER]. István László: *Negyvenhetedik védőbeszéd.* = Alföld, 1/14. p.
258. G[ÉHER]. István László: *Örvenedik védőbeszéd.* = Alföld, 1/14. p.
259. G[ÉHER]. István László: *Örvenkilencedik védőbeszéd.* = Kortárs, 1/30. p.
260. GERENDAY Mária: *Kövek közt.* = Magyar Napló, 2/36. p.
261. GEREVICH András: *Napok és szavak.* = Jelenkor, 2/109. p.
262. GEREVICH András: *Tíz év.* = Jelenkor, 2/109–110. p.
263. GERGELY Ágnes: *Egy Emily Dickinson témára.* = Jelenkor, 2/105. p.
264. GÖKHAN, Ayhan: *A boldogság következményei.* = Holmi, 2/221. p.
265. GÖKHAN, Ayhan: *Dal egy halott barátáról.* = Holmi, 2/220. p.
266. GÖKHAN, Ayhan: *Dialógus.* = Holmi, 2/220. p.
267. GÖMÖRI György: *Ketten-egy.* = Irodalmi Jelen, 1/51. p.
268. GYÁRFÁS Endre: *Epigrammák.* Koporsófelirat. Múgond. Döntéshelyzet. Az első utolsó. Népköltés. Jelmondat. = Napút, 1/14. p.
269. GYÁRFÁS Endre: *Jótanácsok állatkedvelőknek.* Krokodil. Sakál. Görény. Bölény. Zsiráf. Zebra. Kakas. = Ezredvég, 1/44. p.
270. GYIMESI László: *Időzavar.* = Tekintet, 1/68. p.

271. GYÖRE Balázs: *(jönnek utánam)*. = Új Forrás, 2/3. p.
272. GYÖRFI Kata: 1/24. = Székelyföld, 2/22. p.
273. GYÖRFI Kata: 1 napja. = Helikon, január 10. 11. p.
274. GYÖRFI Kata: 2/6. = Székelyföld, 2/24. p.
275. GYÖRFI Kata: 2/7. = Székelyföld, 2/24. p.
276. GYÖRFI Kata: 3 napja. = Helikon, január 10. 11. p.
277. GYÖRFI Kata: 6 napja. = Helikon, január 10. 11. p.
278. GYÖRFI Kata: 12 napja. = Helikon, január 10. 11. p.
279. GYÖRFI Kata: 20 napja. = Helikon, január 10. 11. p.
280. GYÖRFI Kata: *Égetős analógiáink a másik cigi beszámolóí.* = Székelyföld, 2/23–24. p.
281. GYÖRFI Kata: *summárum*. = Helikon, január 10. 11. p.
282. GYUKICS Gábor: *tinta*. = Kortárs, 2/28. p.
283. GYUKICS Gábor: *az utolsó után*. = Kortárs, 2/28. p.
284. GYUKICS Gábor: *a vihar foga*. = Kortárs, 2/29. p.
285. HAJDU Zoltán: [Cím nélkül.] = Napút, 2/60. p.
286. HALMAI Tamás: *Rezervátum*. = Új Forrás, 1/9. p.
287. HARKAI VASS Éva: *Naplóversek*. 2012. január 15., vasárnap kidobásra szánt dobozok és más. 2012. január 22., vasárnap születésnapomra. = Műút, 1/22. p.
288. HARTAY Csaba: *Akvárium*. = Kalligram, 2/32. p.
289. HARTAY Csaba: *Beszédes*. = Kalligram, 2/32. p.
290. HARTAY Csaba: *Gyümölcsügy*. = Kalligram, 2/33. p.
291. HARTAY Csaba: *Szembunyások*. 356 -- 379 --. = Palóc föld, 1/12–16. p.
292. HARTAY Csaba: *Szofi Nívó*. = Kalligram, 2/33. p.
293. [HEGEDŰS Gyöngyi] Bora: *ágak nélkül*. = Irodalmi Jelen, 1/29. p.
294. [HEGEDŰS Gyöngyi] Bora: *Babele*. = Irodalmi Jelen, 1/26. p.
295. [HEGEDŰS Gyöngyi] Bora: *békében kedvetlen*. = Irodalmi Jelen, 1/29. p.
296. [HEGEDŰS Gyöngyi] Bora: *bekötőtűt álomboz.* = Irodalmi Jelen, 1/27. p.
297. [HEGEDŰS Gyöngyi] Bora: *a fogság vízei*. = Irodalmi Jelen, 1/30. p.
298. [HEGEDŰS Gyöngyi] Bora: *hangodra halkul*. = Irodalmi Jelen, 1/29. p.
299. [HEGEDŰS Gyöngyi] Bora: *magamon túl*. = Irodalmi Jelen, 1/28. p.
300. [HEGEDŰS Gyöngyi] Bora: *mélyebb ébredések*. = Irodalmi Jelen, 1/27. p.
301. [HEGEDŰS Gyöngyi] Bora: *a számbóború vége*. = Irodalmi Jelen, 1/27. p.
302. [HEGEDŰS Gyöngyi] Bora: *tenger, magyar idő szeyint*. = Irodalmi Jelen, 1/30. p.
303. [HEGEDŰS Gyöngyi] Bora: *tükör által élesen*. = Irodalmi Jelen, 1/28. p.
304. HÉTVÁRI Andrea: *Vízütőkörtengely*. = Napút, 2/61. p.
305. HODÁSZ András: *apa*. = Vigilia, 1/51. p.
306. HODÁSZ András: *apa el*. = Vigilia, 1/51. p.
307. HORGAS Béla: *Kód*. = Liget, 2/29. p.
308. HORVÁTH Előd Benjámin: *Hosszú hétvége*. = Székelyföld, 2/25–27. p.
309. HORVÁTH Előd Benjámin: *Kétezerhétben*. = Székelyföld, 2/27–28. p.
310. HORVÁTH Előd Benjámin: *Szerdai ima, átmenet*. = Székelyföld, 2/28–29. p.
311. HORVÁTH Ödön: [Cím nélkül.] = Napút, 2/61. p.
312. HORVÁTH Viktor: *Bálád a Verről*. = Hid, 2/35. p.
313. HORVÁTH Viktor: *John Golden: Wales*. = Hid, 2/34. p.
314. HORVÁTH Viktor: *Leoninus Leszbosz szigetéről*. = Hid, 2/34. p.
315. HORVÁTH Viktor: *ttt*. = Hid, 2/34–35. p.
316. HÖLCZER Tímea: [Cím nélkül.] = Napút, 2/68. p.
317. HUSZÁR Károly-Norbert: *Barátság*. = Napút, 2/61. p.
318. HUSZÁR Károly-Norbert: *Özönvíz*. = Napút, 2/61. p.
319. IJJAS Tamás: *Levél a nyelvtanulásról és a megbocsátásról*. = Alföld, 1/26–29. p.
320. ILLYÉS Gyula: *Teljesen ismeretlen kínai versek*. Li Kuei Hsziu. Hszü Csen Ting (XX. század). Li Pao. Csang Fei. Huang Po Csen. Ting Po. Tu Fu. = Forrás, 2/3–5. p.
321. IMREH András: *A költő*. = Holmi, 2/158–159. p.
322. IZSÁK Hortenzia: [Cím nélkül.] = Napút, 2/68. p.
323. JAHODÁ Sándor: *Megtört varázs*. = Napút, 2/62. p.
324. JAHODÁ Sándor: *Ugyanabba?* = Napút, 2/62. p.
325. JÁNOSI Zsolt: [Cím nélkül.] = Napút, 2/68. p.
326. JÁSZ Attila: *behunytt szemmel*. repülés. fácska. valami. lombsátor. eredeti. esőszál. görög. út. madárfészek. pocolyatükör. páfrán-

- nyok. fenyő. lélek. kutya. festék. látomás. gyerek. megváltó. utolsó ítélet. vakok. némaság. templom. bűn. harangnyelv. = Műút, 1/3–5. p.
327. JÁSZ Attila: *Daid&Ikar. Próbarepülés közben*. = Irodalmi Jelen, 1/17. p.
328. JÁSZ Attila: *Herm&Co. Rejtett részletek*. = Irodalmi Jelen, 1/16. p.
329. [JÁSZ Attila] Yashiro Atiko: *Meztelen pilantás*. = Új Forrás, 2/47. p.
330. JÁSZ Attila: *a múlt sirályhangjai. Daid&Ikar*. = Új Forrás, 1/77. p.
331. JÁSZ Attila: *Orph&Eur. Kísérleti film*. = Irodalmi Jelen, 1/16. p.
332. JÁSZ Attila: *a vers arca. Herm&Co*. = Műhely, 1/49. p.
333. JENEI Gyula: *A dögműt*. = Élet és Irodalom, február 15. 17. p.
334. JENEI Gyula: *Olló*. = Forrás, 1/45–46. p.
335. JENEI Gyula: *Rongyfoci*. = Alföld, 2/34–35. p.
336. JÓNÁS Tamás: *Csőtörés*. = Helikon, február 25. 3. p.
337. JÓNÁS Tamás: *dramaesztétika*. = 2000, 2/44. p.
338. JÓNÁS Tamás: *A gonoszság éneke*. = 2000, 2/42. p.
339. JÓNÁS Tamás: *Hongyász*. = 2000, 2/42. p.
340. JÓNÁS Tamás: *A hűségéről*. = 2000, 2/43. p.
341. JÓNÁS Tamás: *Jézus feleségének monológja*. = 2000, 2/43. p.
342. JÓNÁS Tamás: *Keresztények alkonya*. = Irodalmi Jelen, 2/13–20. p.
343. JÓNÁS Tamás: *A király hamis*. = Helikon, február 25. 3. p.
344. JÓNÁS Tamás: *ősi sóhaj*. = Liget, 1/72. p.
345. JÓNÁS Tamás: *Romagyar*. = Liget, 1/73. p.
346. JÓNÁS Tamás: *rossz bírek*. = 2000, 2/44. p.
347. JÓNÁS Tamás: *Vasárnapi leleplezés*. = Liget, 1/74. p.
348. JUHÁSZ Anikó: *Búcsú*. = Vigilia, 2/128–129. p.
349. JUHÁSZ Anikó: *Mert az Istennel mindennap...* = Vigilia, 2/128. p.
350. JUHÁSZ Attila: *dióág*. = Új Forrás, 1/32. p.
351. JUHÁSZ Katalin: *Szönyeg szélén*. = Irodalmi Szemle, 1/29. p.
352. JUHÁSZ Katalin: *Út*. = Irodalmi Szemle, 1/30. p.
353. KADAI Csaba: *Mise en abyme*. = Napút, 2/62. p.
354. KÁLECCZ-SIMON Orsolya: *Alexitimia*. = Új Forrás, 1/43. p.
355. KALICZ László: [Cím nélkül.] = Napút, 2/62. p.
356. KÁLLAY KOTÁSZ Zoltán: *(Tő a járdán)*. = Napút, 2/62. p.
357. KÁLLAY KOTÁSZ Zoltán: *(Várakozás)*. = Napút, 2/62. p.
358. KÁLLAY KOTÁSZ Zoltán: *(Vonzás)*. = Napút, 2/62. p.
359. KÁNTÁS Balázs: *Egy kaptafára*. A betonon. A magát. Ételosztáson. Sorszámbot húzol. Kéziratokba párolog. A sztrájkba lépett. = Ezredvég, 1/28. p.
360. KÁNTOR Krisztián: [Cím nélkül.] = Napút, 2/62. p.
361. KÁPLÁN Géza: [Cím nélkül.] = Napút, 2/62. p.
362. KARÁCSONYI Zsolt: *Allatá*. = Magyar Napló, 2/5. p.
363. KARÁCSONYI Zsolt: *Strófák*. = Magyar Napló, 2/4. p.
364. KARÁCSONYI Zsolt: *Verstest*. = Magyar Napló, 2/4. p.
365. KASSAI Franciska: *Köznapi haikuk*. Közeleg. Furca. Gyönyörködő. Csak ók. Hold. Ág alatt. = Ezredvég, 1/19. p.
366. KENYERES Tibor: [Cím nélkül.] = Napút, 2/63. p.
367. KERBER Balázs: *Még sosem*. = Műút, 1/35. p.
368. KERTAI István: *Betépve*. = Napút, 2/63. p.
369. KERTAI István: *Ciánmérgezés*. = Napút, 2/63. p.
370. KERTAI István: *Éjjeli magány*. = Napút, 2/63. p.
371. KERTAI István: *Elmulás*. = Napút, 2/63. p.
372. KERTI Károly György: [Cím nélkül.] = Napút, 2/63. p.
373. KESZTHELYI Rezső: *Visszatérés az emlékek kertjébe*. = Irodalmi Jelen, 2/36–39. p.
374. [KINDE Annamária] A Másik K: *Haza utazás előtt – végző napok az Öregek Házában*. = Irodalmi Jelen, 2/42–48. p.
375. KINDE Annamária: *Kórházás történet*. (indulás). (műtéthez). (rémálmok). (újraültetés). = Várad, 1/4–7. p.
376. KINDL György: [Cím nélkül.] = Napút, 2/63. p.
377. KIRÁLY László: *A Bethlen bástya dallama*. = Helikon, február 25. 1. p.
378. KIRILLA Teréz: *Ősszel született*. = Magyar Napló, 2/19. p.
379. KISS Anna: *Hó főlé a rózsák*. = Magyar Napló, 2/6–7. p.
380. KISS Anna: *Jégkori álmok, betonút*. = Új Forrás, 1/13–14. p.
381. KISS Judit Ágnes: *Ablakkeret*. = Holmi, 1/31. p.

382. KISS Judit Ágnes: *Két mezősegi dallam*. Halálíg. Hallgató. = Magyar Napló, 2/3. p.
383. KISS Judit Ágnes: *Szó*. = Élet és Irodalom, február 15. 17. p.
384. KISS Judit Ágnes: *Távolítás*. = Holmi, 1/29–30. p.
385. KISS Judit Ágnes: *Téli sanzonett*. = Élet és Irodalom, február 15. 17. p.
386. KISS Judit Ágnes: *Zarándokút*. = Holmi, 1/30. p.
387. KISS Judit Ágnes: *Zárszó*. = Holmi, 1/30–31. p.
388. KISS Ottó: *Apa dalol*. = Bárka, 1/53. p.
389. KISS Ottó: *Apa hőembert gyűr*. = Bárka, 1/54. p.
390. KISS Ottó: *Apa mindent megold*. = Bárka, 1/53. p.
391. KISS Ottó: *Apa régi fényképeket mutogat*. = Bárka, 1/54. p.
392. KISS Ottó: *Apával szőnyegest játszunk*. = Bárka, 1/54. p.
393. KISS-PÉTERFFY Márta: [Cím nélkül.] = Napút, 2/63. p.
394. KISZELY Réka: [Cím nélkül.] = Napút, 2/64. p.
395. KOCSONDINÉ EISENKORB Györgyi: [Cím nélkül.] = Napút, 2/64. p.
396. KOMÁN Zsombor: *Közel*. = Helikon, február 25. 8. p.
397. KOMÁN Zsombor: *a külsőtől a belső magányig*. = Helikon, február 25. 8. p.
398. KOMÁN Zsombor: *missa lecta*. = Helikon, február 25. 8. p.
399. KOMÁN Zsombor: *Négyzintes*. = Helikon, február 25. 8. p.
400. KOMÁN Zsombor: *a nyelv mint olyan*. = Helikon, február 25. 8. p.
401. KOMÁN Zsombor: *sírkő holdfényben*. = Helikon, február 25. 8. p.
402. KOMÁN Zsombor: *Szó*. = Helikon, február 25. 8. p.
403. KONCZEK József: *A kert hangulata*. = Ezredvég, 1/34. p.
404. KORÁNYI Mátyás: *azt írd*. = Élet és Irodalom, február 1. 17. p.
405. KÓSA Emese: [Cím nélkül.] = Napút, 2/64. p.
406. KOSÁRYNÉ RÉZ Lola: *Költemények a XX. század katalizmaiból*. Az ablak mellett. Őszinte könyv. Templomba megyek. Nincs reményünk. Az ősz elé. Még egészen sötét van. = PoLiSz, 1/64–66. p.
407. [KOVÁCS András Ferenc] Lázary René Sándor: *Marós Vásárhely*. = 2000, 2/29–30. p.
408. [KOVÁCS András Ferenc] Lázary René Sándor: *Valából Mezőpatakiában*. = Korunk, 1/19–21. p.
409. KOVÁCS Gábor: [Cím nélkül.] = Napút, 2/65. p.
410. KOZÁK Vilma: [Cím nélkül.] = Napút, 2/65. p.
411. KÓMÜVES Klára: *Kéz kezet mos*. = Holmi, 1/103. p.
412. KÓMÜVES Klára: *Óperencia*. = Holmi, 1/102–103. p.
413. KÓRIZS Imre: *A végtelen és a sok*. = 2000, 1/56–57. p.
414. KŐSZEGER Anna: *...és lehányatlík*. = Liget, 1/61. p.
415. KŐSZEGER Anna: *titkából senki*. = Liget, 1/61. p.
416. KRUSOVSZKY Dénes: *Elégiazaj*. = 2000, 1/44. p.
417. KRUSOVSZKY Dénes: *Elégiazaj*. = 2000, 1/44. p.
418. KRUSOVSZKY Dénes: *Elégiazaj*. = Jelenkor, 2/110. p.
419. KRUSOVSZKY Dénes: *Elégiazaj*. = Jelenkor, 2/111. p.
420. KULCSÁR Árpád: *éb(e)redés*. = Helikon, január 25. 11. p.
421. KULCSÁR Árpád: *Konyhakép kegyeddel*. = Helikon, január 25. 11. p.
422. KULCSÁR Árpád: *Másnak e lágycék*. = Helikon, január 25. 11. p.
423. KULCSÁR Árpád: *Stájer dal részegül*. = Helikon, január 25. 11. p.
424. KÜRTI László: *pipacs*. = Magyar Napló, 1/45. p.
425. KÜRTI László: *téli sport*. = Magyar Napló, 1/45. p.
426. LACKFI János: *Emberszabás*. Kegyeletsértő. Halottvirrasztó. = Vigilia, 1/38–39. p.
427. LANCZKOR Gábor: *Bavátaim!* = Műút, 1/32. p.
428. LANCZKOR Gábor: *A Bikakrampusz*. = Jelenkor, 1/19. p.
429. LANCZKOR Gábor: *Egy hasonló*. = Jelenkor, 1/19. p.
430. LÁNG Eszter: [Cím nélkül.] = Napút, 2/65. p.
431. LÁNG Orsolya: *A boldog szolgáló dalai*. = Székelyföld, 2/30–33. p.
432. LÁNG Orsolya: *Hedda Gabler*. = Helikon, február 10. 8. p.
433. LÁNG Orsolya: *Kökénybokor*. = Helikon, február 10. 8. p.
434. LÁNG Orsolya: *Shakespeare a nehezéről*. = Helikon, február 10. 8. p.

435. LÁNG Orsolya: *Szeptemberi ábitat*. = Helikon, február 10. 8. p.
436. LÁSZLÓFFY Csaba: *A 7-es számú szkenelt fotográfát nézve*. = Napút, 2/17. p.
437. LÁSZLÓFFY Csaba: *Diogenész délutánja*. = Napút, 2/17. p.
438. LÁSZLÓFFY Csaba: *Jerikó-komplexus*. = Napút, 2/16. p.
439. LÁSZLÓFFY Csaba: *Szellemi torna*. Hó és kiáltás. Mikor még öleltem s nevettem! Virrasztás etruszk mosollyal. Ki lehet? Szellemi torna. Parafraízis. = Várad, 1/33–37. p.
440. LÁSZLÓ-KOVÁCS Gyula: *szerelmesvers*. = Ezredvég, 1/14–16. p.
441. LENGYEL Géza: *Kész este már*. = Ezredvég, 1/28. p.
442. LENGYEL János: *(Majdnem) rezignáltan*. = Magyar Napló, 1/43. p.
443. LENGYEL János: *Morzsa az asztalon*. = Magyar Napló, 1/42–43. p.
444. LŐRINCZY Barbara Eszter: [Cím nélkül.] = Napút, 2/65. p.
445. MACSOVSZKY Péter: *Akkoriban mi volt a dörgés*. = Irodalmi Szemle, 1/23. p.
446. MACSOVSZKY Péter: *Régi lakásban*. = Irodalmi Szemle, 1/22. p.
447. MADÁR János: *Ratkó Józsefhez*. = Bárka, 1/49–50. p.
448. MAGYARI Barna: *Bőröd a mézem*. = Bárka, 1/44–45. p.
449. MAGYARI Barna: *Hatásos géz az ész*. = Bárka, 1/45. p.
450. MAGYARI Barna: *Összeszerel a poézis*. = Bárka, 1/44. p.
451. MAKÓ Anett: [Cím nélkül.] = Napút, 2/68. p.
452. MARKÓ Béla: *Annával Isztambulban*. = Kalligram, 2/15. p.
453. MARKÓ Béla: *Csak kettőzés*. = Tiszatáj, 1/7. p.
454. MARKÓ Béla: *Ég*. = Székelyföld, 1/5–6. p.
455. MARKÓ Béla: *Egy nő meghatározása*. = Tiszatáj, 1/5. p.
456. MARKÓ Béla: *Egyformán álmodik*. = Alföld, 2/5. p.
457. MARKÓ Béla: *Előbb-utóbb*. = Alföld, 2/3. p.
458. MARKÓ Béla: *Eltérítés*. = Kortárs, 1/11–12. p.
459. MARKÓ Béla: *Felbívás*. = Alföld, 2/3–4. p.
460. MARKÓ Béla: *A festő élete*. = Tiszatáj, 1/3. p.
461. MARKÓ Béla: *Jelentések*. = Kalligram, 2/16. p.
462. MARKÓ Béla: *A könnyű tűz*. = Alföld, 2/5–6. p.
463. MARKÓ Béla: *Nem érhet hozzá*. = Tiszatáj, 1/6. p.
464. MARKÓ Béla: *Nincs*. = Bárka, 1/14–15. p.
465. MARKÓ Béla: *Az olvasás dicsérete*. = Kortárs, 1/11. p.
466. MARKÓ Béla: *A reményről*. = Alföld, 2/4. p.
467. MARKÓ Béla: *Részletkérdés*. = Székelyföld, 1/6–8. p.
468. MARKÓ Béla: *Rétegek*. = Kalligram, 2/16. p.
469. MARKÓ Béla: *Scherzo*. = Székelyföld, 1/8–9. p.
470. MARKÓ Béla: *Second band*. = Mozgó Világ, 1/38–39. p.
471. MARKÓ Béla: *Szomjúság*. = Alföld, 2/4–5. p.
472. MARKÓ Béla: *Tél*. = Bárka, 1/12–14. p.
473. MARKÓ Béla: *A teljes szépség*. = Tiszatáj, 1/4. p.
474. MARKÓ Béla: *Üres*. = Kalligram, 2/15. p.
475. MARKÓ Béla: *Valóságírodalom*. = Kortárs, 1/12–13. p.
476. MARNO János: *Kísértetszállás*. = Alföld, 1/3. p.
477. MARNO János: *Othelló*. = Alföld, 1/3–4. p.
478. MARNO János: *Paul*. = Alföld, 1/4. p.
479. MARNO János: *Sejtűrítés*. = Alföld, 1/4–5. p.
480. MÉSZÁROS Mária: [Cím nélkül.] = Napút, 2/65. p.
481. MEZŐSI Miklós: *Győrben, a zsidó temetőnél*. = Mozgó Világ, 2/77. p.
482. MEZŐSI Miklós: *Vegyes tüzelésű dal*. = Mozgó Világ, 2/77–78. p.
483. MIKA Gabriella: *Naphimnusz*. = Napút, 1/124. p.
484. MIKLYA Zsolt: *cigarettasodró*. = Kalligram, 1/50. p.
485. MIKLYA Zsolt: *dülő út*. = Kalligram, 1/51. p.
486. MIKLYA Zsolt: *Negykezes üzenet*. = Kalligram, 1/49. p.
487. MIKLYA Zsolt: *Ritka örököd*. = Kalligram, 1/50. p.
488. MIKLYA Zsolt: *Röpkép szomjúsággal*. = Kalligram, 1/49. p.
489. MIKLYA Zsolt: *Ujjamra ég*. = Vigilia, 2/126–127. p.
490. MOGYORÓSI László: *Barát – zóna*. = Hítel, 1/81. p.
491. MOGYORÓSI László: *Cinkosok*. = Hítel, 1/80. p.
492. MOGYORÓSI László: *Vasútnál lakom*. = Hítel, 1/80. p.

493. MOLNÁR Illés: *Arcod pubatestű.* = Híd, 2/41. p.
494. MOLNÁR Illés: *Határeset.* = Tiszatáj, 2/45–46. p.
495. MOLNÁR Illés: *A hattýúkat szemre méregeted.* = Híd, 2/42–43. p.
496. MOLNÁR Illés: *Jelenések és tájolasók.* = Tiszatáj, 2/44–45. p.
497. MOLNÁR Illés: *Lejtőn lefelé.* = Híd, 2/41. p.
498. MOLNÁR Illés: *Megnyílik mindkét szemed.* = Híd, 2/41–42. p.
499. MOLNÁR Illés: *Retinámon.* = Híd, 2/42. p.
500. MOLNÁR Illés: *Sorodra vársz.* = Híd, 2/43. p.
501. MOLNÁR Szilvia: *Szőnyeg.* = Napút, 2/65. p.
502. MÓRITZ Mátyás: *Hullámzó folyó.* = Napút, 2/66. p.
503. MÓRITZ Mátyás: *Ajéggé fagyott.* = Napút, 2/66. p.
504. MÓRITZ Mátyás: *A vizek elől.* = Napút, 2/66. p.
505. MUSZKA Sándor: *Alma és barack.* = Székelyföld, 2/5–6. p.
506. MUSZKA Sándor: *A dombok fölött.* = Székelyföld, 2/6. p.
507. MUSZKA Sándor: *Fabula.* = Székelyföld, 2/7. p.
508. MUSZKA Sándor: *A fehér cigány.* = Helikon, január 25. 3. p.
509. MUSZKA Sándor: *Kaptafák.* = Székelyföld, 2/5. p.
510. MUSZKA Sándor: *Lorca.* = Székelyföld, 2/6–7. p.
511. MUSZKA Sándor: *Transzilván látélet.* = Helikon, január 25. 3. p.
512. NAGY István: *Káprázat.* = Napút, 2/66. p.
513. NAGY István: *Körforgás.* = Napút, 2/66. p.
514. NAGY Nóra, D.: [Cím nélkül.] = Napút, 2/66. p.
515. NAGY Zoárd: [Cím nélkül.] = Napút, 2/66. p.
516. NAGY Zsuka: *a hervey gizella-ügy.* = Alföld, 2/36–37. p.
517. NAGY Zsuka: *a szabó t. anna-ügy.* = Alföld, 2/36. p.
518. NAGY-EGED Boldizsár: [Cím nélkül.] = Napút, 2/66. p.
519. NÉMETH András: *Alma? Mater?* = Napút, 1/49–50. p.
520. NÉMETH András: *Anziks, Albionból.* = Napút, 1/50. p.
521. NÉMETH Bálint: *Egy különösen szóra-kozható hazugság.* = Élet és Irodalom, február 22. 14. p.
522. NÉMETH Bálint: *Idézés.* = Élet és Irodalom, február 22. 14. p.
523. NÉMETH Bálint: *Az utolsó szavak.* = Élet és Irodalom, február 22. 14. p.
524. NÉMETH Ferenc: *Alanyi lét.* = Ezredvég, 1/40. p.
525. NÉMETH Ferenc: *Ember a bídlábnál.* = Ezredvég, 1/40. p.
526. NÉMETH Ferenc: *Köz.* = Ezredvég, 1/40. p.
527. NÉMETH István: *Egy négysoros.* = Híd, 1/5. p.
528. NÉMETH István: *Egy nyakas Ében Kőrász.* = Híd, 1/6. p.
529. NÉMETH Péter Mikola: *„Haiku-füzér”.* = Napút, 2/71. p.
530. NÉMETH Anett: [Cím nélkül.] = Napút, 2/67. p.
531. NOSZLOPI Botond: *Gyász.* = Híd, 2/58. p.
532. NOSZLOPI Botond: *Hajnalpír.* = Híd, 2/58. p.
533. NOSZLOPI Botond: *Hóvakaság.* = Híd, 2/57. p.
534. NOSZLOPI Botond: *A megfigyelő.* = Híd, 2/56–57. p.
535. NOSZLOPI Botond: *Nézelődés.* = Híd, 2/56. p.
536. NOVÁK Éva: *El.* = Holmi, 2/193. p.
537. NOVÁK Éva: *Köszönet.* = Holmi, 2/192. p.
538. NYERGES Gábor Ádám: *Feljegyzések készülnek XII.* = Műhely, 1/23. p.
539. NYERGES Gábor Ádám: *Reménylő.* = Liget, 1/17. p.
540. NYIRÁN Ferenc: *Insomnia.* = Mozgó Világ, 2/80–81. p.
541. NYIRÁN Ferenc: *Rapid Eye Movement.* = Mozgó Világ, 2/81. p.
542. NYÍRFALVI Károly: *[A víz tükré].* = Napút, 2/67. p.
543. OLÁH András: *batárviták.* = Magyar Napló, 1/33. p.
544. OLÁH András: *visszaengedlek.* = Magyar Napló, 1/33. p.
545. OLÁH Tamás: *La Collectionneuse.* = Irodalmi Szemle, 2/31. p.
546. ORAVECZ Imre: *Naptár.* = Kortárs, 2/3–4. p.
547. ORAVECZ Imre: *Összegzés.* = Kortárs, 2/3. p.
548. ORAVECZ Péter: *„Winds of change”.* = Élet és Irodalom, február 8. 14. p.

549. ORAVECZ Péter: *Haza csak egy.* = Élet és Irodalom, február 8. 14. p.
550. ORBÁN Timea: [Cím nélkül.] = Napút, 2/68. p.
551. ORCSIK Roland: *Áramlat.* = Új Forrás, 1/20. p.
552. ORCSIK Roland: *Hamu alatt.* = Új Forrás, 1/20. p.
553. ORCSIK Roland: *Nem kopik a bang.* = Kalligram, 1/28. p.
554. ORCSIK Roland: *Őt másodperc.* = Kalligram, 1/29. p.
555. ORCSIK Roland: *Repülő.* = Kalligram, 1/28. p.
556. ORCSIK Roland: *Vágás.* = Kalligram, 1/29. p.
557. ORDÓDY Ferenc: *érték.* = Műhely, 1/25. p.
558. ORDÓDY Ferenc: *requiem I.* = Műhely, 1/26. p.
559. ORDÓDY Ferenc: *vigasztalás.* = Műhely, 1/26. p.
560. ORSZÉK István: *Anamorfozis szerkesztés.* = Forrás, 2/49. p.
561. PÁL Dániel Levente: *Kinek van jó?* = Tiszatáj, 2/49–50. p.
562. PÁL Dániel Levente: *A nyelofilozófus halála.* = Tiszatáj, 2/47–48. p.
563. PÁL Sándor Attila: *Fradí.* = Kortárs, 2/32. p.
564. PÁL Sándor Attila: *A balál.* = Irodalmi Szemle, 1/25. p.
565. PÁL Sándor Attila: *A holtvágány.* = Irodalmi Szemle, 1/24. p.
566. PÁL Sándor Attila: *Itthon.* = Kortárs, 2/32–33. p.
567. PAPP Attila Zsolt: *A Kolozsvár-film.* = Helikon, február 25. 1. p.
568. PAPP Zoltán, P.: *Hálók.* = Napút, 2/24. p.
569. PAPP Zoltán, P.: *Hamis evolúció.* = Ezredvég, 1/23. p.
570. PAPP Zoltán, P.: *Igazodj, tisztelgej!* = Napút, 2/24. p.
571. PAPP-FÜR János: *Júdás a táncparketten.* = Magyar Napló, 2/22. p.
572. PAPP-FÜR János: *kezdet.* = Magyar Napló, 2/23. p.
573. PAPP-FÜR János: *kilengések.* = Magyar Napló, 2/22. p.
574. PAPP-FÜR János: *tegnapi.* = Magyar Napló, 2/23. p.
575. PAULJUCSÁK Péter: *Éjszakai műszak.* = Liget, 1/53. p.
576. PAYER Imre: *Egésztelen rom, néma zsi-vaj.* = Magyar Napló, 1/47. p.
577. PAYER Imre: *Fény, köd, fény.* = Jelenkor, 2/144. p.
578. PEREDY Márta: *Szörfős.* = Napút, 2/67. p.
579. PÉTER Márta: *(.....).* = Forrás, 2/33. p.
580. PÉTER Márta: *(a).* = Forrás, 2/32. p.
581. PÉTER Márta: *érvészely.* = Forrás, 2/32–33. p.
582. PÉTER Márta: *kiált.* = Forrás, 2/31. p.
583. PÉTER Márta: *(létem csak).* = Forrás, 2/29–30. p.
584. PÉTER Márta: *(mindig mondta).* = Forrás, 2/29. p.
585. PÉTER Márta: *nehéz.* = Forrás, 2/30. p.
586. PÉTER Márta: *szól.* = Forrás, 2/30–31. p.
587. PÉTER Márta: *végig.* = Forrás, 2/32. p.
588. PETRENCE Sándor: *Jaj in a patakba...* = Jelenkor, 1/29. p.
589. PETZ György: [Cím nélkül.] = Napút, 2/67. p.
590. [PETZ György] Wang Fu: *mimóza.* = Napút, 2/72–74. p.
591. PINTÉR Kitti: *lehetnél.* = Új Forrás, 1/50. p.
592. PINTÉR Lajos: *a béke-téri piacon.* = Műhely, 1/18. p.
593. PINTÉR Lajos: *Hajósi Cabernet dicséretére.* = Magyar Napló, 2/48. p.
594. PINTÉR Lajos: *szóló.* = Műhely, 1/18. p.
595. POLGÁR Anikó: *Eurüdike bújjócskázik.* = Kalligram, 1/47. p.
596. POLGÁR Anikó: *Eurüdike fölcsoúdik.* = Kalligram, 1/48. p.
597. POLLÁGH Péter: *Afrika trafik.* = Bárka, 1/30. p.
598. POLLÁGH Péter: *Általános trafik.* = Bárka, 1/29. p.
599. POLLÁGH Péter: *Frontrágó.* = Hítel, 1/26–27. p.
600. PORKOLÁB Eszter: [Cím nélkül.] = Napút, 2/67. p.
601. RÁCZ Boglárka: *A lógó.* = Kalligram, 2/36. p.
602. RÁCZ Boglárka: *Mostantól mindig.* = Kalligram, 2/37. p.
603. RÁCZ Boglárka: *Nyiralás.* = Kalligram, 2/36. p.
604. RÁCZ Boglárka: *Seiobo kertlében.* = Kalligram, 2/37. p.
605. RÉKASI Ildikó: *Semmi.* = Ezredvég, 1/19. p.
606. RÉKASI Ildikó: *Vakáció.* = Ezredvég, 1/19. p.
607. RHÉDEY Gábor: *Frivol.* = Híd, 2/45. p.
608. RHÉDEY Gábor: *Korszellem.* = Híd, 2/44. p.

609. SAJÓ László: *Vödörvizek a múltkútból.* = Műút, 1/16–17. p.
610. SÁNTA Hajnalka: *Találkozás.* = Napút, 2/67. p.
611. SÁNTA Hajnalka: *Vízütőkör.* = Napút, 2/67. p.
612. SÁNTA Hajnalka: *Vízütőkör.* [2.] = Napút, 2/67. p.
613. SÁRDI Mária: *Gyermeklány a pokolban.* 1. Nem az éhség. 2. Ragun bei Dessau. 3. Egy bögre tea. = Ezredvég, 1/3–7. p.
614. SERESTÉLY Zalán: *(Ahogy itt ül...).* = Székelyföld, 2/45. p.
615. SERESTÉLY Zalán: *Feszült kert.* = Székelyföld, 2/44. p.
616. SERESTÉLY Zalán: *Közösen ültetett margaréták.* = Székelyföld, 2/45. p.
617. SIMEK Valéria: *Hazatalál.* = Napút, 2/22. p.
618. SIMEK Valéria: *Szárnya alól.* = Napút, 2/22. p.
619. SIPOS Boglárka: [Cím nélkül.] = Napút, 2/68. p.
620. SOMOS Béla: *Dixi et salvavi animam meam.* = Magyar Napló, 2/24. p.
621. SOMOS Béla: *A pápásztor.* = Magyar Napló, 2/24. p.
622. STANCZIK-STARECZ Ervin: *Felbúztam apám óráját.* = Napút, 1/77. p.
623. STILLER Kriszta: *Büjöska.* = Élet és Irodalom, január 18. 17. p.
624. STILLER Kriszta: *Féltalom.* = Élet és Irodalom, január 18. 17. p.
625. STILLER Kriszta: *gázláng.* = Élet és Irodalom, január 18. 17. p.
626. STILLER Kriszta: *jambikus oktaniárius.* = Élet és Irodalom, január 18. 17. p.
627. STILLER Kriszta: *némafilm.* = Élet és Irodalom, január 18. 17. p.
628. STILLER Kriszta: *Valabanyadik szonett.* = Élet és Irodalom, január 18. 17. p.
629. SUHAI Pál: *Bökvers egy sárga csekk hátára.* = Napút, 1/4. p.
630. SUHAI Pál: *Emlékezés.* = Napút, 2/68. p.
631. SUHAI Pál: *Évszakok.* = Napút, 2/68. p.
632. SUHAI Pál: *Kis Napút-induló.* = Napút, 1/4. p.
633. SUMONYI Zoltán: *A bicikli apoteózisa.* = Tekintet, 1/66–67. p.
634. SÚTÓ Csaba András: *az üvegfüvő.* = Kortárs, 2/30–31. p.
635. SZABÓ Aida: [Cím nélkül.] = Napút, 2/68. p.
636. SZABÓ Marcell: *A néma ernyő.* = Élet és Irodalom, január 4. 15. p.
637. SZAKÁLLAS Zsolt: *A vesződés.* = Napút, 1/126. p.
638. SZALONTAI Imre: *Piac.* = Ezredvég, 1/43. p.
639. SZÁNTÓ T. Gábor: *Bábel folyóinál.* = Élet és Irodalom, február 15. 14. p.
640. SZÁNTÓ T. Gábor: *A Ben Ezra templomszolgája.* = Élet és Irodalom, február 15. 14. p.
641. SZARKA István: *Íziglen.* = Ezredvég, 1/35. p.
642. SZARKA István: *A kőfaragók álma.* = Ezredvég, 1/35. p.
643. SZARKA István: *Tulajdonképpen.* = Ezredvég, 1/35. p.
644. SZEBÉNYI Ildikó: *A farkasüvöltést is.* = Napút, 2/118. p.
645. SZEBÉNYI Ildikó: *Istenét.* = Napút, 2/118. p.
646. SZEGEDI Csilla: *Felületi feszültség.* = Napút, 2/69. p.
647. SZEMERE Brigitta: *Tükör-képek.* = Napút, 2/68. p.
648. SZENDREY Júlia: *Bár merre nézek...* = 2000, 2/46. p.
649. SZENDREY Júlia: *Boldogtalan vagyok...* = 2000, 2/46. p.
650. SZENDREY Júlia: *Élni vagy meghalni!* = 2000, 2/46. p.
651. SZENDREY Júlia: *Gondolatim, érzémenyeim...* = 2000, 2/45. p.
652. SZENDREY Júlia: *Miért van így?* = 2000, 2/45. p.
653. SZEREDI Zsanett: *Ártatlanság...* = Napút, 1/126. p.
654. SZIJJ Ferenc: *Fényleírás / Napfény (2).* = Élet és Irodalom, január 11. 17. p.
655. SZILÁGYI András: *Ez a légies, valami Zdenka.* = Bárka, 1/41. p.
656. SZILÁGYI András: *Fáradtan fest vászonra az este.* = Bárka, 1/43. p.
657. SZILÁGYI András: *Vastag-bideg.* = Bárka, 1/41. p.
658. SZILÁGYI András: *Zdenka arcképe.* = Bárka, 1/42. p.
659. SZILÁGYI András: *Zdenka rózsája.* = Bárka, 1/42. p.
660. SZILÁGYI András: *Zdenka teste.* = Bárka, 1/42. p.
661. SZILVA Imre: [Cím nélkül.] = Napút, 2/69. p.
662. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Palimpszeszt.* = Műhely, 1/21. p.
663. SZLUKOVÉNYI Katalin: *Szabálytalan ballada.* = Műhely, 1/22. p.

664. SZOMMER Edit: *Fekete lyuk.* = Vigilia, 2/129–130. p.
665. SZOMMER Edit: *Maradni még.* = Vigilia, 2/130. p.
666. SZÓCS Petra: *Drága gyerekeim.* = Élet és Irodalom, február 1. 17. p.
667. TÁBOR Ádám: *borulás.* = Alföld, 1/13. p.
668. TÁBOR Ádám: *celanfok.* = Új Forrás, 1/22. p.
669. TÁBOR Ádám: *Emma-dilemma.* = Kalligram, 1/27. p.
670. TÁBOR Ádám: *fűszöveg.* = Új Forrás, 1/22. p.
671. TÁBOR Ádám: *A hely-szellem nyárbúcsúja.* = Műhely, 1/19. p.
672. TÁBOR Ádám: *idő.* = Új Forrás, 1/22. p.
673. TÁBOR Ádám: *Kétszerszületés.* = Műhely, 1/19. p.
674. TÁBOR Ádám: *a kezdetjáték után.* = Alföld, 1/13. p.
675. TÁBOR Ádám: *Mozart golyó.* = Kalligram, 1/27. p.
676. TÁBOR Ádám: *A művészet fűgája.* = Kalligram, 1/27. p.
677. TAKÁCS Áron: [Cím nélkül.] = Napút, 2/68. p.
678. TAKÁCS Róza: *Álomport szórok.* = Napút, 1/125. p.
679. TAKÁCS Zsuzsa: *Bejártam újra.* = Műhely, 1/3. p.
680. TAKÁCS Zsuzsa: *Három vers.* Vágy egy antik kehelyre. Ne tudja szokásaimat. Meglepi lesz. = Holmi, 2/157–158. p.
681. TAKÁCS Zsuzsa: *Levél Veronica Gomésnek.* = Műhely, 1/4. p.
682. TAKÁCS Zsuzsa: *Teréz levele Neuner atyának.* = Műhely, 1/3. p.
683. TAMÁS Zsuzsa: *Elfordult tőlünk.* = Élet és Irodalom, február 8. 17. p.
684. TAMÁS Zsuzsa: *És miközben.* = Élet és Irodalom, február 8. 17. p.
685. TAMÁS Zsuzsa: *Készült egy fénykép.* = Élet és Irodalom, február 8. 17. p.
686. TAMÁS Zsuzsa: *A vetélés utáni első.* = Élet és Irodalom, február 8. 17. p.
687. TAMÁS Zsuzsa: *Volt szüved.* = Élet és Irodalom, február 8. 17. p.
688. TANDORI Dezső: *Agrórszakadás.* = 2000, 1/30. p.
689. TANDORI Dezső: *Aszkodás az élethez.* = 2000, 1/30. p.
690. TANDORI Dezső: *Búcsúzunk, púcsúzunk (dél lett).* = 2000, 1/32. p.
691. TANDORI Dezső: *Hadvers.* = 2000, 1/32. p.
692. TANDORI Dezső: *Hígger.* = 2000, 1/33. p.
693. TANDORI Dezső: *Köszönöm.* = 2000, 1/33. p.
694. TANDORI Dezső: *Mintegy kaleidoszkóp: tandoridoszkóp.* = Alföld, 2/41–43. p.
695. TANDORI Dezső: *Pöce felé.* = 2000, 1/32. p.
696. TANDORI Dezső: *Rá innen másnap d.e. írtam. de írtam.* = 2000, 1/31–32. p.
697. TANDORI Dezső: *Vészgő, vészgő.* = 2000, 1/33. p.
698. TANDORI Dezső: *A „Weöres-100” felé.* = 2000, 1/29–30. p.
699. TARBAY Ede: *Mielőtt.* = Vigilia, 1/49–50. p.
700. TÁRCZYNÉ PUSZTAI Beatrix: *Víz, tükör.* = Napút, 2/69. p.
701. TARNAI László: *Öröm csillant.* = Ezredvég, 1/22–23. p.
702. TÁRNOK Marica: [Cím nélkül.] = Napút, 2/69. p.
703. TASS Marianne: *Élményműlés.* = Alföld, 2/35. p.
704. TASS Marianne: *Verébetetés.* = Alföld, 2/35. p.
705. TASS Marianne: *Zárókórus.* = Alföld, 2/36. p.
706. TATAI Kata: *könyörgés.* = Napút, 2/69. p.
707. TATAI Kata: *megérkezés.* = Napút, 2/69. p.
708. TERÉK Anna: *Hó.* = Irodalmi Szemle, 2/32. p.
709. TÉREY János: *A parancsoló érvényű siker.* = Élet és Irodalom, február 22. 17. p.
710. TÉREY János: *Ősz[!] hadjárata. Átiratok.* Minden érvényes indulat. A pénztári órák között. Elégtelen az apparátus. A bérlő. Egy izeltlábú virraszt. A tudomány mai állása. Négy etűd. = Palóc föld, 1/3–11. p.
711. TÉREY János: *Őszi hadjárata. Átiratok.* A szép szülőföld. A szomszéd. Veszett fej-sze nyele. Tettlegesség. Van-e élet a Földön? Vízit Szomorj Dezsőnél. = Bárka, 1/8–11. p.
712. TÉREY János: *Őszi hadjárata. Átiratok.* Termann-archívum. She said. Egy sanzon rekonstrukciója. Alvók. Elveszendő. Tibor, a jegyző. Szünidő. A maradék. Szabad kéz. Vág-meder. = Kortárs, 2/14–19. p.
713. TOKAI András: *Abba, hogy betedike van.* = Holmi, 2/160. p.
714. TOKAI András: *Rímtelen ghazel a türelméről.* = Holmi, 2/160. p.
715. TOROCZKAY András: *Balatonaliga.* = Kalligram, 1/26. p.
716. TOROCZKAY András: *Hajnali.* = Kalligram, 1/23–24. p.

717. TOROCZKAY András: *A Közép-európai Egyetem Szálló és Konferencia Központ kereti szerszámosában.* = Holmi, 1/52–53. p.
718. TOROCZKAY András: *Mint egy kutyá.* = Jelenkor, 1/24–25. p.
719. TOROCZKAY András: *Visszatérés a labirintusba.* = Kalligram, 1/25. p.
720. TÓTH Kinga: *A Tollasbál-ciklusból.* [Kapar]. [Soron]. = Alföld, 1/29–30. p.
721. TÓTH Krisztina: *Bonyolult vers.* = Bárka, 1/58–59. p.
722. TÓTH Krisztina: *Haza.* = Bárka, 1/58. p.
723. TÓTH Krisztina: *Hogy vagytok?* = Holmi, 1/3. p.
724. TÓTH László: *Húsbomba vájja.* = Kortárs, 1/31. p.
725. TÓTH László: *Labdázó.* = Kortárs, 1/31. p.
726. TÓTH László: *Lézengek.* = Kortárs, 1/32. p.
727. TÓTH László: *Ősz van. Alszik a gangon.* = Kortárs, 1/31. p.
728. TURCZI István: *Csak egy lépés.* = Bárka, 1/39. p.
729. TURCZI István: *Mondod: szerencsém.* = Bárka, 1/40. p.
730. TURCSÁNYI Péter: *Selmeci rekviem – élők hangjaira.* = PoLiSz, 1/37–38. p.
731. TÜRJEI Zoltán: *Légmozgás.* = Magyar Napló, 1/44. p.
732. TÜRJEI Zoltán: *Mikor sima combodon.* = Magyar Napló, 1/44. p.
733. TÜRJEI Zoltán: *Téjfölösen.* = Magyar Napló, 1/44. p.
734. UGHY Szabina: *Hullámtörő.* = Műút, 1/14. p.
735. UNGVÁRI László Zsolt: *Agancsot lelsz.* = Bárka, 1/32–33. p.
736. UNGVÁRI László Zsolt: *Felnőttként a nyár.* = Bárka, 1/31–32. p.
737. UNGVÁRI László Zsolt: *Az ősz ingája.* = Bárka, 1/33–34. p.
738. VALYON László: [Cím nélkül.] = Napút, 2/69. p.
739. VANCÓS PAPP Judit: *Halál.* = Napút, 2/69. p.
740. VÁNYAI FEHÉR József: *Gaz és ige.* = Napút, 2/119. p.
741. VÁNYAI FEHÉR József: *A láncos madár.* = Napút, 2/119. p.
742. VÁNYAI FEHÉR József: *Vaskarc a tejívógen.* = Napút, 2/119. p.
743. VARGA Imre: *Forgatag.* = Tiszatáj, 2/51. p.
744. VARGA Imre: *Krisztina álma a sorssal.* = Tiszatáj, 2/52. p.
745. VARGA Imre: *A végtelen magányt.* = Tiszatáj, 2/51–52. p.
746. VARGA László Edgár: *Címzett nélkül.* = Székelyföld, 2/53–54. p.
747. VARGA László Edgár: *Magad.* = Székelyföld, 2/51–52. p.
748. VARGA László Edgár: *Plakátsuhogás.* = Székelyföld, 2/52–53. p.
749. VARGA László Edgár: *tollbamondás.* = Híd, 2/54. p.
750. VARGA László Edgár: *verstörés.* = Híd, 2/55. p.
751. VÁRI Csaba: *(helyett).* = Hítel, 1/85. p.
752. VÁRI Csaba: *(szóltanul).* = Hítel, 1/85. p.
753. VÁRI Csaba: *(visszatartanálok).* = Hítel, 1/86. p.
754. VASADI Péter: *Az arca.* = Új Forrás, 1/78. p.
755. VASADI Péter: *Igazuk van.* = Vigilia, 2/114. p.
756. VASADI Péter: *Lelemény.* = Új Forrás, 1/3. p.
757. VASADI Péter: *Más.* = Kortárs, 2/44–45. p.
758. VASADI Péter: *A vér íhletése.* = Vigilia, 2/113–114. p.
759. VASI Ferenc Zoltán: *Gyónási víztükör.* = Napút, 2/70. p.
760. VASI Ferenc Zoltán: *Platánfa: vetkezés, öltözés.* = Hítel, 1/34. p.
761. VASI Ferenc Zoltán: *Psyché.* = Hítel, 1/35. p.
762. VÉR Georgina Mirtill: *Almafák.* = Műhely, 1/28. p.
763. VÉR Georgina Mirtill: *Bakelit.* = Műhely, 1/27. p.
764. VÉR Georgina Mirtill: *Bérünk.* = Műhely, 1/28. p.
765. VÉR Georgina Mirtill: *Lila örök.* = Műhely, 1/27. p.
766. VÉR Georgina Mirtill: *Passió.* = Műhely, 1/27. p.
767. VERMUTH Attila: *Bolyongva.* = Napút, 2/70. p.
768. VERRASZTÓ Tibor: [Cím nélkül.] = Napút, 2/67. p.
769. VICZIÁN Sándor: *Álmat festek.* = PoLiSz, 1/99. p.
770. VICZIÁN Sándor: *Farsang után.* = PoLiSz, 1/első borító.
771. VIDA Dániel: *Az élet szerzőjének.* = Napút, 1/123. p.
772. VIHAR Judit: [Cím nélkül.] = Napút, 2/70. p.
773. VILLÁNYI G. András: *Hömpölygő váross.* = Műhely, 1/20. p.

774. VILLÁNYI G. András: *Öngyulladás.* = Műhely, 1/20. p.
775. VILLÁNYI G. András: *Sors.* = Műhely, 1/20. p.
776. VILLÁNYI G. András: *Taó.* = Napút, 2/54. p.
777. VILLÁNYI G. András: *Úton.* = Napút, 2/54. p.
778. VILLÁNYI G. András: *A völgyről vízszra.* = Műhely, 1/20. p.
779. VÖRÖS István: *XII. Zsoltár.* = Alföld, 1/44. p.
780. VÖRÖS István: *XIII. Zsoltár.* = Alföld, 1/45. p.
781. VÖRÖS István: *XIV. Zsoltár.* = Alföld, 1/45–46. p.
782. VÖRÖS István: *XV. Zsoltár.* = Alföld, 1/46–47. p.
783. VÖRÖS István: *XXV. Zsoltár.* = Várad, 1/19–20. p.
784. VÖRÖS István: *XXXII. Zsoltár.* = Várad, 1/21. p.
785. VÖRÖS István: *XXXIII. Zsoltár.* = Várad, 1/22. p.
786. VÖRÖS István: *Fog és bab és cserép.* = Jelenkor, 2/108. p.
787. VÖRÖS István: *A gyökerekig.* = Jelenkor, 2/106–107. p.
788. VÖRÖS István: *Magyarország száz csodája.* = Jelenkor, 2/107. p.
789. VÖRÖS István: *A mulandóság dübe.* = Jelenkor, 2/106. p.
790. VÖRÖS Rózsa: *Zokog a vas...* = Napút, 1/127. p.
791. WEHNER Tibor: *a biztos halál.* = Új Forrás, 2/4. p.
792. WEHNER Tibor: *Lélek a szekrényben.* a postáskisasszony halála. plasztikai közjáték. temető a hegyoldalban. várakozólistán a lelkek a szekrényében. = Irodalmi Jelen, 2/71–73. p.
793. WEHNER Tibor: *meghalni gyáva.* = Új Forrás, 2/4. p.
794. WEHNER Tibor: *a spiclim nevenapján.* = Új Forrás, 2/4. p.
795. ZALÁN Tibor: *[Elegendtem mindenkit...].* = Tiszatáj, 2/20. p.
796. ZALÁN Tibor: *Erőviszonyok.* = Tiszatáj, 2/20. p.
797. ZALÁN Tibor: *Halott veréb.* = Irodalmi Jelen, 2/33. p.
798. ZALÁN Tibor: *Idegen ébredés.* = Tiszatáj, 2/18–19. p.
799. ZALÁN Tibor: *Kései zsengek.* [Borzolva elvesztem életem...]. [Ezt borította erre az borul...]. [Közleg az idő hogy minden ház...]. [Egy kis ironia talán rám férne...]. [Éjjeli pillangóra talált most...]. [Bolyong vad és hajta a vére...]. [Csak délben ébred föl bágyadtan pisznog...]. [Nem fogsz megölni te sem és már te sem...]. [Szégyellni kell ezeket a verseket...]. [Forró köveken üldögel magányos...]. [Nem vagyok neked se...]. = Irodalmi Jelen, 2/34–35. p.
800. ZALÁN Tibor: *Kései zsengek.* [Mások fel-támadnak...]. [Van úgy hogy az ember ki-szeret...]. [Üres és hideg világokot...]. [Elment az utolsó vonat...]. [Hosszúra nyúlik a búcsú...]. [Meggzállottként bolyong a köveken...]. [Leszámloltam a halottaimmal...]. [Nem kérek semmit...]. = Élet és Irodalom, január 4. 14. p.
801. ZALÁN Tibor: *Mediterrán pad.* = Korunk, 1/37. p.
802. ZALÁN Tibor: *Téli képek kék tányéron.* = Híd, 2/23–24. p.
803. ZALÁN Tibor: *Tűnődve és szeliden.* = Tiszatáj, 2/19. p.
804. ZÁVADA Péter: *Nemleges kép.* Késletettett ütközés. Két összetett. Mostantól Fehér. = Élet és Irodalom, február 1. 14. p.
805. ZENTAI Eta: [Cím nélkül.] = Napút, 2/70. p.
806. ZILAHY Anna: *Idegen részem.* = Élet és Irodalom, január 25. 14. p.
807. ZILAHY Anna: *Utolsó szó jogán.* = Élet és Irodalom, január 25. 14. p.
808. ZUDOR János: *Felzabántak a fák.* = Helikon, február 10. 1. p.
809. ZSÁVOLYA Zoltán: *Maastrichti tehenek.* = PoLiSz, 1/2–4. p.
810. ZSOLNAI György: *cáfolat.* = Kortárs, 1/33. p.
811. ZSOLNAI György: *közlemény.* = Kortárs, 1/33. p.
812. ZSOLNAI György: *meghívó.* = Kortárs, 1/33. p.
813. ZSOLNAI György: *nyilatkozat.* = Kortárs, 1/33. p.
814. ZSOLNAI György: *rövidbír.* = Kortárs, 1/33. p.

Rövidpróza

815. ACSAI Roland: *A csíz.* = Műhely, 1/45. p.
816. ACSAI Roland: *A nutria.* = Irodalmi Jelen, 1/31–32. p.
817. ADONYI SZTANCS János: *Ficamok.* = Napút, 1/15–17. p.
818. ADONYI SZTANCS János: *Nagymama rejtelmek.* = Vigilia, 1/40–49. p.

819. ADORJÁNI Panna: *Döme eldöntötte, hogy tudni akarja, mi történik azután, amiután meghalunk.* = Helikon, január 10. 10. p.
820. ADORJÁNI Panna: *Döme, vagyis Végh Dömötör, aki utálja a nevét.* = Székelyföld, 2/18–20. p.
821. ADORJÁNI Panna: *Ma megint semmi nem történik.* = Helikon, január 10. 10. p.
822. ADORJÁNI Panna: *Pista bácsi megharagudott rám, mert lebüleyszidóztam.* = Székelyföld, 2/20–21. p.
823. ANTAL Balázs: *Vasgyári capriccio.* = Élet és Irodalom, február 8. 16. p.
824. BABICZKY Tibor: *Amikor Isten az időt csinálta...* = Élet és Irodalom, január 25. 16. p.
825. BALLAI László: *Kassziopéia.* = Ezredvég, 1/16–18. p.
826. BÁNYAI Tamás: *Emléktábla.* = Várad, 1/29. p.
827. BÁNYAI Tamás: *Igazságot Mr. Crooknak!* = Várad, 1/28. p.
828. BÁNYAI Tamás: *Igérlet.* = Várad, 1/27. p.
829. BÁNYAI Tamás: *Janikának jó dolga van.* = Várad, 1/24–26. p.
830. BÁNYAI Tamás: *Kedvetlenség.* = Várad, 1/24. p.
831. BÁNYAI Tamás: *Önámítás.* = Várad, 1/29–30. p.
832. BÁNYAI Tamás: *Rafinált róka.* = Várad, 1/31–32.
833. BÁNYAI Tamás: *A szakma szeretete.* = Várad, 1/26–27. p.
834. BÁNYAI Tamás: *Té és a repülőgép.* = Várad, 1/23p.
835. [BÁRDOS József] George Orwell: *Állatfarm.* = Irodalmi Jelen, 1/89–92. p.
836. [BÁRDOS József] Jorge Luis Borges: *Találkozás egy témával.* = Irodalmi Jelen, 2/103–104. p.
837. BARLOG Károly: *Őszmanzárd.* = Irodalmi Szemle, 2/21–22. p.
838. BÁTHORI Csaba: *Árnyék kisasszony.* = Élet és Irodalom, január 18. 15. p.
839. BENEDEK Szabolcs: *A kézzel fogható történelem.* = Székelyföld, 1/37–43. p.
840. BÍRÓ Zsuzsa: *Tündérváros.* = Liget, 1/5–16. p.
841. BISTEY András: *Az igazolás.* = Ezredvég, 1/24–26. p.
842. BOÉR Tamás: *Becszengetés.* = Helikon, február 25. 9–10. p.
843. BOÉR Tamás: *Ropszky Máté mátkája.* = Helikon, február 25. 10. p.
844. BOLDOG Zoltán: *A bolond diófa kertész.* = Irodalmi Jelen, 1/68–69. p.
845. BOZGOR Elian: *És mért félénk, ha újságíró?* = Napút, 1/60–62. p.
846. BOZGOR Elian: *Körhiba.* = Napút, 1/63–64. p.
847. BOZGOR Elian: *Semmiségek.* = Napút, 1/59–60. p.
848. BOZSIK Péter: *Idegpróba.* = Élet és Irodalom, február 22. 15. p.
849. CSARNAI Attila: *Váratlan balál.* = Vigilia, 2/131–136. p.
850. CSENDER Levente: *Egyszer majd el kell mondani...* = Magyar Napló, 1/12–13. p.
851. DALOS Margit: *A begyűjtő.* = Műhely, 1/31–36. p.
852. [DARVASI László] Szív Ernő: *A jó szívnész.* = Élet és Irodalom, január 4. 16. p.
853. [DARVASI László] Szív Ernő: *Melléd ülök, én is félek.* = Élet és Irodalom, január 18. 14. p.
854. [DARVASI László] Szív Ernő: *Rutin, ki akarok menni.* = Élet és Irodalom, február 15. 14. p.
855. DEÁK Csillag: *Üvegszilánkok.* = Irodalmi Jelen, 2/40–41. p.
856. DEBRECENI Boglárka: *Gikszter.* = Palócföld, 1/30–31. p.
857. DEMETER József: *Szeretem a cigányokat.* = Magyar Napló, 2/37–43. p.
858. DIMÉNY Árpád: *Az akcióhős.* = Helikon, február 25. 11. p.
859. DIMÉNY Árpád: *elaltattatom.* = Helikon, február 25. 11. p.
860. DRAGOMÁN György: *Jég.* = Mozgó Világ, 1/37. p.
861. EGRESSY Zoltán: *Valle della luna.* = Élet és Irodalom, január 4. 15. p.
862. ERŐS Ferenc: *Gulliver Abszurdisztánban.* = Mozgó Világ, 1/29–34. p.
863. FEKETE I. Alfonz: *Vitéz László farsangol.* = Irodalmi Szemle, 2/23–28. p.
864. FELBER Zsolt: *Mégis van Karácsony!* = PoLiSz, 1/95–98. p.
865. FENÁKEL Judit: *Az ügyész balála.* = Liget, 2/49–55. p.
866. FERENCZES István: *Bíró Albin aknaszilánkjai.* = Magyar Napló, 1/4–11. p.
867. FERENCZES István: *Veszedelemről álmodom.* = Műhely, 1/37–40. p.
868. FISCHER Botond: *Szerelmi affér.* = Helikon, január 10. 9. p.
869. FORGÁCH András: *Vitellius.* = Élet és Irodalom, február 22. 15. p.
870. GALÁNTAI Zoltán: *Tlön, Ugbar, Budapest.* = Irodalmi Jelen, 1/38–46. p.
871. GÉCZI János: *Az ima báza.* = Irodalmi Jelen, 1/8–11. p.

872. GÉCZI János: *Sivatagi rózsza.* = Élet és Irodalom, január 11. 15. p.
873. GERŐCS Péter: *Fiatallélmény.* = Alföld, 1/31–43. p.
874. GREINER Éva: *Három évszak.* = Vigilia, 2/115–116. p.
875. GRÉZLŐ Orsolya: *Társkereső hirdetés.* = Élet és Irodalom, február 8. 16. p.
876. GYÖRE Bori: *A kés recéi.* = Alföld, 2/38–40. p.
877. HANDI Péter: *Átellenből.* = Liget, 2/61–63. p.
878. HARMOS Noémi: *De tényleg.* = Élet és Irodalom, február 22. 16. p.
879. HÁY János: *A szürke tündér.* = Élet és Irodalom, február 15. 15. p.
880. HORVÁTH Lili: *Eddie.* = 2000, 1/45–54. p.
881. HUDY Árpád: *Mesém.* = Irodalmi Jelen, 1/64–65. p.
882. IVÁN Péter: *Álom egy cicáról.* = Ezredvég, 1/36–39. p.
883. JÁMBORNÉ BALOG Tünde: *Miska néni feltámadása.* = Kortárs, 2/5–13. p.
884. JÁMBORNÉ BALOG Tünde: *Sóbálvány.* = Liget, 1/19–24. p.
885. JANÁKY Marianna: *Hazugságaim.* = 2000, 1/59–60. p.
886. JENEI László: *Szabályos családások.* = Holmi, 1/32–41. p.
887. JÓDAL Kálmán: *Marang.* = Híd, 1/7. p.
888. JÓNÁS Tamás: *Vérző venyige.* = Élet és Irodalom, február 8. 15. p.
889. JUHÁSZ Bence: *Lágy beolvadás.* = Napút, 1/65–68. p.
890. KACSIREK Ottó: *Cement.* = Várad, 1/48–52. p.
891. KÁNTOR Péter: *Háttal a kredencnek.* Egy költőáncos feljegyzéseiből. = Élet és Irodalom, január 25. 14. p.
892. KÁNTOR Péter: *Hogy itt mi megy!* Egy költőáncos feljegyzéseiből. = Élet és Irodalom, február 22. 14. p.
893. KÁNTOR Zsolt: *A cérna és a gally.* = Tiszatáj, 2/31. p.
894. KÁNTOR Zsolt: *Doxa.* = Tiszatáj, 2/31. p.
895. KÁNTOR Zsolt: *Kanti konspirációk.* = Tiszatáj, 2/30. p.
896. KÁNTOR Zsolt: *Monológfoszlány.* = Tiszatáj, 2/30. p.
897. KÁNTOR Zsolt: *A sötétség íze.* = Tiszatáj, 2/29. p.
898. KÁNTOR Zsolt: *A széppróza lelke.* = Tiszatáj, 2/29. p.
899. KAPITÁNY Máté: *Manga terminál.* = Liget, 1/45–51. p.
900. KARÁTSON Endre: *Mégis punga a punga.* = Új Forrás, 2/83–94. p.
901. KELEMEN Anna: *Esik a.* = Forrás, 2/41–43. p.
902. KELEMEN Anna: *Fényre tágul.* = Tiszatáj, 1/29–33. p.
903. KELEMEN Anna: *Zene, Ott, Én.* = Forrás, 2/44–45. p.
904. KELEMEN Anna: *Zene, ott, ő?* = Napút, 2/25–27. p.
905. KERTÉSZ Erzsébet: *Hús vagy rizsa?* = Bárka, 1/60–63. p.
906. KISS Judit Ágnes: *A Rózsalovag.* = Bárka, 1/35–38. p.
907. KISS Judit Ágnes: *A villanyoltogató történetéből.* A prédikátor. = Élet és Irodalom, január 11. 14. p.
908. KISS Judit Ágnes: *A villanyoltogató történetéből.* Doroti. = Élet és Irodalom, február 8. 14. p.
909. KISS László: *Baleset.* = Élet és Irodalom, január 18. 15. p.
910. KISS László: *Szünet.* = Bárka, 1/55–56. p.
911. KISS Noémi: *Sovány angyalok.* = Élet és Irodalom, február 15. 16. p.
912. KISSLAKI László: *Háromkirályok meg a somogyi mágnus.* = Vigilia, 1/29–30. p.
913. KUTAS József: *Fordított nap.* = Liget, 1/77–79. p.
914. KUTASSY Barnabás: *Szalvéta.* = Korunk, 1/54–54. p.
915. LÉTAI Olga: *Csak egy kicsit.* = Ezredvég, 1/45. p.
916. LOVASSY CSEH Tamás: *Bodor Jolán, a falu lánya.* = Helikon, február 10. 9–10. p.
917. MAGÉN István: *A repülő zongora.* = Ezredvég, 1/29–32. p.
918. MAROS András: *Ivan Lendl.* = Élet és Irodalom, január 11. 16. p.
919. MÁTYÁS Zoltán: *Egyiptomi látkép.* = Napút, 2/28–29. p.
920. MÉHES Károly: *Szilveszter napján.* = Jelenkor, 1/30–33. p.
921. MENYHÉRT Anna: *Csalán, kesztyű.* = Műt, 1/18–19. p.
922. MERÉNYI Krisztián: *Rokonlátogatás.* = Várad, 1/42–45. p.
923. MERÉNYI Krisztián: *Sakk a protézissel.* = Várad, 1/38–42. p.
924. MOLNÁR Erzsébet: *Borderline.* = Élet és Irodalom, február 22. 9. p.
925. MOLNÁR Erzsébet: *Szoba kilátással.* = Élet és Irodalom, február 1. 8. p.
926. MOLNÁR Erzsébet: *Taj.* = Élet és Irodalom, január 18. 9. p.

927. MORSÁNYI Bernadett: *Kastély*. = Kalligram, 2/24–27. p.
928. MURÁNYI Sándor Olivér: *Exodus egy éjszakára*. = Élet és Irodalom, február 1. 16. p.
929. NAGY Koppány Zsolt: *Lélekroppantás*. = Tiszatáj, 1/42–45. p.
930. NÉMETH István: *Boldogságfogatókos*. = Hid, 1/6. p.
931. NÉMETH István: *Fogadalom*. = Hid, 1/5. p.
932. NOVÁK Gábor: *Betegség-keringő*. = Liget, 2/43–44. p.
933. NOVÁK Gábor: *Halál-jazz*. = Liget, 2/44–46. p.
934. NOVÁK Gábor: *Hazai salsa*. = Liget, 2/41–43. p.
935. NOVÁK Gábor: *Sárgabáz-blue*. = Liget, 1/27–32. p.
936. NYERGES András: *Pusztulat a Csernovics Arzén utcában*. = Élet és Irodalom, január 18. 16. p.
937. NYÍRFÁS PYRKER Dezső: *Az Et. figyel*. = Napút, 2/122–126. p.
938. ODZE György: *Megúszni, mindenáron*. = Kortárs, 1/15–21. p.
939. OLÁH András: *Bajbarát*. = Palócföld, 1/39–42. p.
940. ORCSIK Roland: *Zagor és Zagor*. = Hid, 2/51–53. p.
941. OROSZ László: *Katona József megíratlan naplójából*. = Forrás, 2/46–48. p.
942. PALÁDI Zsolt: *A mecénás*. = Ezredvég, 1/9–14. p.
943. PAPP Dénes: *Egy pohár víz*. = Palócföld, 1/55–57. p.
944. PAPP Dénes: *Szocreál*. = Palócföld, 1/54–55. p.
945. PAPP-ZAKOR Ilka: *Múzeum utca*. = Székelyföld, 2/34–38. p.
946. PÁRKÁNY László: *Köszülő alvilágisten*. = PoLiSz, 1/99–103. p.
947. PATAK Márta: *Búcsú két és fél bangra*. = Jelenkor, 2/138–142. p.
948. PÉTER Erika: *Birs az ablak alatt*. = Bárka, 1/57. p.
949. PETRIK Iván: *Átkelni egy folyón*. = Liget, 1/55–59. p.
950. PETRIK Iván: *Nood marad*. = Liget, 2/56–59. p.
951. PLOTÁR Noémi: *Mindeközben Sósbátú Fiú*. = Új Forrás, 1/44–49. p.
952. PODMANICZKY Szilárd: *Az őrangyal*. = Élet és Irodalom, február 1. 15. p.
953. PODONYI Hedvig: *A lábatlan ember*. = Napút, 2/120–121. p.
954. PÓSFALY György: *Praktikus tanácsok gyerekeveléshez*. = Kortárs, 2/35–40. p.
955. POTOZKY László: *Csendélet a bányatónál*. = Jelenkor, 2/132–138. p.
956. POTOZKY László: *Madárles*. = Székelyföld, 2/39–43. p.
957. RÉTI Attila: *Bankárerdő*. = Hitel, 2/263–268. p.
958. RÉTI Attila: *Svédkati*. = Műhely, 1/41–44. p.
959. SÁNTA Ferenc: *Mirjám*. [Gépirathasonmás közlésével.] = Napút, 2/3–9. p.
960. SCHEIN Gábor: *Szélsőségek esetében*. = Élet és Irodalom, január 25. 15. p.
961. SCHREINER Dénes: *Az erőszak temploma*. = Élet és Irodalom, február 22. 16. p.
962. SEBESTYÉN Mihály: *Sótonyi ezredes gerince*. = Helikon, február 25. 4–5. p.
963. SERESTÉLY Zalán: *A steril macska engesztelése*. = Helikon, február 10. 10. p.
964. SIGMOND István: *Az állandó szoboravartás*. = Székelyföld, 1/10–16. p.
965. SIGMOND István: *Apróhirdetők*. = Napút, 1/55–58. p.
966. SIGMOND István: *A dörömbölés abba-maradt*. = Kalligram, 2/38–39. p.
967. SIGMOND István: *Egy ateista tanácsa: higgyetek Istenben 8*. A megfertőzött fogalom. = Helikon, január 10. 7. p.
968. SIGMOND István: *Egy ateista tanácsa: higgyetek Istenben 9*. Az elmaradt temetés. = Helikon, január 25. 7. p.
969. SIGMOND István: *Egy ateista tanácsa: higgyetek Istenben 10*. Ünnepe mindenütt: a mennyben, a földön, a föld alatt. [1. rész.] = Helikon, február 10. 7. p.
970. SIGMOND István: *Egy ateista tanácsa: higgyetek Istenben 10*. Ünnepe mindenütt: a mennyben, a földön, a föld alatt. [2. rész.] = Helikon, február 25. 7. p.
971. SIGMOND István: *Az elmaradt temetés*. = Kalligram, 2/41–42. p.
972. SIGMOND István: *Hóhérok*. = Napút, 1/53–55. p.
973. SIGMOND István: *Isten sír*. = Bárka, 1/46–48. p.
974. SIGMOND István: *A megfertőzött fogalom*. = Kalligram, 2/39–41. p.
975. SIGMOND István: *Molekulák 8*. Tündöklő arccal. = Ezredvég, 1/20–21. p.
976. SIGMOND István: *A nyüvek bolygója*. = Magyar Napló, 2/8–9. p.
977. SIGMOND István: *Ünnepe van mindenütt: a mennyben, a földön, a föld alatt*. = Forrás, 1/26–28. p.

978. SOMOGYI Zoltán: *Kisajátítás*. = Székelyföld, 1/28–33. p.
979. SPIRÓ György: *Egyéni képviselői törvényjavaslat*. = Mozzgó Világ, 1/35–36. p.
980. STANCZIK-STARECZ Ervin: *Fehér folyó*. = Napút, 1/69–77. p.
981. SURJÁN László: *Az eltévedt királyfi meg az okos leány*. = Napút, 2/75–77. p.
982. SZABÓ László Tibor: *A professzor*. = Ezredvég, 1/45–47. p.
983. SZAKÁCS István Péter: *Mennyei ponyva*. = Helikon, január 25. 1. p.
984. SZALAY Zoltán: *Lebegés*. = Kalligram, 1/41–44. p.
985. SZÁNTAI János: *Életem regénye*. = Helikon, január 25. 8–9. p.
986. SZÁNTÓ T. Gábor: *Élet, nyugalomban*. = Mozzgó Világ, 2/34–48. p.
987. SZÁVAI Attila: *Annyira szét*. = Irodalmi Szemle, 1/26–28. p.
988. SZÁVAI Attila: *Helyemre a világban*. = Irodalmi Szemle, 2/18–19. p.
989. SZÁZ Pál: *Az idegen*. = Kalligram, 2/43–55. p.
990. SZÉKELY Örs: *Greg kalandjai a tévé előtt*. = Székelyföld, 2/46–50. p.
991. SZENCZI TÓTH Károly: *Műlyépgánya*. = Élet és Irodalom, január 4. 16. p.
992. SZENTGYÖRGYI Zsolt: *A vihar*. = Liget, 2/31–36. p.
993. SZILASI László: *Kekkonen*. = Élet és Irodalom, január 4. 14. p.
994. SZILASI László: *Sült krumpli*. = Élet és Irodalom, február 1. 14. p.
995. SZÓKE Imre Mátyás: *Nudis Verbis*. = Irodalmi Jelen, 2/10–12. p.
996. TENIGL-TAKÁCS László: *A kristálykoponya két királysága*. = Holmi, 1/43–50. p.
997. TEPLÁN Ágnes: *A cápa*. = Új Forrás, 1/34–38. p.
998. TÓTH Mária: *A tenor*. [1. rész.] = Helikon, január 25. 14–15. p.
999. TÓTH Mária: *A tenor*. [2. rész.] = Helikon, február 10. 14–16. p.
1000. VÁRADI B. László: *Zsátár*. = Kortárs, 2/41–43. p.
1001. VÁRADI NAGY Pál: *A dísznőnek tiszta húsa*. = Helikon, január 25. 9–10. p.
1002. VÉCSEI Rita Andrea: *Clearblue*. = Kalligram, 2/10–11. p.
1003. VÉCSEI Rita Andrea: *Frigolina*. = Kalligram, 2/10. p.
1004. VÉCSEI Rita Andrea: *Oroszlánok*. = Kalligram, 2/9. p.
1005. VÉCSEI Rita Andrea: *Semmelweis*. = Kalligram, 2/12–14. p.
1006. VÉCSEI Rita Andrea: *Vörös*. = Kalligram, 2/11–12. p.
1007. VERES István: *Testimónia*. = Irodalmi Szemle, 1/18–22. p.
1008. VERRASZTÓ Gábor: *Stelázi*. = Napút, 2/127. p.
1009. VÉSZITS Andrea: *Galamb csipkégallérral*. = Élet és Irodalom, január 11. 16. p.
1010. VINCZE Ferenc: *Sehonnai bitang ember*. = Tiszatáj, 2/32–41. p.
1011. WAYER Szilvia: *Vakondok*. = Élet és Irodalom, január 25. 16. p.
1012. ZELEI Miklós: *Azért jó*. = Forrás, 2/6–7. p.
1013. ZELEI Miklós: *Bizalom*. = Forrás, 2/6. p.
1014. ZELEI Miklós: *Daliás idők*. = Forrás, 2/7. p.
1015. ZELEI Miklós: *Dudás a kifutópályán*. = Forrás, 2/10. p.
1016. ZELEI Miklós: *Első vizit*. = Forrás, 2/8–9. p.
1017. ZELEI Miklós: *Morvák*. = Forrás, 2/9–10. p.
1018. ZELEI Miklós: *Műszak a Celebmagazinban*. = Forrás, 2/7–8. p.
1019. ZSUPOS Norbert: *Szellem*. = Kalligram, 1/17–22. p.

Hosszúpróza

1020. BÁN Zoltán András: *Álmok a kanapén*. Két darab a készülő sorozatból. = Holmi, 2/179–190. p.
1021. BARCSA Dániel: *Brüniszkald*. (Beszély, 15. folytatás.) = PoLiSz, 1/106–109. p.
1022. BARTÓK Imre: *A patkány éve*. (Regényrészlet.) = Kalligram, 2/19–23. p.
1023. BENEDEK Szabolcs: *Focialista forradalom*. (Regényrészlet.) = Palócföld, 1/32–38. p.
1024. BORBÉLY Szilárd: *Már elment a Mesijás?* (Regényrészlet.) = Kalligram, 1/3–10. p.
1025. DÉS Mihály: *Annuntatio, 1984*. (Részlet a Pesti barokk című regényből.) = Holmi, 2/205–220. p.
1026. DÉS Mihály: *Temetői rondó*. (Részlet a Pesti Barokk című regényből.) = Mozzgó Világ, 2/63–76. p.
1027. DOBOSS Gyula: *Furunkulus*. (Részlet A Merza-napló című dokumentumregényből.) = Új Forrás, 2/5–15. p.

1028. DREFF János: *Felesleges adalékok Liza-veta Ivanovna ikonográfijához.* (Részlet a Gyámoltalanság című készülő műből.) = 2000, 2/31–38. p.
1029. FARKAS Péter: *Hard Rain – Kemény eső.* (Részlet.) = Tiszatáj, 2/33–9. p.
1030. GRENDEL Lajos: *Az utolsó reggelen.* (Regényrészlet.) = Irodalmi Szemle, 1/8–13. p.
1031. GRENDEL Lajos: *Az utolsó reggelen.* 2. rész. (Regényrészlet.) = Kalligram, 1/11–16. p.
1032. GRENDEL Lajos: *Az utolsó reggelen.* 3. rész. (Regényrészlet.) = Kalligram, 2/3–8. p.
1033. GRENDEL Lajos: *Az utolsó reggeli.* 11. (Regényrészlet.) = Jelenkor, 2/127–131. p.
1034. HALÁSZ Margit: *Vidróczki-kódex.* [Regényrészlet.] = Alföld, 1/6–12. p.
1035. HANDÓ Péter: *Munkaterápián.* (Regényrészlet.) = Hid, 1/50–68. p.
1036. HÁSZ Róbert: *Az áruló Vénusz.* (Regényrészlet.) = Kortárs, 2/21–27. p.
1037. HÁSZ Róbert: *A Vénusz vonulása.* (Részlet.) = Forrás, 2/14–28. p.
1038. HÁY János: *A mélygarázs.* Első rész: A lány. (Regényrészlet.) = Alföld, 2/7–21. p.
1039. HÁY János: *A mélygarázs.* (Regényrészlet.) = Irodalmi Szemle, 2/3–10. p.
1040. HORVÁTH Lajos: *Fekete lobogó.* Donkanyar, 1942–1991. (Novellafüzér.) = Hítel, 1/3–25. p.
1041. HORVÁTH Péter: *M. S. Mária és Erzsébet találkozása.* (Regényrészlet.) = Tiszatáj, 1/8–18. p.
1042. HORVÁTH Péter: *M. S. A nyomdász-mester.* (Regényrészlet.) = Kortárs, 1/34–39. p.
1043. ILLYÉS Gyula: *Ítélet előtt (III).* [Regényrészlet.] = Holmi, 1/4–21. p.
1044. ILLYÉS Gyula: *Ítélet előtt (IV).* [Regényrészlet.] = Holmi, 2/135–156. p.
1045. KIRÁLY Kinga Júlia: *Ask.* (Regényrészlet.) = Jelenkor, 1/34–40. p.
1046. KONRÁD György: *Vendégkönyv.* (Részletek.) = Jelenkor, 1/1–14. p.
1047. KÖVES András: *Klopapír, bakancsfűző és Biblia.* (Részlet az Anyám és két apám című könyvből.) = Mozgó Világ, 2/49–62. p.
1048. MAJOROS Sándor: *Nagykanális.* Regény, 9. rész. = Irodalmi Jelen, 1/18–25. p.
1049. MAJOROS Sándor: *Nagykanális.* Regény, 10. rész. = Irodalmi Jelen, 2/21–32. p.
1050. MÁRTON László: *Csipkár kivonul.* (Regényrészlet.) = Bárka, 1/16–18. p.
1051. MÁRTON László: *A mi kis köztársaságunk.* (Regényrészlet.) = Hid, 2/3–14. p.
1052. NAGY Zopán: *Látens.* (Részlet.) = Irodalmi Jelen, 2/66–68. p.
1053. NYERGES András: *Félgözelem, ráhibázás.* (Részlet a Háztűznéző c. regényből.) = Tiszatáj, 2/53–58. p.
1054. NYERGES András: *Háztűznéző.* (Regényrészlet.) = Alföld, 2/24–33. p.
1055. NYERGES András: *Vidám őszi majális.* (Részlet a Háztűznéző című regényből.) = Új Forrás, 2/20–27. p.
1056. SZÁVAI Attila: *Mélyvidék.* (Regényrészlet.) = Palócföld, 1/43–53. p.
1057. TALLÉR Edina: *Lehetek én is.* (Részlet.) = Kalligram, 2/28–31. p.
1058. TOÓT-HOLLÓ Tamás: *Három a kő – Körös-körül.* (Regényrészlet.) = Magyar Napló, 1/19–25. p.
1059. TURCZI István: *Sára és Azrael: a testvérek találkozása.* (Regényrészlet, III. rész.) = Kortárs, 1/22–29. p.
1060. TURCZI István: *Marokkóban a beteg párnája alá mindig tesznek tórt.* (Regényrészlet.) = Alföld, 1/15–25. p.
1061. VÁRADI B. László: *Egy vidracsalád kálváriája.* (Részletek.) = Helikon, január 10. 12–13. p.
1062. VÁRI Attila: *Nappali holdfény.* Klenódiium. (Regényrészlet.) = Forrás, 1/34–44. p.
1063. ZSIDÓ Ferenc: *Arról, hogy mi a normális.* (Részletek.) = Várad, 1/8–18. p.

Közönség előtt előadásra szánt mű

1064. MAKKAI Ádám: *Damoklész kardja.* [Dráma.] = Irodalmi Jelen, 2/49–62. p.
1065. SZAKONYI Károly: *Két nő és valaki.* [Színmű.] = Tekintet, 1/6–55. p.

Átmeneti műfajok

1066. ACZÉL Géza: *(színo)lira.* ágyás. ágyaz. ágybetét. [Prózaversek.] = Jelenkor, 1/15–16. p.
1067. ACZÉL Géza: *(színo)lira.* ágyterítő. ágyú. ágyüdörgés. ágyútalp.. agyvelő. agyvérzés. [Prózaversek.] = Forrás, 1/29–33. p.
1068. ACZÉL Géza: *(színo)lira.* akadozik. akar. akár. akarat. [Prózaversek.] = Kortárs, 1/9–10. p.

1069. KRUSOVSZKY Dénes: *Rückbau.* [Prózaversek.] = 2000, 1/43. p.
1070. SÜTŐ Csaba András: *a rokon.* [Prózaversek.] = Kortárs, 2/31. p.
1071. SZABÓ Imola Julianna: *Eltévedt keresések.* fény. tavasz. táj. [Prózaversek.] = Kalligram, 1/45–46. p.
1072. TÓTH László: *Az univerzum szíve.* [Prózaversek.] = Kortárs, 1/32. p.
1073. VÁRADY Tibor: *Ki a magyar?* (Dokumentumpróza.) = Hid, 1/10–49. p.
1074. VICZIÁN Sándor: *Versemben örökké.* [Képvers.] = PoLiSz, 1/99. p.
1075. VISKY András: *Aphrodité születése.* [Prózaversek.] = Jelenkor, 2/143. p.
1076. VISKY András: *Születésnapunkra.* [Prózaversek.] = Jelenkor, 2/143. p.
1077. AUTH Szilvia: [Cím nélküli haigák.] = Napút, 2/[1. t. oldalszám nélkül].
1078. BALLA Zsuzsanna: [Cím nélküli haigák.] = Napút, 2/[2. t. oldalszám nélkül].
1079. HABOS László: [Cím nélküli haibun.] = Napút, 2/61. p.
1080. HORVÁTH Ferenc: *Írhatta volna...* [Rövidpróza és versek.] = Napút, 1/5–8. p.
1081. KIRILLA Teréz: *Télvíz (formabontó haibun).* [Haibun.] = Napút, 2/64. p.
1082. KOMOR Zoltán: *Kavicsok egy versben.* [Haibun.] = Napút, 2/65. p.
1083. KREISCHER Nelly: [Cím nélküli haiga.] = Napút, 2/[8. t. oldalszám nélkül].
1084. LOVÁSZ Krisztina: *Szöveg Franz Marc három képéhez.* [Prózai jegyzetek képekhez.] = Helikon, február 25. 18. p.
1085. MIHÁLY Emőke: [Cím nélküli haibun.] = Napút, 2/65. p.
1086. NERHAFT Antalné: [Cím nélküli haigák.] = Napút, 2/[4–5. t. oldalszám nélkül].
1087. RÁBA Ildikó: [Cím nélküli haigák.] = Napút, 2/[3. t. oldalszám nélkül].
1088. STEIGERWALD Tibor: [Cím nélküli haiga.] = Napút, 2/[8. t. oldalszám nélkül].
1089. SZABOLCSI Erzsébet: [Cím nélküli haigák.] = Napút, 2/[6–7. t. oldalszám nélkül].
1090. TANDORI Dezső: *Tematizmus és egzisztencialitás közt.* [Vers és próza.] = Tiszatáj, 2/21–27. p.

(Összeállította: MICSKEI-KÖRÖS KATA)

SZÁMUNK SZERZŐI

CSIBRA ZSUZSANNA (1970) sinológus, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója

FARKAS ISTVÁN (1970) közgazdász, informatikus, az ekonyvolvaso.blog.hu szerkesztője

FÖLDES LÁSZLÓ (1966) közgazdász, a Kossuth Kiadó Informatikai Szerkesztőségének vezetője

GOROVE ESZTER (1988) kritikus

KONCZ TAMÁS (1982) kritikus

MAJOR KORNÉLIA (1969) sinológus, az ELTE BTK Távol-keleti Intézetének könyvtárosa

MECHIAT ZINA (1991) költő, kritikus

MEZEY ALEXA (1991) kritikus

NAGY MARIANN (1986) sinológus, az ELTE BTK doktorandusza

SALÁT GERGELY (1975) sinológus, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója

SZATHMÁRY-KELLERMANN VIKTÓRIA (1984) polonista, műfordító

SZÉKFFY TAMÁS (1973) szerkesztő, a Digitalbooks.hu külső tanácsadója

TAKÁCS ÉVA (1990) kritikus

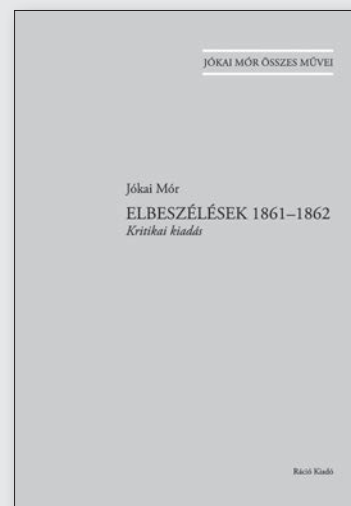
VARGA BETTI (1986) szerkesztő, kritikus

JÓKAI MÓR *Elbeszélések 1861–1862*

Kritikai kiadás

Jókai Mór Összes Művei. Elbeszélések 10.

Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket összeállította: TARJÁNYI Eszter
2012, 336 oldal, 3250 Ft

Jókai Mór műveinek újrainduló kritikai kiadása jelen kötettel az 1861-ben és 1862-ben napvilágot látott elbeszéléseket adja közre. A sajtó alá rendező Tarjányi Eszter munkája kapcsolódik a korábbi szerkesztő, Nagy Miklós által érvényesített szöveggondozói elvekhez, de számításba veszi az utóbbi idők szaktextológiai belátásait, a filológia elméleti szinten kialakult elvárásait is. Folytatja tehát a hagyományt a főszöveg létrehozásával, a történeti kontextus hangsúlyozásával, a szerzői névhez köthető életműre utalásokkal, a tárgyi és nyelvi magyarázatok tüzetes kidolgozásával. Ugyanakkor nem kívánja korlátozni az olvasói értel-

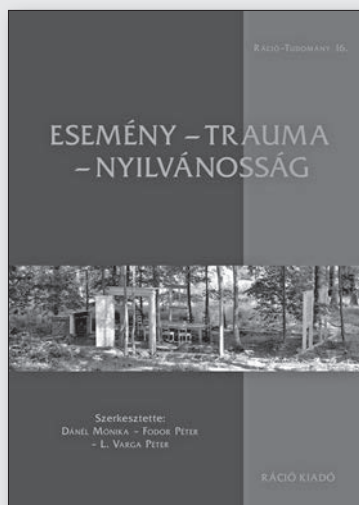
mezést, ezért jegyzetei nem gyengítik a szöveg megformáltságára irányuló befogadói figyelmet, inkább az alkotások poétikai hatásfunktioit domborítják ki. A kötet többségét kitevő történeti tárgyú szövegek tekintetében például nem okvetlenül a „valós” és a „fiktív” tartományok szembesítése kerül előtérbe, sokkal inkább a múlt elbeszéléseinek nyelvi-retorikai alakítása, összhangban a történeti fikció korszerű felfogásának manapság feltáruló távlatával. A kritikai kiadás ezzel elősegíti a magyar 19. század egyik legjelentősebb epikus teljesítményének, Jókai művészetének az újraértelmezését, elhelyezését az ezredforduló sokat változó irodalmi kánonában. A kötet számos elbeszélése a Szélcsend alatt című, több kiadást megért gyűjteményben jelent meg. A későbbi válogatások és interpretációk csekély figyelmet fordítottak ezen alkotásokra, melyek a romantika és az egyre aktuálisabbnak mutakozó Jókai-életmű iránt érdeklődő olvasók számára sok meglepetést tartogatnak.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a kiadó szerkesztőségében: Ráció Kiadó • 1072 Budapest, Akácfa utca 20.
tel.: (1) 321-8023 • fax: (1) 402-1293 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

DÁNÉL MÓNIKA – FODOR PÉTER – L. VARGA PÉTER (SZERK.)

Esemény – trauma – nyilvánosság

2012, 400 oldal, 3500 Ft

A kötet tanulmányai többek között olyan kérdésekre keresik a válaszokat, hogy miként határozható meg a történelmi és az irodalmi esemény, hogyan válik ön- és világtértelemezést átalakító módon a történés eseményé, és ebben milyen szerepük van a mediális összetevőknek. Az esemény, illetve a trauma jelenségének vizsgálata magában foglalja az irodalmi – és nem csak irodalmi – nyilvánosság szerkezetének irodalom- és médiatörténeti, valamint történet-tudományi szempontú elemzését. Az interdiszciplináris közelítésmódot az indokolja, hogy az irodalmi esemény értelmezhetőségét nem lehet elválasztani sem a történelem

tapasztalatától, sem annak a nyilvánosságnak a szerkezetétől, amelyben – eseményként – megjelenik. A különböző tudományterületek kutatóinak közös munkája széles perspektívát kínál, a kötetben szereplő írások eltérő szempontok alapján, változó hangsúllyal közelítenek történelmi és irodalmi esemény, valamint az azok létrejöttét előfeltételező nyilvánosság korszakoként és kultúránként változó kondícióinak vizsgálatához. Ami így kirajzolódik, az a közvetítőrendszerek, illetve a modern irodalmi formák, beszédmódok és a kulturális nyilvánosság értelmező-alakító, helyenként jelentékeny diszkurzív különbségeket feltáró feszültsége, az esztétikummal való, korántsem problémamentes viszony, valamint a történeti-személyes tapasztalatot elbeszélő szövegek műfajilag és műnemileg is szerteágazó sokrűtsége.

A kötet szerzői: Bednancics Gábor, Bengi László, Bolgár Dániel, Dánél Mónika, Fodor Péter, Gyáni Gábor, Halász Hajnalka, Hansági Ágnes, Kricsfalusi Beatrix, Kulcsár Szabó Ernő, Kulcsár-Szabó Zoltán, L. Varga Péter, Lénárt András, Lőrincz Csongor, Menyhért Anna, Smid Róbert, Szirák Péter, Vajda Károly

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a kiadó szerkesztőségében: Ráció Kiadó • 1072 Budapest, Akácfa utca 20.
tel.: (1) 321-8023 • fax: (1) 402-1293 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

Publishing Hungary

MAGYARORSZÁG A NEMZETKÖZI KÖNYVVÁSÁROKON

VISSZHANGOK A LIPCSEI KÖNYVVÁSÁR UTÁN

Németországban évek óta tendencia, hogy szabályos időközönként ismeretlen magyar szerzőket fedeznek fel. Tegnap ugyanez történt. Ilja Richter Rejtő Jenőt (alias P. Howard) olvasott fel. Rejtő a húszas évek szerzője, akit otthon mindenki, itt pedig senki sem ismer. Nagyon eredeti, nagyon vicces és nagyon szokatlan. Márton László író kifejtette, hogy a német fordítások néha a magyar könyvek recepciójának megváltozását eredményezik hazánkban. Szerinte ez után az este után Magyarországon Rejtőt is új módon kell olvasni. *(Deutschlandradio; Hans von Trobta irodalomtörténész Rejtő Jenő Az elátkozott part című könyvének bemutatójáról)*

Nem csupán a zsánერიrodalom egy izgalmasan megkomponált alkotását élvezheti az olvasó, amely szórakoztató egyvelege az Agatha Christie-s kisvárosi bűntényeknek és a kémregényeknek, hanem ugyanakkor kézbe vehet egy megdöbbentő kordokumentumot is. És itt nem pusztán arra gondolok, hogy egy olyan világ jelenik meg, amelyben még a repülőgépeken és a vonatkupékban szokás volt dohányozni – mellesleg ez is roppant szórakoztató. [...] Ez a kisregény egy elképesztően érdekes kaleidoszkóp egy olyan nemzedékről, amely tényleg hamarosan el fog tűnni. *(Frankfurter Allgemeine Zeitung; Rubin Szilárd Mulatság a farkasveremben című művéről)*

Spiró elképesztő kafei történetet mesél el egy antihősről, egy úgynevezett kisemberről, aki az 56-os forradalom és a szovjet megtorlás sorsdöntő napjait kórházban kénytelen tölteni. Ennek az embernek a sorsán keresztül mutatja be a szerző egzisztenciák széthullását, az ostoba könyörtenség pálfordulásait és a gyanakvás és a bizalmatlanság mindent átható légkörét. *(Spiró György Tavaszí Tárlat című művéből olvastak fel a szerző jelenlétében a berlini Európa Házban)*

Az amerikai-magyar író nő minimalista képekbe sűríti a két világ közötti életet, úgy mesél a gyerekkor paradicsomáról és a szerelem édes pokláról, hogy az egyszerre szuverén és megindító. [...] A magyar irodalom még sosem volt ilyen amerikai, és az amerikai ilyen magyar. *(Nagy Ildikó Noémi Egytétörve című művéről)*

„Nagyon jól sikerült a stand, kicsi, de felhívja magára a figyelmet és mágnesként vonzza a látogatókat.” *(a magyar stand vendége volt Oliver Zille, a lipcsei könyvvásár igazgatója)*

www.balassi-intezet.hu • www.publishinghungary.hu

KOMMENTÁR: A MAGYARÁZAT

A 2013/1. SZÁM TARTALMÁBÓL:

MŰHELY

Babucs Zoltán: *Halálra ítélt hadsereg?*

Nóvé Béla: *„Patria nostra” – Ötvenhatos menekült kamaszok a Francia Idegenlégióban*

Lukácsy György: *A nyughatatlan – Krzysztof Zanussi lengyel filmrendező arcvonásai*

HONI FIGYELŐ

Török Attila: *Elhozhatja-e a fellendülést a NE(g)R és aztán hogyan tovább?*

TOTÁLIS MŰLT

Pálkás Barnabás: *„Állami szempontból megbízhatatlanok” – Korábbi lakosságcserék hatása a II. világháború utáni magyar–csehszlovák rendezésre*

Csatári Bence: *„Agyamban kopasz cenzor ül” – A könnyűzenei élet politikai ellenőrzése a Kádár-korszakban*

DISPUTA

Balázs Zoltán: *Egyszer se volt – Töprengés a nemzeti liberalizmus létéről és esélyeiről*

MESSZELÁTÓ

Vincze Máté: *Karibi útinapló: Kuba, a zenés diktatúra*

KOMMENTÁR-DÍJ 2012 (Papp István)

Ismeretlen hazánk a magasban (Falusi Márton)

Magyar populisták (Gyurác Ferenc)

SZEMLE

Kósa László: *Kolozsvár, a frontváros* (Jakab Albert Zsolt könyveiről)

Mike Károly: *Jóléti állam a pokolban* (Götz Aly könyvéről)

Kovács Tamás: *Véget nem érő történet?* (Paksa Rudolf könyvéről)

Ötvös István: *(Sajnos) felejtethetetlen örökségünk – a Rákosi-korszak* (Müller Rolf könyvéről)

Szilváy Gergely: *Mágikus újságírás* (Artur Domosławski Kapuscinski-könyvéről)

www.kommentar.info.hu

ISSN 1585-3829

9 771585 382003

1 3 0 0 2

Ára: 600 Ft

